

Asya Avrupa

Ақпараттық сараптама журналы
Басылымның 7-ші жылы, №75, Қыркүйек (7-8) 2022

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN YAYINIDIR ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ БАСЫЛЫМЫ

KÜRESEL TURİZM DİNAMİKLERİ: TÜRKİYE'NİN TURİZM SEKTÖRÜNÜN TOPARLANMA SÜRECİ

ЖАҒАНДЫҚ ТУРИЗМ ДИНАМИКАСЫ: ТҮРКИЯНЫҢ ТУРИЗМ СЕКТОРЫНЫҢ ҚАЛПЫНА КЕЛУ ҮДЕРІСІ

**INDIA AS A COUNTRY
WITH INCREASING ENERGY
DEMAND**

ИНДИЯ-СТРАНА С
РАСТУЩИМ СПРОСОМ
НА ЭНЕРГИЮ

ZHULDYZ KANAPIYANOVA

**TÜRK DEVLETLERİ ARASINDA
BİR ENTEGRASYON UNSURU
OLARAK ETNO-TURİZM**

ЭТНОТУРИЗМ ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ
ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ФАКТОРЫ
РЕТІНДЕ

DAULET ZHAILYBAY

**DOES UZBEKISTAN
TURN TO THE
SOUTH?**

ПОВОРАЧИВАЕТСЯ
ЛИ УЗБЕКИСТАН НА
ЮГ?

AZIMZHAN KHITAKHUNOV

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Dr. Suat Beylur

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Ömirbek Hanayi

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Dinara Taldybayeva

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Dr. Zhuldyz Kanapiyanova
Ömirbek Hanayi
Zhuldyz Zhanadil

Sekretarya / Хатшылық
Asel Ingaybekova

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Dr. Suat Beylur

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Azimzhan Khitakhunov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Dr. Suat Beylur
Zhengizkhan Zhanaltay
Prof. Gulnar Nadirova
Ömirbek Hanayi
Azimzhan Khitakhunov

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Sürelî yayın tescil belgesi No: 15793-Ж, tarihi: 27.01.2016.

Kazakistan Cumhuriyeti Haberleşme ve İletişim Bakanlığı tarafından verilmiştir.

Tüm hakları saklıdır. Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Bu yayında yer alan yazılar ve fotoğraflar izinsiz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İki ayda bir yayımlanmakta olup, tirajı 300 adettir. Bedelsiz olan yayının dağıtımı, Kazakistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını kapsamaktadır.

Мерзімді баспасөз басылымын есепке қою туралы куәлік №: 15793-Ж, күні: 27.01.2016 ж.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі тарапынан берілді.

Барлық құқықтар қорғалған. Сұхбат, ақпараттық сараптама мен талдауларда айтылған пікірлер тек авторлардың жеке көзқарастары болып табылады және Институттың ұстанымын білдірмейді. Бұл басылымда жарияланған мақалалар мен фотосуреттерді рұқсатсыз және дереккөзді көрсетпей пайдалануға тыйым салынады. Дереккөзді көрсетіп, сілтеме жасауға болады.

Екі айда бір рет жарияланатын болып, тиражы 300 дана. Журналымыз Қазақстан мен Түркияда тегін таратылады.

DR. SUAT BEYLUR

Değerli okuyucularımız,

Avrasya Araştırma Enstitüsü olarak, her yeni sayıda olduğu gibi, Asya Avrupa Dergisi'nin 75. Sayısı ile tekrar sizlerle buluşuyor olmanın heyecanı ve mutluluğunu yaşıyoruz.

Sonbahara girerken, başta Rusya-Ukrayna savaşı olmak üzere mevcut jeopolitik risklerin ekonomik ve finansal sistemler üzerindeki olumsuz etkileri hala küresel gündemdeki sıcaklığını korumaktadır. Bununla birlikte bazı sektörlerde hızlı bir toparlanma sürecinin yaşandığı gözlemlenmektedir. Turizm, Covid-19 kaynaklı kısıtlamaların kaldırılması ya da hafifletilmesinin de etkisi ile bu sektörlerin başında gelmektedir. BM Dünya Turizm Barometresi verilerine göre 2022'nin ilk iki çeyreğinde küresel turizmde dikkat çekici veriler elde edilmiştir. Ocak-Temmuz 2022'de geçen yılın aynı dönemine göre uluslararası turist sayısı neredeyse üç katına çıkmıştır.

Küresel düzeyde 474 milyon turiste ulaşan söz konusu artış, bütün bölgelere olumlu yansırken, Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri bu süreçten %65'le en fazla turist çeken bölgeler olmuştur. Türkiye'nin ve Orta Asya Türk devletlerinin de bu toparlanma sürecinden paylarını aldıklarını görebiliyoruz. Ülkelerin resmi istatistiklerine göre geçen yılın aynı dönemlerine göre yabancı turist sayısı Azerbaycan ve Kırgızistan'da iki katın üzerinde artış göstermiştir. Benzer şekilde, Kazakistan'da da ülkeyi ziyaret eden yabancı turist sayısında %34,3'lük bir artış kaydedilmiştir.

Her talebe uygun dört mevsim turizm potansiyeline sahip Türkiye'nin turizm verilerinde de umut verici sonuçlar elde edildiğini söyleyebiliriz. 2022 yılının ilk çeyreğinde 6,4 milyon turistle 5,4 milyar dolar gelir elde edilirken, ikinci çeyrekte ise yaklaşık 12 milyon turistle turizm geliri 8,7 milyar dolara yükselmiştir. Geçen yılın aynı dönemine göre %190,2'lik bir artışa işaret eden söz konusu veriler, yıl sonuna kadar hedeflenen rakamlara ulaşılması yönündeki umutları güçlendirmektedir.

Bir sonraki sayımızda görüşebilmek dileğiyle,

Қадірлі оқырмандарымыз,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты «Азия Еуропа» журналының 75-санында, өткен сандарындағыдай сіздермен қайта қауышып отырғанына қуанышты.

Күзге қадам басқан уақытта, қазіргі геосаяси қауіп-қатердің, әсіресе Ресей мен Украина арасындағы соғыстың экономикалық және қаржы жүйесіне тигізетін кері әсері әлемнің күн тәртібінде тұрған маңызды мәселеге айналды. Дегенмен кейбір салаларда қалпына тез келу үдерісі бар екені де байқалады. Туризм – Covid-19 салдарынан қойылған шектеулерді алып тастау немесе жеңілдету әсеріне іліккен салалардың бірі. БҰҰ Дүниежүзілік Туризм барометрі деректері бойынша, 2022 жылдың алғашқы екі тоқсанында жаһандық туризмде назар аударарлық деректер бар. 2022 жылдың қаңтар-шілдесінде халықаралық туристердің саны өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда шамамен үш есе артқан.

Жаһандық деңгейде 474 миллион туристке жеткен бұл өсім барлық аймақтарға оң әсер етті. Еуропа мен Таяу Шығыс елдеріне бұл көрсеткіштің 65%-дан астамына ие болып, турист ең көп келген аймақтарға айналды. Бұл үдерісте Түркия мен Орталық Азияның түркі мемлекеттері өз тиісті үлесін алғаны да байқалады. Ресми статистика бойынша биыл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда Әзірбайжан мен Қырғызстанға келген шетел туристерінің саны екі есеге өскен. Қазақстанға да келген шетел туристерінің саны 34,3%-ға дейін артқан.

Кез келген сұраныстың түрін қанағаттандырып, барлық маусымда да жоғары әлеуетке ие Түркияның туристік деректерінде де көңіл толарлық нәтижелер орын алғанын көреміз. 2022 жылдың алғашқы тоқсанында 6,4 миллион туристен 5,4 миллиард доллар табыс алынса, екінші тоқсанда шамамен 12 миллион туристен 8,7 миллиард доллар көлемінде туризмге кіріс келген. Өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда бұл көрсеткіш 190,2 пайызға артып, жыл соңына дейін мақсатты көрсеткіштерге қол жеткізетініне сенім мол.

Келесі санымызда кездескенше.

ÖN SÖZ АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ
DR. SUAT BEYLUR..... 1

GÜNCEL ӨЗЕКТІ ПІКІР

KÜRESEL TURİZM DİNAMİKLERİ: TÜRKİYE'NİN TURİZM
SEKTÖRÜNÜN TOPARLANMA SÜRECİ
ЖАҒАНДЫҚ ТУРИЗМ ДИНАМИКАСЫ: ТҮРКИЯНЫҢ ТУРИЗМ
СЕКТОРЫНЫҢ ҚАЛПЫНА КЕЛУ ҮДЕРІСІ
ZHENGIZKHAN ZHANALTAY 4

INDIA AS A COUNTRY WITH INCREASING ENERGY DEMAND
ИНДИЯ-СТРАНА С РАСТУЩИМ СПРОСОМ НА ЭНЕРГИЮ
ZHULDYZ KANAPIYANOVA..... 12

TÜRK DEVLETLERİ ARASINDA BİR ENTEGRASYON
UNSURU OLARAK ETNO-TURİZM
ЭТНОТУРИЗМ ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ
ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ
DAULET ZHAILYBAY 19

DOES UZBEKISTAN TURN TO THE SOUTH?
ПОВОРАЧИВАЕТСЯ ЛИ УЗБЕКИСТАН НА ЮГ?
AZIMZHAN KHITAKHUNOV..... 27

RUSYA'YA YÖNELİK YAPTIRIMLARIN KAZAKİSTAN
EKONOMİSİNE ETKİLERİ
РЕСЕЙГЕ ҚАРСЫ САЛЫНҒАН САНКЦИЯЛАРДЫҢ
ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНА ӘСЕРІ
ZHANDOS KUDAIBERGENOV 34

<i>PERCEPTION OF SOCIAL JUSTICE AND CHANGES IN ITS MEANING</i> <i>ВОСПРИЯТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ</i> <i>И ИЗМЕНЕНИЕ ЕЕ СМЫСЛА</i>	
GULNAR NADIROVA	41
<i>A NEW PHASE IN COOPERATION BETWEEN TAJIKISTAN AND IRAN</i> <i>НОВЫЙ ЭТАП СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ТАДЖИКИСТАНОМ</i> <i>И ИРАНОМ</i>	
KANAT MAKHANOV	48

ETKİNLİKLER İC-ШАРАЛАР

.....	56
-------	----

İNFOGRAFİK ИНФОГРАФИКА

.....	76
-------	----

KÜRESEL TURİZM DİNAMİKLERİ: TÜRKİYE'NİN TURİZM SEKTÖRÜNÜN TOPARLANMA SÜRECİ

ZHENGIZKHAN ZHANALTAY

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
DEPUTY DIRECTOR

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
ЗАМЕСТИТЕЛЬ ДИРЕКТОРА

ЖАҒАНДЫҚ ТУРИЗМ ДИНАМИКАСЫ: ТҮРКИЯНЫҢ ТУРИЗМ СЕКТОРЫНЫҢ ҚАЛПЫНА КЕЛУ ҮДЕРІСІ

Turizm sektörü, hızlı gelişme potansiyeli ile pek çok ülkenin önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Küresel turizm gelirleri 2010'da 852 milyar dolardan 2019'da 3.5 trilyon dolara çıkarak sadece 9 yıl içerisinde 4.3 kat artmıştır [Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, 2010; 2019]. Lakin COVID-19 salgınının neden olduğu küresel çaptaki kısıtlamalar turizm sektörünü derinden etkileyerek büyük ölçekli daralma sürecine girmesine neden olmuştur. Hareket kısıtı ve ülkelerin sınırlarını kapatması turizm sektörünü en çok zorlayan sınırlamalar arasında yer almıştır. Çoğu ülkede aşılama oranlarındaki artış nedeniyle COVID-19 kısıtlamalarının azaltılması ve pek çok ülkede ise kaldırılması turizm sektörünün yeniden canlanması- na yardımcı olmaktadır.

Bu bağlamda en sıkıntılı geçen 2020-2021 verilerine baktığımızda 2021'de 415 milyon kişinin dünyanın çeşitli ülkelerine seyahat ettiği görülmektedir. Bu rakam 2020'deki 400 milyon turist ile karşılaştırıldığında %4'lük bir artışa işaret ederken, 2019'daki 1.5 milyar turist sayısının neredeyse dörtte birine denk gelmektedir. Turizm gelirleri bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında 2021'de yaklaşık %15'lik bir artış ile 1.9 trilyon dolara ulaşmıştır. Her ne kadar 2021'de 300 milyon dolarlık bir

**TURİZM GELİRLERİ
BİR ÖNCEKİ YIL İLE
KARŞILAŞTIRILDIĞINDA
2021'DE YAKLAŞIK
%15'LİK BİR ARTIŞ İLE
1.9 TRİLYON DOLARA
ULAŞMIŞTIR**

**ТУРИЗМНЕН
ТҮСКЕН КІРІС 2021
ЖЫЛЫ ОДАН
БҰРЫНҒЫ ЖЫЛМЕН
САЛЫСТЫРҒАНДА
ШАМАМЕН 15
ПАЙЫЗҒА АРТЫП,
1,9 ТРИЛЛИОН
ДОЛЛАРҒА ЖЕТТИ**

Turizm саласы қарқынды даму әлеуеті бар көптеген елдердің маңызды табыс көздерінің бірі. Жаһандық туристік кіріс 9 жыл ішінде 4,3 есе өсіп, 2010 жылғы 852 миллиард доллардан 2019 жылы 3,5 триллион долларға дейін артты [БҰҰ Дүниежүзілік туристік ұйымы, 2010; 2019]. Дегенмен, COVID-19 індеті әкелген жаһандық шектеулер туризм секторына терең әсер етіп, оның кең ауқымды қысқаруына себеп болды. Туризм саласына ең көп салмақ түсірген шектеулердің қатарында қозғалысты шектеу мен елдердің шекарасын жабу да болды. Көптеген елдерде вакцинация деңгейін арттыру және COVID-19 шектеулерін азайту, сондай-ақ, көптеген елдерде оларды алып тастау туризм индустриясын жандандыруға көмектесуде.

Осы тұрғыда ең ауыр болған 2020-2021 жылдардағы деректерге қарасақ, 2021 жылы әлемнің әртүрлі елдеріне 415 миллион адам саяхаттаған. Бұл көрсеткіш 2020 жылғы 400 миллион туристпен салыстырғанда 4 пайызға артқанымен, 2019 жылғы 1,5 миллиард туристтің төрттен біріне сәйкес келеді. Туризмнен түскен кіріс 2021 жылы одан бұрынғы жылмен салыстырғанда шамамен 15 пайызға артып, 1,9

artış yaşanmış olsa da COVID-19 öncesi 2019 gelirinin, hala 1.6 trilyon dolar gerisindedir. Bu konuda her ne kadar küresel boyutta turizm sektöründe az da olsa bir iyileşme görülse de COVID-19 öncesindeki rakamların en erken 2024'te yakalanabileceği ifade edilmektedir [Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, 2022a].

Küresel turizm eğilimleri içerisinde Ocak-Mayıs 2022 verilerini 2019'un aynı dönemi ile karşılaştırdığımızda ise bölgesel dağılım içerisinde yaklaşık %90 gerilemeyle Asya Pasifik bölgesinin turizm sektörünün en çok etkilenenler arasında başı çektiği, onu %54 ile Orta Doğu'nun takip ettiği bilinmektedir. Bu süreçten en az etkilenen bölge ise %30'luk düşüşle Avrupa olmuştur. Turizm sektörü genel itibarıyla küresel ya da bölgesel ekonomik, güvenlik, sağlık ve benzeri beklenmedik olaylardan kolayca etkilenebilmektedir [Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, 2022b]. Örneğin 2003'teki Sars virüsünün yayılması, 2009'daki küresel finansal kriz ve benzeri hadiselerin turizm sektörü üzerindeki küresel çaptaki etkisinin yaklaşık 5 ay ile 12 ayı geçmeden azaldığı ve yeniden büyüme ivmesini yakaladığı

триллион долларға жетті. 2021 жылы 300 миллион долларға өсім болғанымен, сол жылы COVID-19-ға дейінгі 2019 кірістен 1,6 триллион долларға артта қалды. Жаһандық ауқымда туризм секторында аздап ілгерлеушілік байқалғанымен, онда COVID-19-ға дейінгі көрсеткіштерге 2024 жылы ғана жете алатыны айтылады [БҰҰ Дүниежүзілік туристік ұйымы, 2022a].

2022 жылдың қаңтар-мамыр айларындағы деректерді жаһандық туристік трендтер арасында 2019 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырсақ, Азия-Тынық мұхиты аймағының туризм секторы аймақтық таралуда шамамен 90 пайызға азаюымен ең көп зардап шеккендердің қатарында, одан кейін 54 пайызбен Таяу Шығыс, 30 пайызға азайған Еуропа ең аз зардап шеккен аймақ. Туристік секторға жаһандық немесе аймақтық экономикалық, қауіпсіздік, денсаулық және жалпы ұқсас оқиғалар оңай әсер етуі мүмкін [БҰҰ Дүниежүзілік туристік ұйымы, 2022b]. Мысалы, 2003 жылғы Сарс вирусының жаһандық әсері, 2009 жылғы жаһандық қаржы дағдарысы және осыған ұқсас оқиғалардың әлемдік туризм саласы-

гөрүлмүштүр. Үчүнчү сенесинде hala чөйшүтлү вярүнтләрүнүн ортүяа чыкмасы неленүлө делам еден COVID-19 салгынн турнзм сектөрүнүн күресел чпта бүүүме хнзнын баскнламакта ве 2019 өнцесн сеүлелелелулашмаснн гелклтнрмектеднр [Бнрлешмнш Мнлеттел Дүнүя Турнзм Öргүтү, 2022b].

Ешснз догал гүзеллкелерн, тарнхн мнмарнсн ве гүчлү хнзмет алтырпысыла дүнүянын пек чок ноктасынан турнстелрн лглнннн чекен Түркнле 2019'да агалрладыгы 51.8 млннн турнст нлел дүнүя генелннде алтынн снрада yer алмыштыр [Daily Sabah, 2020]. 2019'да Түркнле'nнн топлам турнзм гелнрн 34.5 млннр долара улашмыштыр. Бу ракам 2020'де нерелдесе 3 кат азаларак 12 млннр долара гернлемнш ве турнст саны да 36 млннн азаларак 15.8 млннн дүшмүштүр. Янн Түркнле'де де COVID-19 кнстлалмаларннын снкн тутулдугы 2020'де дүнүя орталамасына бензер бн азалма мейдана гелмнштнр. 2021'де нсе турнст санында яшаланан бүүүк артыш ве кнддн өлчүдеклн топарланма, топлам турнст санынн 29.3 млннн артнрнркен турнзм гелнрлелрннн де нкнле катланарак 24.4 млннр долара улашмасын сагалмаштыр [Түркнле Істатнстнк Куруму, 2022]. Бу черчелде Түркнле'nнн, дүнүя орталамасынн олдука үстүнде бн перформанс сергнледыгы сөйлеленбнлр. Бу сонуларн дөнелсел турнзм верелерн багалмннда даха яакннан ннелелднглмнзде, COVID-19 сонрасында ен хнзлы топарланан дөнелмелрн, үчүнчү ве дөрдүнчү чейрек олдугы гөрүлмектеднр. 2019'un үчүнчү дөнелмннде үлкей топлам 21.6 млннн турнст знйарет едеркен турнзм гелнрн 14 млннр долар, дөрдүнчү дөнелмннде нсе 10.8 млннн турнсте каршылык турнзм гелнрн 7.8 млннр долар олмуштыр. 2021'e гелднглмнзде үчүнчү дөнелмннде 13.6 млннн турнст үлкей знйарет едеркен 11.3 млннр долар турнзм гелнрн елде еднлмнштнр. Бу ракамлар дөрдүнчү дөнелмннде нсе 9 млннн турнсте ве каршылыгында 7.6 млннр долар турнзм гелнрнне улашмыштыр. Турнзм нчелрнсннде яаз аяларнндакн верелер, Түркнле'nнн 2021 яылнда COVID-19 өнцесн

2021'DE İSE TURİST SAYISINDA YAŞANAN BÜYÜK ARTIŞ VE CİDDİ ÖLÇÜDEKİ TOPARLANMA, TOPLAM TURİST SAYISINI 29.3 MİLYON ARTIRIRKEN TURİZM GELİRLERİNİNİN DE İKİYE KATLANARAK 24.4 MİLYAR DOLARA ULAŞMASINI SAĞLAMISHTIR

2021 ЖЫЛЫ ТУРИСТЕР САНЫНЫҢ ҚАРҚЫНДЫ ӨСУІ ЖӘНЕ АЙТАРЛЫҚТАЙ ҚАЛПЫНА КЕЛІП, ТУРИСТТЕРДІҢ ЖАЛПЫ САНЫ 29,3 МИЛЛИОНҒА ЖЕТСЕ, ТУРИЗМНЕН ТҮСКЕН КІРІС ЕКІ ЕСЕГЕ ӨСІП, 24,4 МИЛЛИАРД ДОЛЛАРҒА ЖЕТТІ

на керн әсерн 5 айдан 1 жылға дейн ғана болып, өсу қарқыннна қайтадан қол жеткнзлгенн байқалды. Түрлн нұсқалардың пайда болуына байланысты осымен үшнншн жыл жалғасып жатқан COVID-19 ндетн турнзм секторынннн жаһандық өсу қарқыннн бәсеңдетнп, 2019 жылға дейнгн деңгейнне жетун кешнктнрдн [БҰҰ Дүннелжүзнлнк турнстнк ұйымы, 2022b].

Бнрегей табығн сұлулығымен, тарнхн сәулелнмен және күштн қызмет көрсету ннфрақұрылымымен әлемннн көптеген жерннен турнстердн қнзықтыратын Түркнле 2019 жылы 51,8 млнннн турнстпен әлемде алтыншы орында болды [Daily Sabah, 2020]. 2019 жылы елге 51,8 млнннн турнст келнп, жалпы турнстнк кнрнс 34,5 млннннрд долларға жеттн. Бұл көрсеткнш 2020 жылы 3 есеге жуық азайып, 12 млннннрд долларға, ал турнстер саны

antalya-airport.aero

yaz sezonu ortalama dinamiklerine oldukça yaklaştığını göstermektedir [Türkiye İstatistik Kurumu, 2022]. Ancak, 2021'in birinci ve ikinci dönemlerindeki turizm performansının henüz yeterince toparlanamaması nedeniyle yıllık rakamlar 2019'un gerisinde kalmıştır.

Bu noktada 2022'nin ilk dönem verilerinin oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü toplam turizm eğilimleri içerisinde en çok artması beklenen dönemler, ilk iki dönemdir. 2022'nin ilk dönem rakamları Türkiye'ye 6.4 milyon turist geldiğini ve 5.4 milyar dolar gelir sağlandığını göstermektedir. Bu veriler, neredeyse 2019'un aynı dönemindeki turist sayısına (6.6 milyon) denk gelirken turizm geliri açısından ise 824 milyon dolarlık bir artışa işaret etmektedir [Türkiye İstatistik Kurumu, 2022]. Bu da 2022 için öngörülen 47 milyon turist ve 37 milyar dolar gelir rakamına ulaşma ihtimalini yükseltmektedir [Güngör, 2022]. Çünkü en düşük göstergeli dönemde bile 2019 rakamlarına ulaşılması ve hatta geçilmesi geri kalan dönemlerde de benzer olumlu bir ivmenin devam edeceğini göstermektedir.

36 milyonға азайып, 15,8 миллионға түсті. Басқаша айтқанда, әлемдік орташа көрсеткішке ұқсас төмендеу 2020 жылы Түркияда COVID-19 шектеулері қатаң сақталған кезде болды. 2021 жылы туристер санының қарқынды өсуі және айтарлықтай қалпына келіп, туристтердің жалпы саны 29,3 миллионға жетсе, туризмнен түскен кіріс екі есеге өсіп, 24,4 миллиард долларға жетті [Түркия статистика институты, 2022]. Осылайша, әлемдік орташа көрсеткіштен әлдеқайда жоғары нәтиже жаратты. Осы нәтижелерді мұқият зерттегенде, маусымдық туризм деректері COVID-19-дан кейінгі ең жылдам қалпына келтіру кезеңдері үшінші және төртінші тоқсандар екенін көрсетеді. 2019 жылдың үшінші кезеңінде елге жалпы 21,6 миллион турист келіп, туризм кірісі 14 миллиард доллар болса, төртінші кезеңде 10,8 миллион турист 7,8 миллиард доллар жұмсады. 2021 жылға келсек, үшінші кезеңде елге 13,6 миллион турист келіп, туристік кіріс 11,3 миллиард доллар болса, төртінші кезеңде 9 миллион турист келіп, 7,6 миллиард долларға жетті. Басқаша айтқанда,

Öте yandan dikkat çeken bir başka konu da, kişi başına düşen turizm gelirinin artmış olmasıdır. Türkiye'ye gelen turistlerin kişi başına harcamaları neredeyse 2000'lerin başından bu yana kademeli olarak azalmaktadır. Örneğin 2003'te kişi başına ortalama harcama 850 dolar iken 2010'da 755 dolara, 2019'da ise 666 dolara inmesinin ardından 2021'de 834 dolara yükselmiştir [Türkiye İstatistik Kurumu, 2022]. Bunun nedenleri arasında seyahat masraflarının genel olarak artmış olması ve kısıtlamalar sırasında seyahatlerin önemli bir kısmının iptal olması nedeniyle sonraki yıllar için biriken seyahat bütçelerinin daha fazla harcanması gösterilebilir.

Diğer önemli bir konu ise gelen turistlerin profilleri ile ilgilidir. Türkiye'ye gelen turistleri yabancı ve yurtdışında ikamet eden Türk vatandaşları olarak ayırdığımızda turizm performansına dair daha detaylı bilgilere ulaşılmaktadır. Türkiye'yi 2019'da ziyaret eden toplam turistten 44.7 milyonu yabancı, 7.1 milyonu yurtdışında ikamet eden vatandaşlardan oluşmuştur. Turizm gelirleri açısından yabancılar 28.7 milyar dolar harcarken, yurtdışında yaşayan vatandaşlar 5.6 milyar dolar harcamıştır. 2019'da kişi başına ortalama harcama yabancı turistler için 642 dolar iken, yurtdışından gelen vatandaşlar için 796 dolar olarak gerçekleşmiştir [Türkiye İstatistik Kurumu, 2022].

туризмдегі жаз айларындағы деректер бізге Түркияның COVID-19 алдындағы 2021 жылғы жаз маусымының динамикасына өте жақын екенін көрсетеді [Түркия статистика институты, 2022]. 2021 жылдың бірінші және екінші кезеңдеріндегі туризм көрсеткіші әлі де жеткілікті түрде қалпына келмегендіктен, жылдық көрсеткіштер 2019 жылдан артта қалды.

Осы сәтте 2022 жылдың бірінші кезеңінің деректері өте маңызды, өйткені алғашқы екі кезең туристік үрдістердің жалпы тенденциялары арасында ең көп өсуі керек кезеңдер болып табылады. 2022 жылдың бірінші кезеңінің көрсеткіштері бойынша Түркияға 6,4 миллион турист келген және 5,4 миллиард доллар кіріс кірген. Бұл деректер 2019 жылдың сәйкес кезеңіндегі туристер санымен (6,6 миллион) сәйкес келсе де, туризмнен түскен табыс 824 миллион долларға өскен [Түркия статистика институты, 2022]. Бұл 2022 жылы 47 миллион турист пен 37 миллиард доллар кіріске жету ықтималдығын арттырады [Güngör, 2022]. Өйткені ең төменгі индикаторлық кезеңде де 2019 жылғы көрсеткіштерге жету немесе одан асып кету қалған кезеңдерде де осындай оң серпінге қол жеткізуге болатынын көрсетеді.

mu, 2022]. 2020'de yabancı turistlerin sayısı 12.7 milyona düşerken, paralel olarak turizm geliri de 9 milyar dolara gerilemiştir. Yurtdışındaki vatandaşlar için bu rakamlar 3.1 milyon kişi ve 2.8 milyar dolardır. 2021'in dağılımında yabancı turistlerin sayısı 23.9 milyon kişi, 18.7 milyar dolar gelir ve kişi başına ortalama harcama 785 dolar olmuştur. Aynı yıl, yurtdışından gelen vatandaş sayısı 5.4 milyon, gelir 5.5 milyar dolar ve kişi başına ortalama harcama ise 1.029 dolar olarak gerçekleşmiştir [Türkiye İstatistik Kurumu, 2022]. Kısaca Türkiye'nin turizm sektörünün 2021'deki hızlı toparlanmasına en çok katkısı yaz turizmi sağlarken yabancı turistlere nazaran yurtdışındaki vatandaşların hem sayı hem de harcama bakımından çok daha hızlı bir şekilde artış göstermesi de genel toparlanma sürecine kendi katkısını sağlamıştır.

Turizm gelirleri açısından, bu harcama miktarlarının nerelere aktarıldığı da önem arz etmektedir. Çünkü yabancı turistler ile yurtdışında ikamet eden vatandaşların kalış süreleri, konaklama tercihleri ve harcama yapıları birbirinden ayrılmaktadır. Yabancı turistler her şey dahil paket turlar ile büyük işletmeler ve oteller ile belirli tatil bölgelerinde kalmayı tercih etmektedir [Newland ve Taylor, 2010]. Bu da turizm gelirlerinin sadece belirli işletmeler ve bölgeler içerisinde yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Yurtdışından gelen vatandaşların ise tatillerine vatan hasreti unsurunun da eklenmesi ile aile ve tanıdık ziyaretleri, ülkenin pek çok farklı noktasında bulunmaları ve tatil giderlerinin yanı sıra çeşitli gıda, giyim ve benzeri alışverişleri onların hem daha fazla harcama yapmasına hem de oluşan bu gelirin genele yayılmasına olanak sağlamaktadır [Newland ve Taylor, 2010]. Bu olgu, küçük ve orta işletmelerin turizm gelirlerinden daha fazla faydalanmasına da katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda yurtdışında ikamet eden vatandaşların hem kişi başına daha

**2022'NİN İLK
DÖNEM RAKAMLARI
TÜRKİYE'YE 6.4
MİLYON TURİSTİN
GELDİĞİNİ VE 5.4
MİLYAR DOLAR
GELİR SAĞLANDIĞINI
GÖSTERMEKTEDİR**

**2022 ЖЫЛДЫҢ
БІРІНШІ КЕЗЕҢІНІҢ
КӨРСЕТКІШТЕРІ
БОЙЫНША
ТҮРКІЯҒА 6,4
МИЛЛИОН ТУРИСТ
КЕЛГЕН ЖӘНЕ
5,4 МИЛЛИАРД
ДОЛЛАР КІРІС
КІРГЕН**

Екінші жағынан, тағы бір назар аударарлық мәселе – жан басына шаққандағы туристік табыстың артуы. Түркияға келетін туристердің жан басына шаққандағы шығыны 2000 жылдардың басынан бері бірте-бірте азайып келеді. Мысалы, 2003 жылы бір адамға шаққандағы орташа шығын 850 доллар болса, 2010 жылы 755 долларға, 2019 жылы 666 долларға дейін төмендесе, 2021 жылы 834 долларға дейін өсті [Түркия статистика институты, 2022]. Мұның себептерінің қатарында іссапар шығындарының жалпы өскенін және шектеулер кезінде сапарлардың едәуір бөлігінің жойылуына байланысты келесі жылдарға жинақталған жол жүру бюджеттерінің көбірек жұмсалғанын көрсетуге болады.

Тағы бір маңызды мәселе туристердің тұлғалық ерекшеліктеріне қатысты. Түркияға саяхаттайтын туристерді шетелдіктер және шетелде тұратын азаматтар деп екіге бөлсек, туризм көрсеткіштері туралы толығырақ ақпарат аламыз. 2019 жылы Түркияға саяхаттайтын туристердің жалпы санының 44,7 миллионы шетелдіктер және 7,1 миллионы шетелде тұратын азаматтар. Шетелдіктер туризм кірісіне 28,7 миллиард доллар жұмсап, шетелдегі азаматтар үшін бұл көрсеткіш 5,6 миллиард долларды құрайды. 2019 жылы жан басына шаққандағы орташа шығыс шетелдік туристер үшін 642 доллар болса, шетелдегі азаматтар үшін 796 доллар [Түркия статистика институты, 2022]. Шетелдік туристер саны 2020 жылы 12,7 миллионға азайса, туризмнен түскен табыс 9 миллиард долларға дейін кеміді. Шетелдегі азаматтар үшін бұл көрсеткіштер 3,1 миллион адам және 2,8 миллиард долларды құрайды. 2021 жылдың бөлінуінде шетелдік туристер саны 23,9 миллион адамды, кірісі 18,7 миллиард долларды, жан басына шаққандағы орташа шығыны

fazla harcama yapmaları, hem daha hızlı bir şekilde toparlanma eğilimine sahip olmaları gibi avantajlı durumların oluşturduğu potansiyelden tam anlamıyla yararlanılması adına yurtdışındaki vatandaşların Türkiye'yi ziyaret etmelerini daha da cazip hale getirecek çeşitli adımların atılması genel perspektifte turizm sektörünün gelişim sürecine olumlu katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak Türkiye'deki turizm sektörü COVID-19 salgınının azaldığı ama bitmediği bir ortamda dünya ortalamasının oldukça ilerisinde bir toparlanma hızı yakalamıştır. Bu eğilim sayesinde 2022'de ortaya konulan 47 milyon turist ve 37 milyar dolar turizm gelirine ulaşılması pek muhtemel görünmekte olup küresel çapta 4 sene olarak öngörülen toparlanma sürecini, Türkiye yaklaşık iki sene içerisinde büyük ölçüde tamamlayarak önemli bir başarı elde etmektedir. Koronavirüsün daha başka ciddi bir varyantının ortaya çıkmaması durumunda Türkiye'nin bu hızlı toparlanma sürecini de fırsata çevirerek önde gelen turizm ülkeleri sıralamasında daha üst sıralara doğru tırmanma ihtimali yüksek görünmektedir.

Kaynakça:

1. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (2010). Turizmde Öne Çıkanlar 2010 Yayını. Alınan yer: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284413720>. Erişim tarihi: 01.08.2022.
2. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (2022a). Turizm 2021'de %4 Büyüyor Ama Pandemi Öncesi Düzeylerin Çok Altında Kalıyor. Alınan yer: <https://www.unwto.org/news/tourism-grows-4-in-2021-but-remains-far-below-pre-pandemic-levels>. Erişim tarihi: 01.08.2022.
3. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (2022b). Uluslararası Turizm ve COVID-19. Alınan yer: <https://www.unwto.org/tourism-data/international-tourism-and-covid-19>. Erişim tarihi: 01.08.2022.
4. Daily Sabah (2020). Türkiye 2019'da Dünyanın En Gözde 6. Turizm Destinasyonu Seçildi. Alınan yer: <https://www.dailysabah.com/business/2020/02/11/turkey-named-worlds-6th-most-favorite-tourism-destination-in-2019>. Erişim tarihi: 01.08.2022.

ÖRNEĞİN 2003'TE KİŞİ BAŞINA ORTALAMA HARCAMA 850 DOLAR İKEN 2010'DA 755 DOLARA, 2019'DA İSE 666 DOLARA İNMESİNİN ARDINDAN 2021'DE 834 DOLARA YÜKSELMIŞTİR

МЫСАЛЫ, 2003 ЖЫЛЫ БІР АДАМҒА ШАҚҚАНДАҒЫ ОРТАША ШЫҒЫН 850 ДОЛЛАР БОЛСА, 2010 ЖЫЛЫ 755 ДОЛЛАРҒА, 2019 ЖЫЛЫ 666 ДОЛЛАРҒА ДЕЙІН ТӨМЕНДЕСЕ, 2021 ЖЫЛЫ 834 ДОЛЛАРҒА ДЕЙІН ӨСТІ

785 долларды құрады. Шетелден келген азаматтардың саны 5,4 миллион адам, 5,5 миллиард доллар және жан басына шаққандағы орташа шығын 1,029 доллар [Түркия статистика институты, 2022]. Қысқасы, жазғы туризм Түркияның 2021 жылы туризм секторының жылдам қалпына келуіне ең көп үлес қосқанымен, шетелдегі азаматтардың шетелдік туристермен салыстырғанда саны жағынан да, шығындары жағынан да әлдеқайда жылдам өсуі де жалпы қалпына келтіру үдерісіне ықпал етті.

Туризмнен түсетін кірістер туралы сөз болғанда, бұл шығыстарының қайда жұмсалғаны да маңызды. Өйткені шетелдік туристер мен шетелде тұратын азаматтардың тұру ұзақтығы, өткізу орны және өткізу құрылымдары бір-бірінен ерекшеленеді. Шетелдік туристер барлығын қамтитын пакеттік турларда, ірі кәсіпорындар мен қонақүйлерде, сондай-ақ белгілі бір демалыс аймақтарында тұруды қалайды [Ньюленд және Тейлор, 2010]. Бұл туристік кірістердің белгілі бір кәсіпорындар мен аймақтардың ішінде ғана шоғырлануына әкеледі. Шетелден келген азаматтардың туған жеріне, өз мерекелеріне деген сағыныш элементінің қосылуы, отбасына, таныстарына бару, елдің түкпір-түкпірін аралау, демалыс шығындары, сондай-ақ түрлі азық-түлік, киім-кешек және сол сияқты сауда-саттық жасаулары олардың басым шығындары болып есептеледі. Сондай-ақ бұл шығындарды жалпы халыққа таратуға мүмкіндік береді [Ньюленд және Тейлор, 2010]. Осылайша, ол шағын және орта кәсіпкерлікке туризмнен түсетін кірістен көбірек пайда табуына ықпал етеді. Осы тұрғыда шетелде тұратын азаматтардың жан басына шаққандағы қаражатын көбірек жұмсауы және тезірек қалпына келу тенденциясы болуы сынды тиімді жағдайлар туғызған

antalyatouristinformation.com

5. Güngör, Dilek (2022). Bu Yılki Hedef 47 Milyon Turist, 37 Milyar Dolar Gelir. Alınan yer: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/dilek-gungor/2022/07/29/37-milyar-dolar-gelir-47-milyon-turist>. Erişim tarihi: 01.08.2022.
6. Newland, Kathleen ve Taylor, Carylanna (2010). Miras Turizmi ve Nostalji Ticareti: Kalkınma Peyzajında Bir Diaspora Nişi. Alınan yer: <http://www.migrationpolicy.org/research/heritage-tourism-and-nostalgia-trade-diaspora-niche-development-landscape>. Erişim tarihi: 01.08.2022.
7. Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Turizm İstatistikleri. Alınan yer: <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=turizm&dil=1>. Erişim tarihi: 01.08.2022.

әлеуетті толық пайдалану мақсатында, Шетелдегі азаматтардың Түркияға саяхаттауға қызықтыратын түрлі қадамдар жасау жалпы перспективада туризм секторының даму үдерісіне оң үлес қосады.

Нәтижесінде Түркиядағы туризм секторы COVID-19 індеті азайған, бірақ аяқталмаған ортада әлемдік орташа деңгейден әлдеқайда жоғары қалпына келу жылдамдығына қол жеткізді. Осы үрдістің арқасында 2022 жылы 47 миллион турист пен 37 миллиард доллар туристік кіріске қол жеткізу ықтималдығы жоғары болып отыр. Басқа маңызды нұсқа болмаған жағдайда, бұл жылдам қалпына келу кезеңін мүмкіндікке айналдыру арқылы жетекші туристік елдердің көшін бастауы мүмкін.

Дереккөз:

1. БҰҰ Дүниежүзілік туристік ұйымы (2010). Туризм 2010 басылымында ұсынылған. Сілтеме: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284413720>. Қаралған уақыты: 01.08.2022.
2. БҰҰ Дүниежүзілік туристік ұйымы (2022a). Туризм 2021 жылы 4 пайыз өседі, бірақ пандемияға дейінгі деңгейден әлдеқайда төмен. Сілтеме: <https://www.unwto.org/news/tourism-grows-4-in-2021-but-remains-far-below-pre-pandemic-levels>. Қаралған уақыты: 01.08.2022.
3. БҰҰ Дүниежүзілік туристік ұйымы (2022b). Халықаралық туризм және COVID-19. Сілтеме: <https://www.unwto.org/tourism-data/international-tourism-and-covid-19>. Қаралған уақыты: 01.08.2022.
4. Daily sabah (2020). Түркия 2019 жылы әлемнің ең танымал 6-шы туристік бағыты ретінде таңдалды. Сілтеме: <https://www.dailysabah.com/business/2020/02/11/turkey-named-worlds-6th-most-favorite-tourism-destination-in-2019>. Қаралған уақыты: 01.08.2022.
5. Гүнгөр, Ділек (2022). Биылғы мақсат: 47 миллион турист пен 37 миллиард доллар туристік кіріс. Сілтеме: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/dilek-gungor/2022/07/29/37-milyar-dolar-gelir-47-milyon-turist>. Қаралған уақыты: 01.08.2022.
6. Ньюленд, Катleen және Тейлор, Кариланна (2010). Мәдени мұра туризмі және ностальгия саудасы: даму үрдісіндегі диаспораның үлесі. Сілтеме: <http://www.migrationpolicy.org/research/heritage-tourism-and-nostalgia-trade-diaspora-niche-development-landscape>. Қаралған уақыты: 01.08.2022.
7. Түркия статистика институты (2022). Туризм статистикалары. Сілтеме: <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=turizm&dil=1>. Қаралған уақыты: 01.08.2022.

INDIA AS A COUNTRY WITH INCREASING ENERGY DEMAND

DR. ZHULDYZ KANAPIYANOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ИНДИЯ-СТРАНА С РАСТУЩИМ СПРОСОМ НА ЭНЕРГИЮ

According to the latest developments, GAIL, India's largest gas supplier, announced that it is open to buy Russian oil and gas assets avoided by Western companies after Moscow's invasion of Ukraine. While European countries and the United States of America (USA) have imposed heavy sanctions on Russia since Moscow sent troops to Ukraine on February 24, 2022, India tried to balance its ties with Russia and the West, unlike other members of the Quad countries (USA, Japan and Australia); it did not impose sanctions on Russia. Currently, GAIL plans to purchase gas to meet growing domestic natural gas demand, including through long-term liquefied natural gas (LNG) import agreements with global companies. It is known that GAIL is exploring a 10-year agreement to import 1 million tons of LNG annually. In this context, GAIL has a long-term gas import agreement with Gazprom Marketing & Trading Singapore to purchase an average of 2.5 million tons per year. According to the agreement, Gazprom gradually increased its supply to GAIL, delivering 2 million tons of LNG in 2021. It is estimated that the supply will increase to 2.5 million tons in 2022 and to 2.85 million tons in 2023 [Verma, 2022].

**IT IS KNOWN THAT
GAIL IS EXPLORING A
10-YEAR AGREEMENT
TO IMPORT
1 MILLION TONS OF
LNG ANNUALLY**

**ИЗВЕСТНО, ЧТО
GAIL ИЗУЧАЕТ
10-ЛЕТНЕЕ
СОГЛАШЕНИЕ
ОБ ИМПОРТЕ
1 МЛН ТОНН СПГ
ЕЖЕГОДНО**

Согласно последним событиям, GAIL, крупнейший поставщик газа в Индию, объявил, что он открыт для покупки российских нефтегазовых активов, которых западные компании избегали после вторжения Москвы в Украину. В то время как европейские страны и Соединенные Штаты Америки (США) ввели жесткие санкции против России после того, как 24 февраля 2022 года Москва ввела войска в Украину, Индия пыталась сбалансировать свои связи с Россией и Западом, в отличие от других членов стран Четырехстороннего диалога по безопасности «QUAD» (США, Япония и Австралия); она не ввела санкции против России. В настоящее время GAIL планирует закупать газ для удовлетворения растущего местного спроса на природный газ, в том числе в рамках долгосрочных соглашений об импорте сжиженного природного газа (СПГ) с глобальными компаниями. Известно, что GAIL изучает 10-летнее соглашение об импорте 1 млн тонн СПГ ежегодно. В связи с этим GAIL имеет долгосрочное соглашение об импорте газа с Gazprom Marketing & Trading Singapore на закупку в среднем 2,5 млн тонн газа в год. Согласно договору, «Газпром» постепенно на-

India is the third largest energy-consuming country in the world, thanks to rising incomes and improving living standards, after China and the USA. The country's energy use has doubled since 2000, with 80% of demand is still being met by coal, oil and solid biomass. It is estimated that India will soon become the most populated country in the world, adding a city equivalent to the size of Los Angeles to its urban population each year. In this context, according to experts, to meet the increase in electricity demand in the next two decades, India needs to add a power system the size of the European Union to what it currently has. Therefore in this direction, India also needs to increase its renewable energy capacity by 4 times by 2030, and make huge investments in strengthening its energy infrastructure, energy storage and energy efficiency [IEA.org, 2021].

The fact that India with the fastest and largest urbanization in the world and with a huge industrialization will be the most populous country in the world in the near future, makes India where the energy demand will increase

ращивал поставки на GAIL, поставив в 2021 году 2 млн тонн СПГ. Предполагается, что предложение увеличится до 2,5 млн т в 2022 г. и до 2,85 млн т в 2023 г. [Верма, 2022].

Индия занимает третье место в мире по потреблению энергии благодаря росту доходов и повышению уровня жизни после Китая и США. Потребление энергии в стране удвоилось с 2000 года, при этом 80% спроса по-прежнему удовлетворяется за счет угля, нефти и твердой биомассы. Подсчитано, что Индия скоро станет самой густонаселенной страной в мире и каждый год будет прибавлять к своему городскому населению эквивалент города размером с Лос-Анджелес. В этом контексте, по мнению экспертов, для удовлетворения растущего спроса на электроэнергию в ближайшие два десятилетия Индии необходимо добавить энергосистему размером с Европейский Союз к тому, что у нее есть в настоящее время. Поэтому в этом направлении Индии также необходимо увеличить свои мощности по возобновляемым источникам энергии в 4 раза к 2030 г. и сделать огромные инвестиции в укрепление энергетической инфраструктуры, хранение

the most in the world until 2040. According to data, 270 million Indians are expected to migrate to cities in the next 20 years [Comtois, 2022].

Coal's share in India's energy portfolio was 44% in 2019, which is expected to drop to 34% in 2040. The energy demand of the transport sector is expected to more than double by 2040, with 25 million new trucks on the roads in the next 20 years. By 2040, 300 million vehicles will be on the road in India [BP.com, 2021; EA.org, 2021].

Natural gas accounts for 6% of India's energy portfolio, the lowest rate in the world. But over the next 20 years, India's gas consumption is expected to more than double its share of the overall energy portfolio.

India's imported fossil fuel bill is projected to more than triple over the next 20 years. By 2040, the country's dependence on imported oil is expected to reach 90% and carbon emissions are expected to increase by 50% in 2040. Although the carbon emission rate per capita is still below the world average, India will be the country that will emit the most carbon into the atmosphere by 2040. The Indian government is planning to spend \$1.4 trillion on clean energy and clean energy technologies by 2040. India alone accounts for 10% of the increase in global energy demand since 2000. The country's energy demand has increased by 60% since 2000. In the 2015-2019 periods, there was a 58 GW of coal capacity increase and 49 GW of solar and wind power capacity increase [IEA.org, 2021].

India to meet its huge energy needs has made a tremendous breakthrough in renewable energy sources. Today, 18% of India's electricity needs

IT IS ESTIMATED THAT THE SUPPLY WILL INCREASE TO 2,5 MILLION TONS IN 2022 AND TO 2,85 MILLION TONS IN 2023

ПРЕДПОЛАГАЕТСЯ, ЧТО ПРЕДЛОЖЕНИЕ УВЕЛИЧИТСЯ ДО 2,5 МЛН ТОНН В 2022 Г. И ДО 2,85 МЛН ТОНН В 2023 Г.

энергии и повышение энергоэффективности [IEA.org, 2021].

Тот факт, что Индия в ближайшем будущем станет самой густонаселенной страной в мире, страна с самой быстрой и масштабной урбанизацией в мире, а также тот факт, что она переживает огромный скачок индустриализации, делает Индию страной, где спрос на энергию будет расти больше всего в мире до 2040 года. По данным, в ближайшие 20 лет в города мигрируют 270 млн индийцев [Комтуа, 2022].

Доля угля в энергетическом портфеле Индии составляла 44% в 2019 году, и ожидается, что она упадет до 34% в 2040 году. Ожидается, что к 2040 году спрос на энергию в транспортном секторе увеличится более чем вдвое, а в ближайшие 20 лет на дорогах появится 25 млн новых грузовиков. К 2040 г. на дорогах Индии будет 300 млн автомобилей [BP.com, 2021; EA.org, 2021].

Природный газ составляет 6% энергетического портфеля Индии, что является самым низким показателем в мире. Но ожидается, что в течение следующих 20 лет потребление газа в Индии более чем удвоит его долю в общем энергетическом портфеле.

По прогнозам, расходы Индии на импорт ископаемого топлива вырастут более чем в три раза в течение следующих 20 лет. Ожидается, что к 2040 году зависимость страны от импортируемой нефти достигнет 90%, а выбросы углерода в 2040 году увеличатся на 50%. Хотя уровень выбросов углерода на душу населения по-прежнему ниже среднемирового уровня, к 2040 году Индия станет страной, которая будет выбрасывать больше всего углерода в атмосферу. К

are met from solar and wind energy, and 70% from coal. However, it seems difficult for renewable energy sources to meet the increasing energy demand. The share of solar and wind energy in India's total energy consumption is 4%. If India's anticipated ambitious renewable energy plan is put into action in line with investments, it is expected that 30% of India's electricity needs will be met from solar energy by 2040. In this process, it is foreseen that India will surpass China by far in installed solar energy capacity. India is expected to reach 450 GW of renewable energy capacity by 2030 [Ibef.org, 2022].

According to some experts, much has been said and continues to be said about India's transition to clean energy. According to IEA, India has to spend more than \$1.4 trillion to transition to clean energy, which even divided over 20 years, would equal \$70 billion a year, 70% more than India's current policy requires. That's why these plans and goals seem to be difficult to complete [Wald, 2021]. Increasing the use of natural gas to replace the use of coal, waste and biofuels will reduce emissions in India. In fact, India seemed poised to increase its use of natural gas when three Indi-

2040 году правительство Индии планирует потратить 1,4 трлн долларов на чистую энергию и экологически чистые энергетические технологии. Только на Индию приходится 10% увеличения мирового спроса на энергию с 2000 года. Потребность страны в энергии увеличилась на 60% с 2000 г. В периоды 2015-2019 гг. произошло увеличение мощности угля на 58 ГВт и мощности солнечной и ветровой энергии на 49 ГВт [IEA.org, 2021].

Индия, чтобы удовлетворить свои огромные потребности в энергии, совершила огромный прорыв в области возобновляемых источников энергии. Сегодня 18% потребностей Индии в электроэнергии удовлетворяются за счет солнечной и ветровой энергии, а 70% — за счет угля. Однако представляется, что возобновляемым источникам энергии трудно удовлетворить растущий спрос на энергию. Доля солнечной и ветровой энергии в общем энергопотреблении Индии составляет 4%. Если ожидаемый амбициозный план Индии в области возобновляемых источников энергии будет реализован в соответствии с инвестициями, ожидается, что к 2040 году 30% потребностей Индии в электро-

an companies entered a consortium with Iran in 2008 to develop an offshore gas field in the Persian Gulf. The relationship reportedly ended recently as India was forced to delay the work due to US sanctions. If these sanctions are lifted by President Joe Biden's administration, it is possible for Indian companies to continue working with Iran and bring more natural gas to India [Wald, 2021].

In this context, considering India's growing industry and population, and the long and costly transition to renewable energy, it can be predicted that natural gas may be used instead of coal. The West's plan to abandon Russian natural gas by imposing sanctions against Russia may be an option for India to meet its energy demand from Russia via LNG. This energy cooperation can be good for Russia, which is in search of an alternative market to export its natural resources instead of the European market, and for India, which wants to reduce the use of coal and turn to renewable energy. The latest developments

↑ энергии будет удовлетворяться за счет солнечной энергии. В этом процессе предполагается, что Индия намного превзойдет Китай по установленным мощностям солнечной энергии. Ожидается, что к 2030 г. мощность возобновляемых источников энергии в Индии достигнет 450 ГВт [Ibef.org, 2022].

По мнению некоторых экспертов, о переходе Индии на экологически чистую энергию много говорилось и продолжает говориться. По данным IEA, Индия должна потратить более 1,4 трлн долларов на переход к чистой энергии, что даже если разделить на 20 лет, будет равно 70 млрд долларов в год, что на 70% больше, чем требует текущая политика Индии. Поэтому эти планы и цели совершенно нереалистичны [Валд, 2021]. Увеличение использования природного газа вместо угля, отходов и биотоплива сократит выбросы в Индии. На самом деле Индия, казалось, была готова увеличить использование природного газа, когда в 2008 году три индийские

regarding the increase in LNG purchases between India and Russia and the above-mentioned statistical data of India are a harbinger of the further development and continuation of this cooperation. In addition, it is highly likely that we will see India's energy cooperation developments with other energy-rich countries besides Russia in the future. For example, it is highly possible that India will develop its relationship with energy-rich countries such as Iran and Turkmenistan through LNG and pipeline, and support and take part in Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-Iran and similar pipeline projects.

References:

1. BP.com (2021). Statistical Review of World Energy. Retrieved from <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-india-insights.pdf>. Accessed on 21.07.2022.

INDIA IS THE THIRD LARGEST ENERGY-CONSUMING COUNTRY IN THE WORLD, THANKS TO RISING INCOMES AND IMPROVING LIVING STANDARDS, AFTER CHINA AND THE USA

ИНДИЯ ЗАНИМАЕТ ТРЕТЬЕ МЕСТО В МИРЕ ПО ПОТРЕБЛЕНИЮ ЭНЕРГИИ БЛАГОДАРЯ РОСТУ ДОХОДОВ И ПОВЫШЕНИЮ УРОВНЯ ЖИЗНИ ПОСЛЕ КИТАЯ И США

компании вступили в консорциум с Ираном для разработки морского газового месторождения в Персидском заливе. Сообщается, что отношения недавно прекратились, поскольку Индия была вынуждена отложить работу из-за санкций США. Если эти санкции будут сняты администрацией президента Джо Байдена, индийские компании могут продолжить работу с Ираном и поставлять больше природного газа в Индию [Валд, 2021].

В этом контексте, учитывая рост промышленности и населения Индии, а также длительный и дорогостоящий переход на возобновляемые источники энергии, можно прогнозировать, что вместо угля может использоваться природный газ. План Запада отказаться от российского природного газа путем введения санкций против России может стать для Индии вариантом удовлетворения своих потребностей в энергоносителях из России за счет СПГ. Это энергетическое сотрудничество может быть полезным для России, которая ищет альтернативный рынок для экспорта своих природных ресурсов вместо европейского рынка, и для Индии, которая хочет сократить использование угля и перейти на возобновляемые источники энергии. Последние события, касающиеся увеличения закупок СПГ между Индией и Россией, и упомянутые выше статистические данные Индии являются предвестниками дальнейшего развития и продолжения этого сотрудничества. Кроме того, весьма вероятно, что в будущем мы увидим развитие энергетического сотрудничества Индии с другими богатыми энергоносителями странами, помимо России. Например, весьма вероятно, что Индия будет развивать свои отношения с богатыми энер-

2. Comtois J. (2022). India Projected to Become World's Most Populous Country. Retrieved from <https://etfdb.com/emerging-markets-channel/india-projected-to-become-world-s-most-populous-country/#:~:text=India%20is%20projected%20to%20become,World%20Population%20Prospects%202022%20report>. Accessed on 21.07.2022.
3. Ibef.org (2022). Renewable Energy Industry in India. Retrieved from <https://www.ibef.org/industry/renewable-energy>. Accessed on 21.07.2022.
4. IEA.org (2021). India Energy Outlook 2021. Retrieved from <https://www.iea.org/reports/india-energy-outlook-2021>. Accessed on 16.07.2022.
5. Verma N. (2022). India's GAIL Open to Buying Russian Oil and Gas Assets. Retrieved from <https://www.reuters.com/markets/europe/indias-gail-open-buying-russian-oil-gas-assets-chair-says-2022-05-27/>. Accessed on 16.07.2022.
6. Wald E. (2021). Pay Attention to India's Energy Consumption for the Future of Demand in the Oil Market. Retrieved from <https://tr.investing.com/analysis/petrol-piyasasnda-talebin-gelecegi-mi-hindistann-enerji-tuketimine-dikkat-edin-200466626>. Accessed on 16.07.2022.

горесурсами странами, такими как Иран и Туркменистан, посредством СПГ и трубопроводов, а также поддерживать и принимать участие в проектах Туркменистан-Афганистан-Пакистан-Иран и аналогичных трубопроводных проектах.

COAL'S SHARE IN INDIA'S ENERGY PORTFOLIO WAS 44% IN 2019, WHICH IS EXPECTED TO DROP TO 34% IN 2040

ДОЛЯ УГЛЯ В ЭНЕРГЕТИЧЕСКОМ ПОРТФЕЛЕ ИНДИИ СОСТАВЛЯЛА 44% В 2019 ГОДУ, И ОЖИДАЕТСЯ, ЧТО ОНА УПАДЕТ ДО 34% В 2040 ГОДУ

Источники:

1. Валд Е. (2021). Обратите внимание на потребление энергии в Индии для будущего спроса на рынке нефти. Доступно по адресу: <https://tr.investing.com/analysis/petrol-piyasasnda-talebin-gelecegi-mi-hindistann-enerji-tuketimine-dikkat-edin-200466626>. Дата обращения: 16.07.2022.
2. Верма Н. (2022). Индийская GAIL открыта для покупки российских нефтегазовых активов. Доступно по адресу: <https://www.reuters.com/markets/europe/indias-gail-open-buying-russian-oil-gas-assets-chair-says-2022-05-27/>. Дата обращения: 16.07.2022.
3. BP.com (2021). Статистический обзор мировой энергетики. Доступно по адресу: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-india-insights.pdf>. Дата обращения: 21.07.2022.
4. Комтуа Дж. (2022). Индия, по прогнозам, станет самой густонаселенной страной в мире. Доступно по адресу: <https://etfdb.com/emerging-markets-channel/india-projected-to-become-world-s-most-populous-country/#:~:text=India%20is%20projected%20to%20become,World%20Population%20Prospects%202022%20report>. Дата обращения: 21.07.2022.
5. Ibef.org (2022). Возобновляемая энергетика в Индии. Доступно по адресу: <https://www.ibef.org/industry/renewable-energy>. Дата обращения: 21.07.2022.
6. IEA.org (2021). Энергетический прогноз Индии 2021 г.. Доступно по адресу: <https://www.iea.org/reports/india-energy-outlook-2021>. Дата обращения: 16.07.2022.

TÜRK DEVLETLERİ ARASINDA BİR ENTEGRASYON UNSURU OLARAK ETNO-TURİZM

DAULET ZHAILYBAY

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ЭТНОТУРИЗМ ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Küresel çapta birçok ülke ekonomilerini kapsamlı bir şekilde geliştirme çalışmaları içerisinde turizm sektörünün geliştirilmesini önceliklendirmeye başlamışlardır. Bunun nedenleri arasında turizm alanındaki düzenlemelerin, ekonominin diğer sektörlerine göre daha etkin bir şekilde hayata geçirilmesi gösterilebilir. Turizm sektörü kendi içerisinde çeşitlilik barındırmaktadır. Bunlar içerisinde deniz turizmi, kış turizmi, yayla turizmi ve sağlık turizmi gibi ana alanlara ek olarak son zamanlarda gelişmekte olan etno-turizm gibi yeni alanlar da bulunmaktadır.

Etno-turizmden genel olarak bahsedecek olursak diğer turizm türleri gibi özel bir altyapıya ihtiyacı yoktur, çünkü her devletin yerleşik geleneklerine, tarihsel yaşamına uygun ve kültürel mirasını tanıtan bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Yani etno-turizm, antik kültür mirasını sadece müzeler aracılığıyla değil, aynı zamanda özel anıtlar, tarihi yerler ve özel projeler aracılığıyla turistlere sunmayı amaçlamaktadır.

Turizm araştırmacılarının çalışmalarına bakacak olursak etno-turizmin oluşumu ve anlamı hakkında birçok bilimsel görüşe rastlamak mümkün-

**BATİ ÜLKELERİNDE
ETNO-TURİZM,
KÜLTÜR TURİZMİ
YANI “KÜLTÜREL
MİRAS TURİZMİ”
OLARAK
TANIMLANMAKTADIR**

**АЛ, БАТЫС
ЕЛДЕРІНДЕ
ЭТНОТУРИЗМГЕ
МӘДЕНИ ТУРИЗМ
ЯҒНИ «CULTURAL
HERITAGE TOURISM»
ДЕП АНЫҚТАМА
БЕРЕДІ**

Қазіргі дүниежүзі елдері өз экономикасын жан-жақты дамыту мақсатында туризм саласына негізгі басымдықтар беруге тырысады. Себебі туризм арқылы экономикалық әлеуетті реттеу экономиканың басқа салаларына қарағанда тиімді болады. Қазіргі кезде туризмнің көптеген бағыттары қалыптасқан. Соның ішінде, арнайы табиғи жағдайды қажет етпейтін этнотуризм саласы екені анық. Этнотуризм үшін арнайы табиғи ерекшеліктің қажеті жоқ, себебі бұл әр мемлекеттің қалыптасқан дәстүрлеріне, тарихи өмір тіршілігіне сай және мәдени мұрасын насихаттайтын сала ретінде қалыптасады. Яғни этнотуризм көне мәдени мұраларды музей арқылы ғана емес, арнайы ескерткіштер, тарихи орындар және арнайы жобалар арқылы келуші туристерге таныстыруды көздейді.

Туризм саласын зерттеушілердің зерттеулеріне қарайтын болсақ, этнотуризм бағытының қалыптасуы мен мағынасы жөнінде көптеген ғылыми пікірлерді байқауға болады. Мысалы, этнотуризмді кейбір зерттеушілер этнографиялық туризммен байланыстырады. Ал, Ба-

дүр. Örneğin, bazı araştırmacılar etno-turizmi etnografik turizm ile ilişkilendirmektedir. Batı ülkelerinde etno-turizm, kültür turizmi yani "kültürel miras turizmi" olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) etno-turizm varlıklarını tarihi öneme sahip simgesel yapılar ve anıtlar olarak tanımlamaktadır [Icomosictc.org, 1999]. Genel olarak etno-turizm, kültür, etnografya, antropoloji ve kutsal inançlar gibi disiplinler ve kavramlarla ilişkilendirilebilir. Ancak çoğunlukla etno-turizm, tarihi anıtları ve yerel halkın kültürünü tanıtmayı ve bunu ekonomiyeye kazandırmayı amaçlamaktadır.

Genel olarak, günümüzde etno-turistik potansiyelin ortaya çıkarılmasının ve tanıtımının dünya çapında gelişmekte olduğu görülmektedir. Öncelikle dünya medeniyetinin örneklerinin ve çeşitli mimari anıtların bulunduğu Avrupa ülkelerinde turizm endüstrisinin bu türünün gelişmesine özel önem verildiği bilinen bir olgudur. Benzer şekilde dünya medeniyetine önemli katkıları olan Türk devletlerinde de özellikle son yıllarda

тыс елдерінде этнотуризмге мәдени туризм яғни «cultural heritage tourism» деп анықтама береді. Халықаралық ескерткіштер мен көрнекті жерлерді қорғау (ICOMOS) ұйымы этнотуризмге ерекше мән беріп, көрнекті жерлер мен ескерткіштерді анықтау деп сипаттама береді [Icomosictc.org, 1999]. Жалпы алғанда, этнотуризмді мәдени туризм, этнографиялық, антропологиялық, сакралды және этномәдени туризм сияқты ұғымдармен байланыстыра беруге болады. Қалай алғанда да этнотуризм тарихи ескерткіштер мен жергілікті халықтың мәдениетін насихаттауды мақсат етеді.

Жалпы, қазіргі кезде әлем бойынша этнотуризмді насихаттау артып келеді. Мұны ең алдымен әлемдік өркениет үлгілері мен архитектуралық ескерткіштері сақталып отырған Еуропа елдері туристік саланың басты бағыты ретінде жолға қойған. Сол сияқты әлемдік өркениетте өзіндік орны бар түркі мемлекеттері арасында да этнотуризмді дамытуға арналған арнайы бағдарламалар және оны жүзеге асыратын орындар бар. Мысалы, Түркияны есепте-

Kobustan Milli Parki

ethno-turizmin geliştirilmesine yönelik özel programlar ve uygulamalar geliştirilmektedir. Türkiye dışındaki, Türk devletlerinde ethno-turizm, ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra ülkelerin gündemine girebilmiştir. SSCB döneminde, yaygın olmasa da tarihi ve kültürel anıtlara yapılan ziyaretler, ethno-turizm olarak tanımlanmamıştır. Bilindiği üzere Türk dünyasının ortak değerleri olan ve günümüze ulaşan çok sayıda ethno-turistik eser ve anıt bulunmaktadır. Bu eserlerden pek çoğu da UNESCO dünya mirası listesinde yer almaktadır. Örneğin, listede Azerbaycan'ın M.Ö. 8-10 bin yıllık bir tarihe sahip dağlık Kobustan kompleksi bulunmaktadır [Cyberleninka.ru, 2016]. Özbekistan'ın da 4 şehri UNESCO listesine girmiş, 30'dan fazla tarihi öneme sahip mekan da koruma altına alınmıştır [Kılıçova, 2020]. Aynı şekilde Kırgızistan topraklarında da Manas Ordo ve Uzgen gibi Orta Çağ kentlerinin İpek Yolu üzerindeki anıtları korunmuştur [Manas.su, 2019]. Öte yandan Türkmenistan da tarihi mekanlar noktasında oldukça zengindir. Ülkedeki Merv, Nisa, Ürgenç gibi tarihi yerleşim yerleri UNESCO dünya mirası listesinde yer almaktadır. Tarihi İpek Yolu boyunca uzanan Türk halklarının kültürünü temsil eden miras, büyük oranda hala bu bölgede muhafaza edilmektedir [Advantour.com, 2022]. Kazakistan da Tamgalı Tas, Altın Adam gibi M.Ö. döneme ait eserler ile Otrar yerleşim yeri ve Hoca Ahmed Yesevi Türbesi gibi Orta Çağ'a ait çok sayıda tarihi eser ve mekana ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'de de başta İstanbul, Erzurum, Sivas, Tokat, Konya ve Diyarbakır'da olmak üzere ortaçağ dönemine ait çok sayıda tarihi mekan bulunmaktadır [Adebiportal.kz, 1996; Archeology.kz, 2002]. Genel olarak ifade etmek gerekirse Türk devletlerinde yer alan

**AYNI ŞEKİLDE
KIRGIZİSTAN
TOPRAKLARINDA
DA MANAS
ORDO VE UZGEN
GİBİ ORTA ÇAĞ
KENTLERİNİN İPEK
YOLU ÜZERİNDEKİ
ANITLARI
KORUNMUŞTUR**

**СОЛ СІЯҚТЫ
ҚЫРҒЫЗСТАН
ТЕРРИТОРИЯСЫНДА
ДА ЖІБЕК ЖОЛЫ
БОЙЫНДАҒЫ
МАНАС ОРДО,
ҮЗГЕН СІЯҚТЫ
ОРТАҒАСЫРЛЫҚ
ҚАЛА
ЕСКЕРТКІШТЕРІ
САҚТАЛҒАН**

мегенде посткеңестік түркі мемлекеттерінде этнотуризм КСРО ыдырағаннан кейін ғана қолға алына бастады. КСРО кезеңінде тарихи және мәдени ескерткіштерге саяхат жасау ішінара болғанымен оны арнайы этнотуризм ретінде қарастыру болмады. Десек те, түркі елдері арасында көне замандардан келе жатқан этнотуристік нысандар жетікілікті. Мысалы, түркі мемлекеттері арасында ЮНЕСКО тізіміне кіретін көптеген ескерткіштер бар. Соның ішінде Әзербайжанда б.з.д. 10-8 мыңжылдықты қамтитын таулы Гобустан кешені [Cyberleninka.ru, 2016]. Ал Өзбекстанның 4 қаласы ЮНЕСКО тізіміне кіріп, 30 дан астам тарихи орындар сақталған [Киличова, 2020]. Сол сияқты Қырғызстан территориясында да Жібек жолы бойындағы Манас Ордо, Узген сияқты ортағасырлық қала ескерткіштері сақталған [Manas.su, 2019]. Сонымен қатар, Түрікменстанның Мары, Ниса, Көне Үргеніш сияқты қалалары әлемдік мұра тізіміне еніп отыр. Мұнда Ұлы Жібек жолы бойындағы түркі халықтарының мәдениетін таныстыратын мұралар сақталып отыр [Advantour.com, 2022]. Қазақстанда Тамғалы тас, Алтын Адам сияқты б.з.б. дәуірге ескерткіштер мен Отырар қалашығы, Қожа Ахмет Ясауи кесенесі сияқты көптеген орта ғасырлардағы тарихи орындар және ескерткіштер сақталған. Түркияда да ортақ түркі мәдениетін көрсететін Көне Стамбұл қаласы, Диарбакыр үлкен мешіті, Кызылтепе, Ерзрум мешіттері сияқты ортағасырлық ескерткіштер жетерлік [Adebiportal.kz, 1996; Archeology.kz, 2002]. Тұтас алғанда Түркі мемлекеттерінде орналасқан тарихи ескерткіштер мен мәдени орындар этнотуризмді дамытудың басты нысаны болып табылады. Түркі халықтарының өзара бірегейленуіне тек тарихи ескерткіштер емес, со-

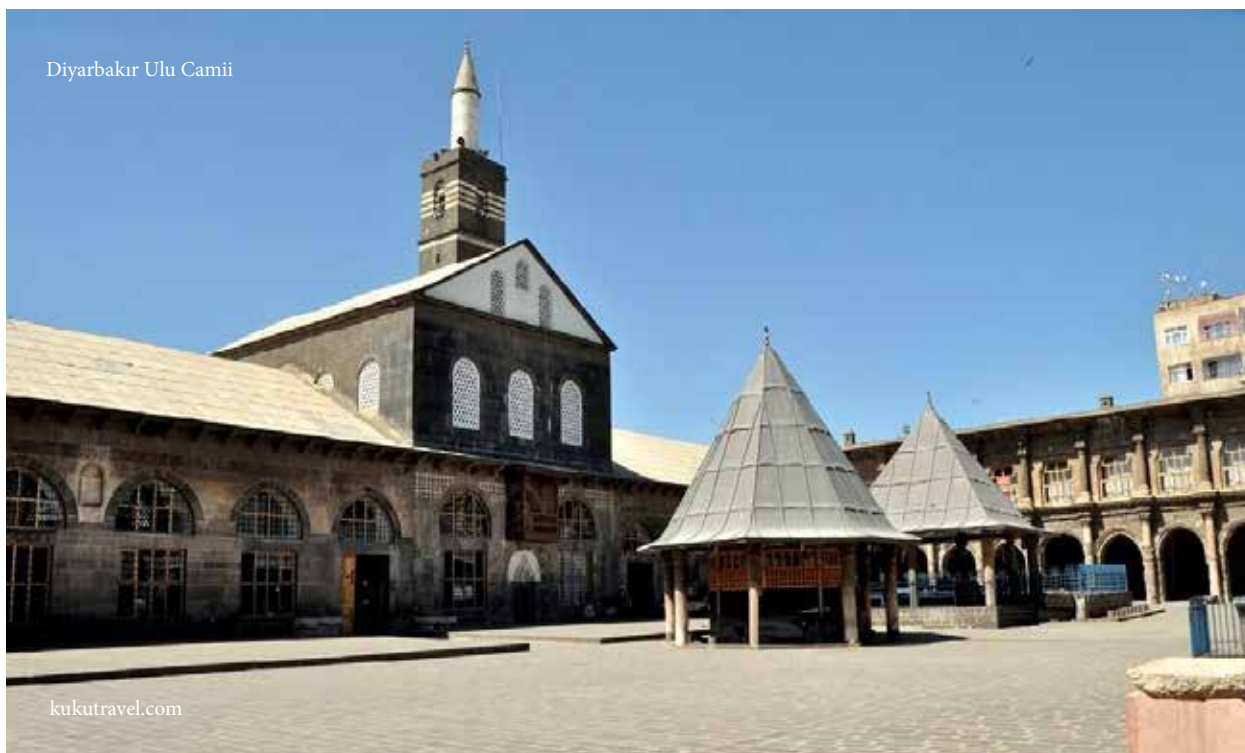
tarihi eserler ve kültürel mekanlar etno-turizmin geliştirilmesi için yeterince potansiyel sunmaktadır. Belirtilen tarihi eserlerin yanında, Türk dünyasında ortak kutlanan Nevruz ve benzeri geleneksel bayramlar da etno-turizm içerisinde önemli bir yere sahiptir. Türk devletlerinin etno-turizm entegrasyonu sürecinde etno-spor gibi ortak organizasyonların da etkisi bulunmaktadır. Bunlardan, 2014 yılında Kırgızistan'da başlayan Dünya Göçebe Oyunları önemli bir yere sahiptir. Türk halklarının ortak bir mirası olan göçebe oyunlarına ilgi her geçen yıl artmaktadır.

Halihazırda Türk devletleri arasındaki ortak turizm potansiyelini artırmak amacıyla çeşitli platformlar oluşturulmuştur. Bunlardan biri de Türk Devletleri Teşkilatı'nın turizm alanındaki yıllık toplantısıdır. Örneğin 2022 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Şamahı şehrinde Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinin turizm bakanlarının VII. toplantısı yapılmıştır. Burada sektör temsilcileri tarafından, bir dizi ortak projenin uygulanması ihtiyacı dile getirilmiş, bunlar arasında "Entegre Tur ve Modern İpek Yolu", "Türk Dünyası Turizm Başkenti" gibi projelere

нымен қатар Наурыз және басқа да дәстүрлі шаруашылық мерекелері де этномәдени туризмді насихаттауға ықпал етіп отыр.

Этнотуризмнің түркі мемлекеттерін интегралануында жергілікті этнотуризмнен тыс ортақ келісімдер, ұйымдар, этноспорт түрлері арқылы бас қосу шаралары іске асырылып келеді. Мұнда түркі мемлекеттері арасындағы этнотуризмді дамытуда этноспорттың маңызының зор екенін атап өтуіміз қажет. Соның бірі Дүниежүзілік көшпелілер ойынын ерекше айтуға болады. Ол 2014 жылдан бастап Қырғызстанда бастау алып өткізіліп келеді. 2022 жылы VI Дүниежүзілік көшпелілер ойыны Түркияның Изник қаласында 29 қыркүйек пен 2 қазан аралығында өтетін болады [Idelreal.org, 2022]. Түркі халықтарына ортақ көшпелі мәдениетті насихаттайтын дүниежүзілік іс шараның қазіргі кезде аясы кеңейіп әлемнің басқа да елдері қызығушылық танытып отыр. Бұл этноспорттық шараға көшпелі мәдениетті Еуропа жеріне алып барған Ма-жарстанның қызығушылық танытып отырған атап өтуімізге болады.

Diyarbakır Ulu Camii

имза атılacağı hususları görüşülmüş-
tür. Ayrıca devletler arasındaki turizm
ilişkilerini düzenlemek için havayolu
seferlerinin bu hedefler doğrultusunda
daha etkin bir hale getirilmesi gerekli-
liği ifade edilmiştir [Azertag.az, 2022].
Bu bağlamda Kazakistan'ın Türk dev-
letleri arasında etno-turizm açısından
önemli potansiyele sahip olduğunu
belirtmekte fayda vardır. 2019 yılında
Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı
Kasım Comart Tokayev, Kazakistan'ın
yakın gelecekte bir dünya etno-turizm
merkezi haline geleceğini açıklamıştır
[Forbes.kz, 2019]. Coğrafi konumu da,
Kazakistan'a Türk devletleri arasındaki
etno-turizm entegrasyonunda önemli
avantajlar sunmaktadır. Tarihi Türkistan
şehri ve son yıllarda, "Kervan Saray"
turizm kompleksi gibi şehrin tarihi ve
kültürel dokusuna uygun olarak inşa
edilen yeni turistik mekanlar da bu sü-
rece katkılar sağlamaktadır. Bu çerçe-
vede, Kazakistan, etno-turizmi geliştir-
mek amacıyla birçok özel etno-festival,
etno-köy, müze ve kompleksler oluş-
turmaya başlamıştır. Sadece Türkistan
da değil, aslında Kazakistan'ın hemen
hemen her bölgesinde hizmet veren
çok sayıda etno-köyler bulunmaktadır.
Almatı bölgesindeki "Gundar" et-
no-köyleri, Astana'daki "Nur-Sultan
Ethno Fest", Mangistau bölgesindeki
"Kogezetnoauly" ve Türkistan bölge-
sindeki "Alaş" etno-köylerini bu kap-
samda ifade edebiliriz. Bahse konu bu
turistik mekanlarda geleneksel Kazak
çadırları kurularak, ulusal yemeklerin,
gelenek ve göreneklerin bölge ülke-
lerinden ya da diğer ülkelerden gelen
misafirlere tanıtılması ve bu suretle tu-
rizmin geliştirilmesi amaçlanmaktadır
[Cyberleninka.ru, 2021]. Diğer taraftan,
keşfi yapılan arkeolojik kazı alanlarının
da yakın zamanda açık hava müzeleri
olarak, turizme kazandırılması planlan-
maktadır.

Yukarıda ifade edilen gelişmeler dik-
kate alındığında, Türk devletleri ara-

**KAZAKİSTAN DA
TAMGALI TAS,
ALTIN ADAM GİBİ
M.Ö. DÖNEME AİT
ESERLER İLE OTRAR
YERLEŞİM YERİ
VE HOCA AHMED
YESEVİ TÜRBEŞİ
GİBİ ORTA ÇAĞ'A AİT
ÇOK SAYIDA TARİHİ
ESER VE MEKANA
EV SAHİPLİĞİ
YAPMAKTADIR**

**ҚАЗАҚСТАНДА
ТАМҒАЛЫ ТАС,
АЛТЫН АДАМ
СИЯҚТЫ Б.З.Б.
ДӘУІРДЕГІ
ЕСКЕРТКІШТЕР
МЕН ОТЫРАП
ҚАЛАШЫҒЫ, ҚОЖА
АХМЕТ ЯСАУИ
КЕСЕНЕСІ СИЯҚТЫ
КӨПТЕГЕН ОРТА
ҒАСЫРЛАРДАҒЫ
ТАРИХИ
ОРЫНДАР ЖӘНЕ
ЕСКЕРТКІШТЕР
САҚТАЛҒАН**

Қазіргі кезде Түркі мемлекеттері
арасында ортақ туристік әлеу-
етті көтеру мақсатында арнайы
құрылған платформа қалыптасқан.
Оның бірі Түркі мемлекеттері ұй-
ымының турзим саласы бойынша
жыл сайын бас қосуы болып та-
былады. Мысалы, 2022 жылы Түркі
мемлекеттер ұйымы мүшелерінің
туризм министрлерінің VII отыры-
сы Әзербайжан Республикасының
Шамахи қаласында өтті. Мұнда
сала басшылары бір қатар ортақ
жобаларды іске асыру қажеттігін
талдады. Оның ішінде «Біріккен тур
және Заманауи Жібек жолы», «Түркі
әлемінің туристік астанасы» сияқты
жобаларды қолға алу сөз болды.
Сонымен қатар, мемлекеттер ара-
сындағы туристік қатынасты реттеу
үшін әуе рейстерін тиімді ұйымда-
стыру қажетті айтылды [Azertag.az,
2022]. Бұл тұрғыда Қазақстанның
түркі елдері арасында этнотуризмді
дамытуда әлеуеті басым екенін
айтып кеткен жөн. Мұны 2019 ҚР
Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев
Қазақстанның жақын келешекте
энтотуризм бойынша әлемдік ор-
талық ретінде саналуы тиіс екенін
атап өткен болатын [Forbes.kz,
2019]. Бұл үшін Қазақстанның Түр-
кі елдері арасында этнотуризмнің
интеграциялық негізі ретінде да-
мытуға әлеуеті зор. Мысал ретін-
де Түркістан қаласындағы тарихи
және мәдени ескерткіштерін және
соңғы жылдары бой көтерген
«Керуен сарай» туристік кешенін
айтуға болады. Мұнда қазіргі Түр-
кістан қаласының көне дәстүрлер-
ге негізделген туристік нысанның
келуші туристерге қолайлы жағдай
жасауға мән берілген. Сонымен
қатар, Қазақстан этнотуризмді да-
мыту мақсатында көптеген арнайы
этнофестивальдерді, этноауылдар,
музейлер, кешендер құруды қолға
алған. Мысалы, Қазақстан бойын-
ша әр аймақта жұмыс істеп тұрған
этноауылдар бар. Соның ішінде Ал-

сındaki туризм іш бірлігінin арттығы ve аynы за-
манда etno-туризм алаындаki іш бірлігінin де
yoғуластығы gөrөlebilir. Örneğін Kazakistan
ve Özbekistan арасындаki karşılıklı туризм іш
бірлігінin daha да güçlendirilmesi sürecinde
“İpek Yolu Vizesi” gibi bir projeye imza atıl-
mıştır. Söz konusu proje “Orta Asya’nın Sc-
hengen’i” olarak nitelendirilmektedir. Bu vize
ile dünyanın 105 ülkesinden Orta Asya ülke-
lerine seyahat edilebilmektedir [Tengritravel.
kz, 2021]. Kazakistan ve Özbekistan’ın yanın-
da diğer Orta Asya ülkeleri de turistik yerleri-
ni yabancı turistlerin hizmetine açmaya hazır
olduklarını ifade etmektedir.

Sonuç olarak, Türk dünyasındaki etno-туризм
іш бірлігінin daha да geliştirilmesi için bazı
başlıklardan bahsetmek gerekir. Bunların ба-
шында vize uygulamalarının kolaylaştırılması
gelmektedir. Diğer önemli bir mesele ise ha-
vayolu seferlerinin artırılması ve bilet fiyatla-
rının daha cazip bir hale getirilmesidir. Kül-
tür bakanlıkları ve туризм аcentaları арасында
ortak programların oluşturulması da diğer
önemli bir meseledir. Son olarak belirtilme-

маты облысында «Ғұндар», Астанада «Nur-
Sultan Ethno Fest», Маңғыстау облысында
«Көгеэтноауылы», Түркістан облысында
«Алаш» этноауылдары құрылған. Мұнда
киіз үйлер тігіліп, ұлттық тағамдар, дәстүр-
лі материалдық мәдениет үлгілері қой-
ылған. Сонымен қатар, келуші туристерге
арналған шоу бағдарламалар ұлттық ой-
ындар ұйымдастырылады [Cyberleninka.ru,
2021]. Сонымен қатар, кейінгі жылдары ар-
хеологиялық қазба жұмыстарының кешен-
дері аспан астындағы музейлер ретінде
ұйымдастырылып, туристерді қабылдауға
дайын екенін айтуға болады.

Жалпы алғанда, түркі мемлекеттері этно-
туризм арқылы интеграциялану үрдісін
жекелеген елдер арасында жүзеге асыру
жағдайы да сақталған. Мысалы, Қазақстан
мен Өзбекстан елдері арасында өзара ту-
ристік байланысты нығайту барысында
Silk Road Visa сияқты жоба қолға алынды.
Мұны «Орталық азиялық шенген» депте
атауға болады. Бұл виза арқылы әлемнің
105 елінен Орталық Азия елдеріне тури-
стік сапар шегуге болады [Tengritravel.kz,

Sultan Tekeş Türbesi

si gereken önemli bir husus ise etno-turizmin sadece turistik ve ekonomik bakış açısı dışında ortak kültürel değerlerin genç kuşaklara tanıtılması ve aktarılmasının stratejik bir mesele olduğudur.

Kaynakça:

1. Advantour.com (2022). Türkmenistan'da tarih ve kültür turizmi. Alınan yer: <https://www.advantour.com/rus/turkmenistan/tourism/historical-cultural-tourism.htm>. Erişim tarihi: 30.05.2022.
2. Adebportal.kz (1996). Türk Cumhuriyetleri mimarlık abideleri. Alınan yer: https://adebiportal.kz/ru/books/view/turk-cumhuriyetleri-mimarlik-abideleri_1324. Erişim tarihi: 24.09.2022.
3. Archeology.kz (2002). Göçebe mimarisi. Avrasya tarihi ve kültürü olgusu. Alınan yer: <http://arheology.kz/monografi-i/79-arkhitektura-kochevnikov-fenomen-istorii-i-kultury-evrazii-pamyatniki-aralo-kaspijskogo-regiona.html>. Erişim tarihi: 24.09.2022.
4. Azertag.az (2022). Türk Devletleri Örgütü üyesi ülkelerin Turizm Bakanlarının 7. toplantısı Şamahı'da başladı. Alınan yer: https://azertag.az/ru/xeber/V_SHamahe_nachalo_rabotu_7_e_zasedanie_ministrov_turizma_stran_chlenov_Organizacii_tyurkskih_gosudarstv-2148662. Erişim tarihi: 01.06.2022.
5. Cyberleninka.ru (2016). Etno-turizmin gelişmesinin temeli olarak Azerbaycan halkının kültürel mirası. Alınan yer: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnoe-nasledie-azerbaydzhanskogo-naroda-kak-osnova-razvitiya-etnoturizma-v-respublike/viewer>. Erişim tarihi: 02.06.2022.
6. Cyberleninka.ru (2021). Kazakistan'daki turistik destinasyonların sürdürülebilir kalkınma faktörlerinden biri olarak etnik köyler. Alınan yer: <https://cyberleninka.ru/article/n/etnoauly-kak-odin-iz-faktorov-ustoychivogo-razvitiya-turistskih-destinatsiy-v-kazahstane>. Erişim tarihi: 02.06.2022.
7. Forbes.kz (2019). Kazakistan etno-turizmin dünya merkezlerinden biri olabilir. Alınan yer: https://forbes.kz/process/tokaev_kazahstan_mojet_stat_odnim_iz_mirovyih_tsentrov_etnoturizma/. Erişim tarihi: 04.06.2022.
8. Icomosictc.org (1999). Uluslararası Kültür Turizmi Sözleşmesi. Alınan yer: <https://www.icomosictc.org/p/international-cultural-tourism-charter.html>. Erişim tarihi: 01.06.2022.
9. Idelreal.org (2022). 4. Dünya Göçebe Oyunları Türkiye'de başka bir şehre taşın-

**BELİRTİLEN TARİHİ
ESERLERİN YANINDA,
TÜRK DÜNYASINDA
ORTAK KUTLANAN
NEVRUZ VE BENZERİ
GELENEKSEL
BAYRAMLAR DA
ETNO-TURİZM
İÇERİSİNDE ÖNEMLİ
BİR YERE SAHİPTİR**

**TÜRKİ
HALYQТАРЫНЫҢ
ӨЗАРА
БІРЕГЕЙЛЕНУІНЕ
ТЕК ТАРИХІ
ЕСКЕРТКІШТЕР ЕМЕС,
СОНЫМЕН ҚАТАР
НАУРЫЗ ЖӘНЕ
БАСҚА ДА ДӘСТҮРЛІ
ШАРУАШЫЛЫҚ
МЕРЕКЕЛЕРІ ДЕ
ЭТНОМӘДЕНИ
ТУРИЗМДІ
НАСИХАТТАУҒА
ЫҚПАЛ ЕТІП ОТЫР**

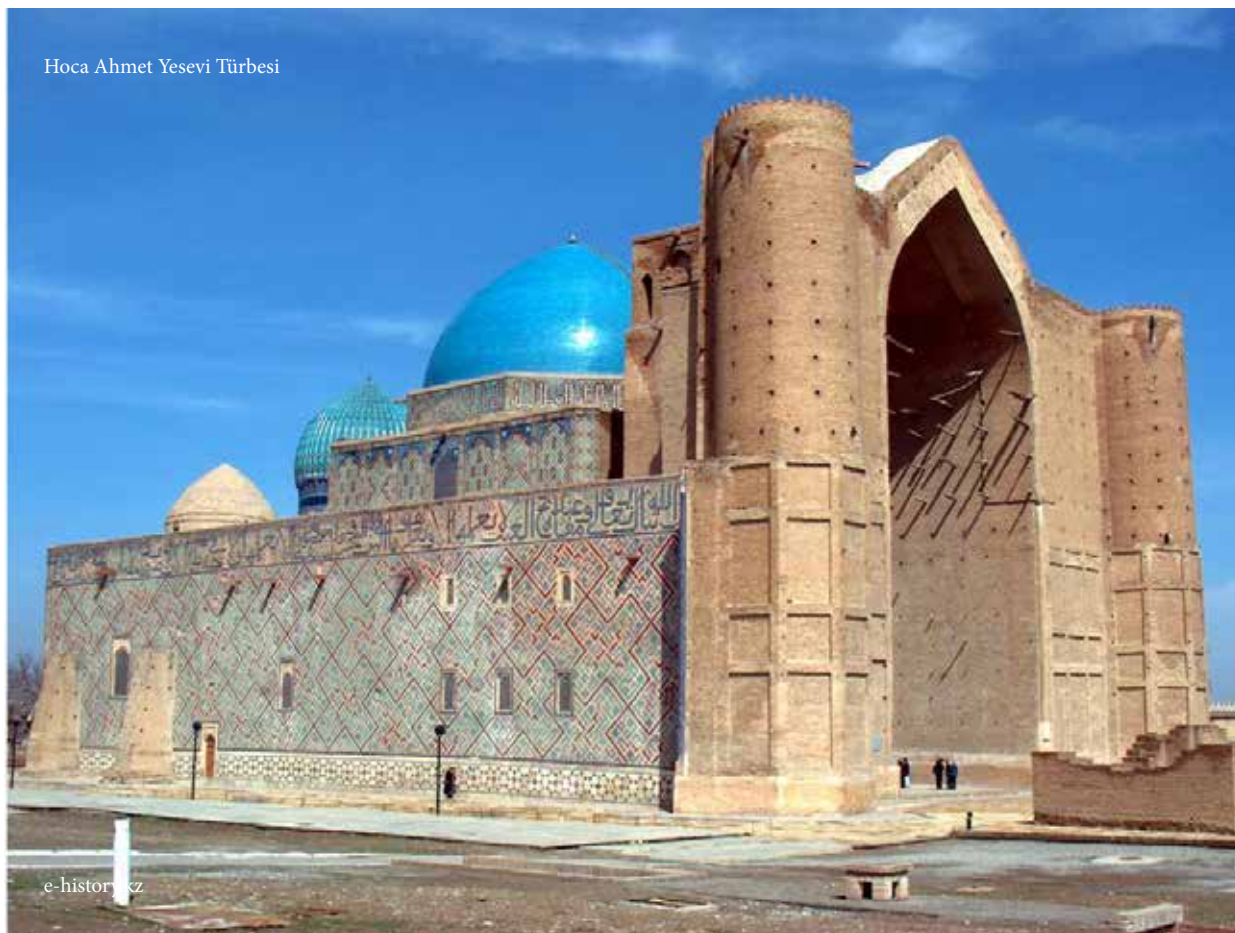
2021]. Аталмыш виза жүйесін Қазақстан мен Өзбекстан қолға алғанымен, басқа Орталық Азия елдері де өз көрнекті жерлеріне туристерді қабылдауға дайын екенін мәлімдеді.

Қорытындылай келе, түркі әлеміндегі этнотуристік ынтымақтастықты одан әрі дамыту үшін кейбір мәселелерді атап өткен жөн. Соның бірі – визалық өтініштерді жеңілдету. Тағы бір маңызды мәселе – әуе рейстерін көбейтіп, билет бағасын тартымды ету. Сонымен қатар, мәдениет министрліктері мен туризм ведомстволары арасында бірлескен бағдарламалар құру. Соңында айта кететін маңызды жайт, жалпы мәдени құндылықтарды өскелең ұрпаққа таныстыру және насихаттау этнотуризмнің туристік және экономикалық перспективасынан бөлек стратегиялық маңызды мәселе болып табылады.

Дереккөз:

1. Advantour.com (2022). Түрікменстандағы тарихи-мәдени туризм. Сілтеме: <https://www.advantour.com/rus/turkmenistan/tourism/historical-cultural-tourism.htm>. Қаралған күні: 30.05.2022.
2. Adebportal.kz (1996). Түркі республикаларының сәулет ескерткіштері. Сілтеме: https://adebiportal.kz/ru/books/view/turk-cumhuriyetleri-mimarlik-abideleri_1324. Қаралған уақыты: 24.09.2022.
3. Archeology.kz (2002). Көшпелі сәулет. Еуразия тарихы мен мәдениетінің феномені. Сілтеме: <http://arheology.kz/monografii/79-arkhitektura-kochevnikov-fenomen-istorii-i-kultury-evrazii-pamyatniki-aralo-kaspijskogo-regiona.html>. Қаралған уақыты: 24.09.2022.
4. Azertag.az (2022). Шамахида Түркі мемлекеттері ұйымына мүше елдердің туризм министрлерінің 7-ші отырысы өз жұмысын бастады. Сілтеме: https://azertag.az/ru/xeber/V_SHamahe_nachalo_rabotu_7_e_zasedanie_ministrov_turizma_stran_chlenov_Organizacii_tyurkskih_gosudarstv-2148662. Қаралған күні: 01.06.2022.
5. Cyberleninka.ru (2016). Әзірбайжан халқының мәдени мұрасы этнотуризмді дамытудың негізі ретінде. Сілтеме: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnoe-nasledie-azerbaydzhanskogo-naroda-kak-osnova-razvitiya-etnoturizma-v-respublike/viewer>. Қаралған күні: 02.06.2022.

Hoca Ahmet Yesevi Türbesi

e-history.kz

- di. Alinan yer: <https://www.idelreal.org/a/31849293.html>. Erişim tarihi: 31.06. 2022.
10. Kılıçova O.Z. (2020). Özbekistan'da etnografik turizm önemi ve gelişim yolları / O. Z. Kilichova, Sh. B. Gaffarov. - Metin: doğrudan // Genç bilim adamı. - 13 (303), 111-113 ss.
 11. Manas.su (2019). Kırgızistan'daki UNESCO Dünya Mirası Alanları. Alinan yer: <http://manas.su/blog/obekty-vsemirnogo-naslediya-yunesko-v-kyrgyzstane>. Erişim tarihi: 31.05.2022.
 12. Tengritravel.kz (2021). "Asya Schengen" - İpek Yolu Vizesi hakkında bilinenler. Alinan yer: <https://tengritravel.kz/my-country/cto-izvestno-ob-aziatskom-shengene-Silk-Road-Visa-438403/>. Erişim tarihi: 02.06.2022.
-
6. Cyberleninka.ru (2021). Этникалық ауылдар Қазақстандағы туристік бағыттардың тұрақты дамуының факторларының бірі ретінде. Сілтеме: <https://cyberleninka.ru/article/n/etnoauly-kak-odin-iz-faktorov-ustoychivogo-razvitiya-turistskih-destinatsiy-v-kazahstane>. Қаралған күні: 02.06.2022.
 7. Forbes.kz (2019). Қазақстан әлемдік этнотуризм орталықтарының біріне айнала алады. Сілтеме: https://forbes.kz/process/tokaev_kazahstan_mojet_stat_odnim_iz_mirovyih_tsentrov_etnotu_rizma/. Қаралған күні: 04.06.2022.
 8. Icomosictc.org (1999). Мәдени туризмнің халықаралық хартиясы. Сілтеме: <https://www.icomosictc.org/p/international-cultural-tourism-charter.html>. Қаралған күні: 01.06.2022.
 9. Idelreal.org (2022). IV Дүниежүзілік көшпенділер ойындары Түркияның басқа қаласына көшті. Сілтеме: <https://www.idelreal.org/a/31849293.html>. Қаралған күні: 31.06.2022.
 10. Киличова О. З. (2020). Өзбекстандағы этнографиялық туризмнің өзектілігі мен даму жолдары / О.З.Киличова, Ш.Б.Гаффаров. - Мәтін: тікелей // Жас Ғалым. - 13 (303). - С. 111-113.
 11. Manas.su (2019). Қырғызстандағы ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұра нысандары. Сілтеме: <http://manas.su/blog/obekty-vsemirnogo-naslediya-yunesko-v-kyrgyzstane1>. Қаралған күні: 31.05.2022.
 12. Tengritravel.kz (2021). «Азия шенгені» туралы не белгілі - Silk Road Visa. Сілтеме: <https://tengritravel.kz/my-country/cto-izvestno-ob-aziatskom-shengene-Silk-Road-Visa-438403/>. Қаралған күні: 02.06.2022.

DOES UZBEKISTAN TURN TO THE SOUTH?

DR. AZIMZHAN KHITAKHUNOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ПОВОРАЧИВАЕТСЯ ЛИ УЗБЕКИСТАН НА ЮГ?

Uzbekistan's foreign economic policy plays an important role in the implementation of its economic reforms. The country actively supports Central Asian integration, became an observer state in the Eurasian Economic Union, and deepens its cooperation with the European Union and China. At the same time, Uzbekistan's cooperation with the countries of South Asia such as Afghanistan, Pakistan, and India is widening. Therefore, this commentary aims to analyze the state and progress of the cooperation between Tashkent and its Southern partners.

Uzbekistan actively strengthens its economic partnership with Pakistan. In March 2022, the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev visited Pakistan. President Mirziyoyev and the Prime Minister of Pakistan Imran Khan signed a Joint Declaration on further steps to develop a strategic partnership. The two countries adopted 10 documents between the ministries and departments, including agreements on preferential trade, cooperation in the field of environmental protection, pilgrimage tourism, railways, and agreements between the regions and capital cities. In addition, within the framework of the business forum held on the eve of the visit, agreements were reached

**UZBEKISTAN'S
COOPERATION WITH
THE COUNTRIES OF
SOUTH ASIA SUCH
AS AFGHANISTAN,
PAKISTAN, AND INDIA
IS WIDENING**

**СОТРУДНИЧЕСТВО
УЗБЕКИСТАНА СО
СТРАНАМИ ЮЖНОЙ
АЗИИ, ТАКИМ КАК
АФГАНИСТАН,
ПАКИСТАН И ИНДИЯ,
РАСШИРЯЕТСЯ**

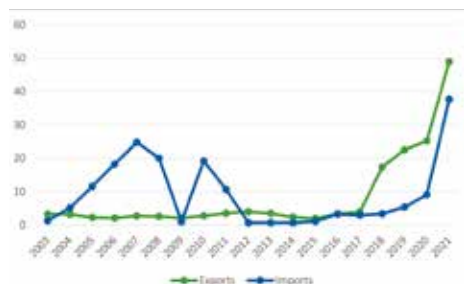

Внешнеэкономическая политика Узбекистана играет важную роль в реализации его экономических реформ. Страна активно поддерживает центральноазиатскую интеграцию, стала государством-наблюдателем в Евразийском экономическом союзе, углубляет сотрудничество с Европейским союзом и Китаем. В то же время расширяется сотрудничество Узбекистана со странами Южной Азии, такими как Афганистан, Пакистан и Индия. Поэтому цель данного комментария состоит в том, чтобы проанализировать состояние и прогресс сотрудничества между Ташкентом и его южными партнерами.

Узбекистан активно укрепляет экономическое партнерство с Пакистаном. В марте 2022 года Президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев посетил Пакистан. Президент Мирзиёев и Премьер-министр Пакистана Имран Хан подписали Совместную декларацию о дальнейших шагах по развитию стратегического партнерства. Две страны приняли 10 документов между министерствами и ведомствами, в том числе соглашения о преференциальной торговле, сотрудничестве в области охраны окружающей среды, паломнического

Figure 1. Pakistan's trade with Uzbekistan, million \$

Рисунок 1. Товарооборот Пакистана с Узбекистаном, миллионы \$

Source: The Author's compilation based on the International Trade Center (2022) data

Источник: составлено автором на основе данных Центра международной торговли (2022).

on the implementation of joint trade and investment projects worth \$800 million. Over the past year, the volume of mutual trade between the countries increased by 50%, and by March 2022 the indicator surged by 70%. To date, 177 enterprises created with Pakistani investors operate in Uzbekistan. During the talks, the goal was set to increase the trade turnover to \$500 million in the coming years, and in the long term to bring it to \$1 billion [Podrobno.uz, 2022a].

Figure 1 shows the dynamics of bilateral trade between Uzbekistan and Pakistan. During the period 2003-2017, Pakistan's exports to Uzbekistan demonstrated almost no changes and amounted to around \$3 million. In 2018, the country's exports to Uzbekistan jumped to \$17.4 million, and in 2021 reached a record \$48.9 million. Since 2017, Uzbekistan's exports also have demonstrated positive changes. In 2021, the country's supplies to Pakistan's market increased substantially and amounted to almost \$37.7 million, while in 2020 it was equal to \$9.1 million. Data shows that bilateral trade between the two countries mainly consists of agricultural and food products. For instance, Uzbekistan's local media re-

PAKISTAN AND UZBEKISTAN ADOPTED 10 DOCUMENTS BETWEEN THE MINISTRIES AND DEPARTMENTS, INCLUDING THE AGREEMENT ON PREFERENTIAL TRADE

ПАКИСТАН И УЗБЕКИСТАН ПРИНЯЛИ 10 ДОКУМЕНТОВ МЕЖДУ МИНИСТЕРСТВАМИ И ВЕДОМСТВАМИ, В ТОМ ЧИСЛЕ СОГЛАШЕНИЕ О ПРЕФЕРЕНЦИАЛЬНОЙ ТОРГОВЛЕ

туризма, железных дорог, соглашения между областями и столицами. Кроме того, в рамках состоявшегося накануне визита бизнес-форума достигнуты договоренности о реализации совместных торгово-инвестиционных проектов на сумму \$800 миллионов. За прошедший год объем взаимной торговли между странами увеличился на 50%, а к марту 2022 года рост составил 70%. На сегодняшний день в Узбекистане действуют 177 предприятий, созданных с участием пакистанских инвесторов. В ходе переговоров была поставлена цель увеличить товарооборот до \$500 миллионов в ближайшие годы, а в перспективе довести его до \$1 миллиарда [Podrobno.uz, 2022a].

На рисунке 1 показана динамика двусторонней торговли между Узбекистаном и Пакистаном. В период 2003-2017 годов экспорт Пакистана в Узбекистан практически не менялся и составлял около \$3 миллионов. В 2018 году экспорт страны в Узбекистан подскочил до \$17,4 миллионов, а в 2021 году достиг рекордных \$48,9 миллионов. С 2017 года экспорт Узбекистана также демонстрирует положительные изменения. В 2021 году поставки страны на рынок Пакистана существенно выросли и составили почти \$37,7 миллионов, тогда как в 2020 году они были равны \$9,1 миллионов. Данные показывают, что двусторонняя торговля между двумя странами в основном состоит из сельскохозяйственной и пищевой продукции. Например, местные СМИ Узбекистана сообщили, что по итогам января-февраля 2022 года основным поставщиком картофеля в Узбекистан стал Пакистан. Импорт картофеля Узбекистаном из Пакистана составил 91,3 тыс. тонн, а из Казахстана и Кыргызстана страна закупила 12,6 тыс. тонн и 4,3 тыс. тонн, соответ-

ported that according to the results of January-February 2022, Pakistan became the main supplier of potatoes to Uzbekistan. Uzbekistan's potato imports from Pakistan equaled 91.3 thousand tons, while from Kazakhstan and Kyrgyzstan the country purchased 12.6 thousand tons and 4.3 thousand tons, respectively. Moreover, in March 2022 Uzbekistan received the first shipment of meat from Pakistan worth \$40 thousand (18 tons), and another 50 containers with meat with a volume of 900 tons were expected to be sent. The head of the Pakistani company Shaheen, Malik Sher Khan, notes that Pakistan began to look closely at the Uzbek market after the conclusion of the Preferential Trade Agreement [Podrobno.uz, 2022b].

It is worth noting that India also sent commercial cargo to Uzbekistan. A truck convoy with 140 tons of goods, mostly sugar, has transited through Pakistan and was moving through Afghanistan. The shipment was privately arranged by the Indian side. The agreement on transit trade between Uzbekistan and Pakistan made it possible. For Uzbekistan, Islamabad has simplified transit for Uzbek truckers – trucks can enter the country

стменно. Кроме того, в марте 2022 года Узбекистан получил первую партию мяса из Пакистана на сумму \$40 тысяч (18 тонн), и ожидалась отправка еще 50 контейнеров с мясом объемом 900 тонн. Глава пакистанской компании Шахин Малик Шерхан отмечает, что Пакистан стал присматриваться к узбекскому рынку после заключения Преференциального торгового соглашения [Podrobno.uz, 2022b].

Стоит отметить, что Индия также отправила коммерческие грузы в Узбекистан. Автоколонна со 140 тоннами товаров, в основном сахара, проехала транзитом через Пакистан и двигалась через Афганистан. Отгрузка была организована индийской стороной в частном порядке. Соглашение о транзитной торговле между Узбекистаном и Пакистаном сделало возможным его выполнение. Для Узбекистана Исламабад упростил транзит для узбекских дальнотойщиков – грузовики могут въезжать в страну без внесения оплаты за въезд. Мавлана Захир, министр промышленности и торговли правительства Афганистана, назвал это важным шагом на пути к установлению торговых связей между Южной

without paying a deposit on entry fees. Mawlana Zahir, Minister of Industry and Trade of the Government of Afghanistan, called it an important step towards establishing trade links between South and Central Asia. It is important to note that in 2018, a format was created at the level of India-Central Asia foreign ministers. Its first summit was held in Samarkand [Nezavisimaya Gazeta, 2022]. Figure 2 shows bilateral trade between India and Uzbekistan. Data illustrates that exports of India increased substantially due to growth in supplies of pharmaceutical products. In particular, while in 2019 India's pharmaceutical product exports amounted to \$79.4 million, in 2020 and 2021 the indicator correspondingly equaled \$167.7 million and \$137 million. It is important to note that India's exports to Uzbekistan also consist of machinery and agricultural products. Uzbekistan, in turn, supplies agricultural products and precious metals, which mainly consist of silver. However, India's purchases of silver from Uzbekistan are not regular. For instance, in 2019 India's imports of silver exceeded \$81.5 million, while in the following period it stopped importing the product.

One of the most important projects for the cooperation of Uzbekistan and the South Asian countries is the Termez – Mazar-i-Sharif – Kabul – Peshawar trans-Afghan railway, the cost of which is estimated at \$5 billion. The 600 kilometers long railway will open access for the countries of Central Asia to the major seaports of Pakistan. It is expected that the transportation of goods from Pakistan to Uzbekistan through the railway will take 3-5 days instead of the current 35 days. Moreover, the cost of transporting one standard cargo container can be reduced by almost three times. The volume of cargo transportation along this route can reach 10

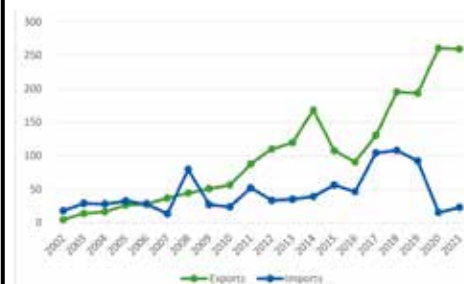

ONE OF THE MOST IMPORTANT PROJECTS FOR THE COOPERATION OF UZBEKISTAN AND THE SOUTH ASIAN COUNTRIES IS THE TERMEZ – MAZAR-I-SHARIF – KABUL – PESHAWAR TRANS-AFGHAN RAILWAY

ОДИМ ИЗ НАИБОЛЕЕ ВАЖНЫХ ПРОЕКТОВ СОТРУДНИЧЕСТВА УЗБЕКИСТАНА И СТРАН ЮЖНОЙ АЗИИ ЯВЛЯЕТСЯ ТРАНСАФГАНСКАЯ ЖЕЛЕЗНАЯ ДОРОГА ТЕРМЕЗ – МАЗАРИ-ШАРИФ – КАБУЛ – ПЕШАВАР

Figure 2. India's trade with Uzbekistan, million \$
Рисунок 2. Товарооборот Индии с Узбекистаном, миллионы \$

Source: The Author's compilation based on the International Trade Center (2022) data

Источник: составлено автором на основе данных Центра международной торговли (2022).

и Центральной Азией. Важно отметить, что в 2018 году был создан формат на уровне министров иностранных дел Индии и Центральной Азии. Первый ее саммит прошел в Самарканде [Независимая газета, 2022].

На Рисунке 2 показана двусторонняя торговля между Индией и Узбекистаном. Данные показывают, что экспорт Индии существенно увеличился за счет роста поставок фармацевтической продукции. В частности, если в 2019 году экспорт фармацевтической продукции Индии составил \$79,4 миллионов, то в 2020 и 2021 годах показатель соответственно равнялся \$167,7 миллионов и \$137 миллионам. Важно отметить, что экспорт Индии в Узбекистан также состоит из техники и сельскохозяйственной продукции. Узбекистан, в свою очередь, поставляет сельскохозяйственную продукцию и драгоценные металлы, которые в основном состоят из серебра. Однако закупки Индией серебра из Узбекистана не являются регулярными. Например, в 2019 году импорт серебра в Индию превысил \$81,5 миллионов, а в последующий период она прекратила импорт продукта.

million tons. President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev called the project a common future of the region [KUN.UZ, 2022a].

Uzbekistan's role in the peace and future economic development of Afghanistan remains important. According to the United Nations data, today 24 million people in Afghanistan have reached the level of poverty, and 49% of the population is unemployed. It is important to note that Uzbekistan has sent humanitarian aid to Afghanistan four times. Moreover, the country is reconstructing the International Airport in Afghanistan's Mazar-i-Sharif as it is the main transit area not only for the country but also for Asian and European countries. In addition, Mazar-i-Sharif is one of the major economic regions of Afghanistan and a distribution complex for almost all goods imported through Uzbekistan. As a result, communication between the two countries has been established at almost all levels [KUN.UZ, 2022b]. Uzbekistan is also an important supplier of electricity to Afghanistan. Annually, Afghani-

**UZBEKISTAN IS
RECONSTRUCTING
THE INTERNATIONAL
AIRPORT IN
AFGHANISTAN'S
MAZAR-I-SHARIF**

**УЗБЕКИСТАН
РЕКОНСТРУКТИРУЕТ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ
АЭРОПОРТ В
АФГАНСКОМ
МАЗАРИ-ШАРИФЕ**

Одним из важнейших проектов сотрудничества Узбекистана и стран Южной Азии является Трансафганская железная дорога Термез – Мазари-Шариф – Кабул – Пешавар, стоимость которой оценивается в \$5 миллиардов. Железная дорога протяженностью 600 километров откроет доступ для стран Центральной Азии к крупным морским портам Пакистана. Ожидается, что перевозка грузов из Пакистана в Узбекистан по железной дороге займет 3-5 дней вместо нынешних 35 дней. При этом стоимость перевозки одного стандартного грузового контейнера может быть снижена почти в три раза. Объем грузоперевозок по этому маршруту может достигать 10 миллионов тонн. Президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев назвал проект общим будущим региона [KUN.UZ, 2022a].

Роль Узбекистана в обеспечении мира и будущего экономического развития Афганистана остается важной. По данным ООН, сегодня 24 миллиона человек в Афганистане достигли уровня бедности,

stan imports electricity worth \$300 million, of which \$108 million it pays to Uzbekistan [KUN.UZ, 2022c].

Therefore, South Asia remains an important region for Uzbekistan's economic policy. The region is a huge export market for Uzbekistan's producers. Through strategic logistic projects, Uzbekistan diversifies its exports, improves competitiveness, food and national security, and reduces political risks. Uzbekistan's South Asia economic ties can significantly contribute not only to its economic growth but also to the development of the whole Central Asian region.

References:

1. International Trade Center (2022). Bilateral trade between Pakistan/India and Uzbekistan. Retrieved from <https://www.trademap.org/Index.aspx>. Accessed on 25.07.2022.
2. KUN.UZ (2022a). Practical implementation of the trans-Afghan railway project kicks off. Retrieved from <https://kun.uz/en/news/2022/07/19/practical-implementation-of-trans-afghan-railway-project-kicks-off>. Accessed on 19.07.2022.
3. KUN.UZ (2022b). Internal and external problems of the "Taliban" government, its friends, relationship with Uzbekistan – interview with Uzbek Ambassador to Afghanistan. Retrieved from <https://kun.uz/en/news/2022/07/12/internal-and-external-prob>

а 49% трудоспособного населения являются безработными. Важно отметить, что Узбекистан 4 раза отправлял гуманитарную помощь в Афганистан. Кроме того, страна реконструирует Международный аэропорт в афганском Мазари-Шарифе, поскольку он является основным транзитным районом не только для Узбекистана, но и для стран Азии и Европы. Кроме того, Мазари-Шариф является одним из крупных экономических районов Афганистана и распределительным комплексом практически для всех товаров, ввозимых через Узбекистан. В результате, связь между двумя странами налажена практически на всех уровнях [KUN.UZ, 2022b]. Узбекистан также является важным поставщиком электроэнергии в Афганистан. Ежегодно Афганистан импортирует электроэнергию на сумму \$300 миллионов, из которых \$108 миллионов платит Узбекистану [KUN.UZ, 2022c].

Следовательно, Южная Азия остается важным регионом экономической политики Узбекистана. Регион является огромным экспортным рынком для производителей Узбекистана. Благодаря стратегическим логистическим проектам Узбекистан

lems-of-taliban-government-its-friends-relationship-with-uzbekistan-interview-with-uzbek-ambassador-to-afghanistan. Accessed on 12.07.2022.

4. KUN.UZ (2022c). Afghanistan owes over \$100 million to Uzbekistan and Tajikistan for electricity. Retrieved from <https://kun.uz/en/news/2022/05/19/afghanistan-owes-over-100-million-to-uzbekistan-and-tajikistan-for-electricity>. Accessed on 19.05.2022.
5. Nezavisimaya Gazeta (2022). India opened a trade route to Uzbekistan. Retrieved from https://www.ng.ru/cis/2022-03-21/5_8396_uzbekistan.html. Accessed on 25.03.2022.
6. Podrobno.uz (2022a). Uzbekistan and Pakistan signed about 10 documents, including the Preferential Trade Agreement. Retrieved from <https://podrobno.uz/cat/politic/uzbekistan-i-pakistan-podpisali-svyshe-10-dokumentov-v-tom-chisle-soglashe-nie-o-preferentsialnoy-tor/>. Accessed on 07.03.2022.
7. Podrobno.uz (2022b). Pakistan has started deliveries of meat to Uzbekistan. Retrieved from <https://podrobno.uz/cat/proisshestviya/pakistan-nachal-postavki-myasa-v-uzbekistan/>. Accessed on 18.03.2022.

диверсифицирует свой экспорт, повышает конкурентоспособность, продовольственную и национальную безопасность, а также снижает политические риски. Экономические связи Узбекистана в Южной Азии могут внести значительный вклад не только в его экономический рост, но и в развитие всего региона Центральной Азии.

Источники:

1. KUN.UZ (2022a). Начинается практическая реализация проекта Трансафганской железной дороги. Доступно по адресу: <https://kun.uz/ru/news/2022/07/19/practical-implementation-of-trans-afghan-railway-project-kicks-off>. Дата обращения: 19.07.2022.
2. KUN.UZ (2022b). Внутренние и внешние проблемы правительства «Талибана», его друзья, отношения с Узбекистаном – интервью с послом Узбекистана в Афганистане. Доступно по адресу: <https://kun.uz/en/news/2022/07/12/internal-and-external-problems-of-taliban-government-its-friends-relationship-with-uzbekistan-interview-with-uzbek-ambassador-to-afghanistan>. Дата обращения: 12.07.2022.
3. KUN.UZ (2022c). Афганистан должен Узбекистану и Таджикистану более \$100 миллионов за электроэнергию. Доступно по адресу: <https://kun.uz/en/news/2022/05/19/afghanistan-owes-over-100-million-to-uzbekistan-and-tajikistan-for-electricity>. Дата обращения: 19.05.2022.
4. Podrobno.uz (2022a). Узбекистан и Пакистан подписали около 10 документов, в том числе Соглашение о преференциальной торговле. Доступно по адресу: <https://podrobno.uz/cat/politic/uzbekistan-i-pakistan-podpisali-svyshe-10-dokumentov-v-tom-chisle-soglashe-nie-o-preferentsialnoy-tor/>. Дата обращения: 07.03.2022.
5. Podrobno.uz (2022b). Пакистан начал поставки мяса в Узбекистан. Доступно по адресу: <https://podrobno.uz/cat/proisshestviya/pakistan-nachal-postavki-myasa-v-uzbekistan/>. Дата обращения: 18.03.2022.
6. Независимая газета (2022). Индия открыла торговый путь в Узбекистан. Доступно по адресу: https://www.ng.ru/cis/2022-03-21/5_8396_uzbekistan.html. Дата обращения: 25.03.2022.
7. Центр международной торговли (2022). Двусторонняя торговля между Пакистаном/Индией и Узбекистаном. Доступно по адресу: <https://www.trademap.org/Index.aspx>. Дата обращения: 25.07.2022.

RUSYA'YA YÖNELİK YAPTIRIMLARIN KAZAKİSTAN EKONOMİSİNE ETKİLERİ

ZHANDOS KUDAIBERGENOV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ

РЕСЕЙГЕ ҚАРСЫ САЛЫНҒАН САНКЦИЯЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНА ӘСЕРІ

Küresel çapta ülkeler COVID-19'un etkileriyle mücadele ederken, Ukrayna'daki savaş mevcut durumu daha da kötüleştirerek pek çok ülkenin ekonomisine olumsuz yansımaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında başta Amerika Birleşik Devletleri ile Batılı ülkeler ve onların müttefikleri Rusya'ya karşı pek çok alanı kapsayan ağır yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu süreç özellikle Rusya'nın küresel ticaret içerisinde önemli ihracat kalemlerini ve bu ürünleri ithal eden ülkeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu ürün gruplarının içerisinde petrol, doğalgaz, çeşitli metaller, kereste, tarım ürünleri ve çeşitli ham maddeler yer almaktadır. Görüldüğü üzere bir çok stratejik ürünün dünyada ana tedarikçilerinden biri olan Rusya'nın maruz kaldığı yaptırımlar, ülkeler arasındaki tedarik zincirinin bozulmasına ve emtia piyasasında suni kıtlıkların oluşmasına yol açmaktadır. Bu da dünya genelinde mal ve hizmet fiyatlarının artmasına neden olmaktadır.

Rusya'ya yönelik uygulanan yaptırımlar, sadece Rus ekonomisine zarar vermekle kalmayarak Rusya ile yakından ekonomik iş birliği içerisinde olan ülkelerin ekonomileri için de ciddi zorluklar doğurmaktadır. Bu noktada Kazakistan ekonomisinin de çeşitli

**2021'DE RUSYA
VE KAZAKİSTAN
ARASINDAKİ
TOPLAM TİCARET
HACMİ 26 MİLYAR
DOLAR İKEN BUNUN
7 MİLYAR DOLARI
KAZAKİSTAN'IN
RUSYA'YA OLAN
İHRACATINDAN
OLUŞMUŞTUR**

**2021 ЖЫЛЫ РЕСЕЙ
МЕН ҚАЗАҚСТАН
АРАСЫНДАҒЫ
ЖАЛПЫ САУДА
КӨЛЕМІ 26
МЛРД. ДОЛЛАР
БОЛСА, ОНЫҢ 7
МЛРД. ДОЛЛАРЫ
ҚАЗАҚСТАННЫҢ
РЕСЕЙГЕ ЭКСПОРТЫН
ҚҰРАҒАН**

Әлем елдері COVID-19 салдарымен күресіп жатқанда, Украинадағы соғыс қазіргі жағдайды нашарлатып, көптеген елдердің экономикасына кері әсерін тигізуде. Ресейдің Украинаға басып кіруінен кейін, әсіресе Америка Құрама Штаттары және Батыс елдері мен олардың одақтастары Ресейге қарсы көптеген саланы қамтитын ауыр санкциялар сала бастады. Бұл процесс Ресейдің әлемдік саудадағы экспорттына және осы өнімдерді импорттаушы елдерге теріс әсер етіп жатыр. Мұндай өнімдерге мұнай, табиғи газ, әртүрлі металдар, ағаш, ауыл шаруашылығы өнімдері және т.б. шикізаттар жатады. Көріп отырғанымыздай, әлемдегі көптеген стратегиялық өнімдерді негізгі жеткізушілердің бірі Ресейге салынған санкциялар мемлекеттер арасындағы жеткізу тізбегінің нашарлауына және тауар нарығында жасанды тапшылықтың қалыптасуына әкеліп соқтырады. Бұл дүниежүзінде тауарлар мен қызметтердің бағасының өсуіне әкеледі.

Ресейге қарсы санкциялар Ресей экономикасына зиянын тигізіп қана қоймай, сонымен қатар Ресеймен тығыз экономикалық ынтымақтастықта болған елдердің экономи-

olumsuzluklarla karşılaştığını ifade edebiliriz. Örneğin, 2021'de Rusya ve Kazakistan arasındaki toplam ticaret hacmi 26 milyar dolar iken bunun 7 milyar doları Kazakistan'ın Rusya'ya olan ihracatından oluşmuştur [Sputnik.kz, 2022]. Öte yandan Rusya Kazakistan'a yatırım yapan ülkeler sıralamasında 2022 Nisan ayı itibarıyla 19,557 milyar dolar ile ilk sıralarda gelmektedir [Nationalbank.kz, 2022]. Söz konusu yaptırımlar nedeniyle Kazakistan'daki Rus yatırımlarının azalma ihtimali bulunmaktadır. Bu da Kazakistan açısından olumsuz bir başka ihtimal olarak görülebilir [Tass.ru, 2021].

Rusya'ya uygulanan yaptırımların ekonomik göstergeler içerisindeki etkileri açısından bakıldığında, Rus ekonomisinin girmesi muhtemel durgunluk ile bağlantılı olarak Rusya Merkez Bankası 28 Şubat 2022'de, başta enflasyon ile mücadele ve makro ölçekte fiyat istikrarını koruma adına baz faiz oranını %9,5'ten %20'ye yükseltme kararı almıştır. Bu karar sonrası Kazakistan Merkez Bankası da baz faiz oranını %9,75'ten %14'e çıkarmıştır [Cbr.ru, 2022; Tengrinews.kz, 2022]. Öte yandan rubledeki değer kayıpları dolaylı olarak

касы үшін елеулі қиындықтар туғызады. Осы тұста Қазақстан экономикасы да түрлі келеңсіз жағдайларға тап болғанын айтып өту керек. Мысалы, 2021 жылы Ресей мен Қазақстан арасындағы жалпы сауда көлемі 26 млрд. доллар болса, оның 7 млрд. доллары Қазақстанның Ресейге экспортын құраған [Sputnik.kz, 2022]. Екінші жағынан, Ресей 2022 жылдың сәуір айына дейін 19 557 млрд. доллар көлемде Қазақстанға инвестиция салған елдер арасында бірінші орында тұр [Nationalbank.kz, 2022]. Аталған санкцияларға байланысты бұдан былай Қазақстанға Ресей инвестициясының азаяуы ықтимал. Бұл жағдайды Қазақстан үшін тағы бір жағымсыз мүмкіндік ретінде қарастыруға болады [Tass.ru, 2021].

Ресейге салынған санкциялардың экономикалық көрсеткіштерге әсері тұрғысынан Ресей экономикасының құлдырауына байланысты инфляциямен күресу және макроэкономикалық баға тұрақтылығын сақтау мақсатында Ресейдің Орталық банкі базалық пайыздық мөлшерлемені 2022 жылдың 28 ақпанында 9,5%-дан 20%-ға дейін өсіру туралы шешім қабылдады. Осы

tengeyi de olumsuz etkileyerek ten-genin, dolara karşı орталама %16 де-ğер kaybetmesine neden olmuştur. Bu durum da ithal pek çok ürünün fiyat-larının орталама %14 yükselmesine yol açmıştır [Ranking.kz, 2022].

Bankacılık sektörü, Rusya'ya uygula-nan yaptırımlar nedeniyle en çok etki-lenен alanlar arasında yer almaktadır. Örneğin Rus bankalarının SWIFT sis-teminden çıkarılması ve Sberbank gibi bankaların yaptırım listesine alınması, Kazakistan'da da yaygın bir şekilde faaliyet gösteren bu bankanın Kaza-kistan аyağında pek çok sorunla karşı-laşmasına ve dolayısı ile banka müşte-rilerinin çeşitli finansal zorluklarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır [Aldoshina, 2022]. Bu durum da ülkeler arası ticaretin yavaşlamasına sebebiyet vermiştir [Arutyunov, 2022]. Bunların yanı sıra bir kısım Kazak şirketlerinin Rus şirketleri ile birlikte çalışmalarını ne-deniyile yaptırımlara maruz kalma riski ile karşı karşıya olduklarını da belirt-mek gerekir.

Kazakistan, her ne kadar Rusya'ya uy-gulanan yaptırımlara direkt maruz kal-masa da dolaylı olarak etkilenmekte-dir. Çünkü Kazakistan'ın Avrupa ülke-lerine ihracatının büyük bir çoğunluğu Rusya üzerinden gerçekleşmektedir. Bu da Kazakistan'daki ihracatçılar için ilave zorluklar doğurmaktadır. Örneğin Mart 2022'de Kazakistan'dan Avrupa ülkelerine ihraç edilmek üzere gönde-rilen malların, Rus limanları üzerinden Anvers, Hamburg, Pireneler ve Rotter-dam limanlarına ulaştırılmış olmasına rağmen ilgili ülkelere girişine izin ve-rilmemiştir. Söz konusu ürünler, Kaza-kistan tarafından ihraç edilmiş olsa da sırf Rus limanları kullanıldığı için yaptırım koşullarına maruz kalmıştır. Bu du-rum, Kazakistanlı ihracatçıları oldukça zor bir durumda bırakmakla kalmamış aynı zamanda bazı ekonomik kayıpla-rın yaşanmasına yol açmıştır. Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar listesinde Kazakistan tarafından ihraç edilen pet-rol ve petrol ürünleri de yer almaktadır. Üretilen tüm Kazakistan petrolünün

**RUSYA
KAZAKISTAN'A
YATIRIM YAPAN
ÜLKELER
SIRALAMASINDA
2022 NİSAN AYI
İTİBARI İLE 19,557
MİLYAR DOLAR İLE
İLK SIRALARDA
GELMEKTEDİR**

**РЕСЕЙ 2022
ЖЫЛДЫҢ СӘУІР
АЙЫНА ДЕЙІН
19 557 МЛРД.
ДОЛЛАР КӨЛЕМДЕ
ҚАЗАҚСТАНҒА
ИНВЕСТИЦИЯ
САЛҒАН ЕЛДЕР
АРАСЫНДА БІРІНШІ
ОРЫНДА ТҰР**

шешімнен кейін Қазақстанның Ұлт-тық банкі де базалық пайыздық мөл-шерлемені 9,75%-дан 14%-ға дейін көтерді [Cbr.ru, 2022; Tengrinews.kz, 2022]. Екінші жағынан, рубльдің құнсыздануы теңгеге жанама түрде теріс әсер етіп, теңгенің долларға шаққандағы бағамын орта есеппен 16%-ға құнсыздандырды. Бұл көп-теген импорттық өнімдер бағасы-ның орташа есеппен 14%-ға өсуіне әкеліп соқтырды [Ranking.kz, 2022].

Банк секторы Ресейге салынған санкциялардан ең көп зардап шек-кен салалардың қатарынан орын алды. Мысалы, ресейлік банктердің SWIFT жүйесінен шығарылуы және Сбербанк сияқты банктердің санк-циялар тізіміне қосылуы Қазақстан-да да кең көлемде жұмыс істей-тін бұл банктің ел ішінде көптеген мәселелерге тап болып, банк кли-енттерінің түрлі қаржылық қиын-дықтарға ұшырауына себепші бо-лып отыр [Алдошина, 2022]. Бұл жағдай мемлекеттер арасындағы сауданың бәсеңдеуіне себеп болды [Арутюнов, 2022]. Бұған қоса, кейбір қазақстандық компаниялар ресей-лік компаниялармен жұмыс істей-тіндіктен санкцияға ұшырау қаупі төніп тұрғанын айта кеткен жөн.

Қазақстан Ресейге салынған санкци-яларға тікелей ұшырамаса да, жана-ма түрде зардап шегіп жатқаны бел-гілі. Өйткені Қазақстанның Еуропа елдеріне экспортының басым бөлігі Ресей арқылы жүзеге асады. Бұл Қа-зақстандық экспорттаушылар үшін қосымша қиындықтар туғызуда. Мәселен, 2022 жылдың наурыз ай-ында Қазақстаннан Еуропа елдері-не экспортқа жөнелтілген тауарлар Ресей порттары арқылы Антверпен, Гамбург, Пиреней және Роттердам порттарына жеткізілгенімен, атал-мыш елдерге кіргізуге рұқсат беріл-меді. Бұл өнімдерді Қазақстан экс-порттағанымен, Ресей порттарын пайдаланылғандықтан санкциялық шараларға ұшырады. Бұл жағдай қа-зақстандық экспорттаушыларды өте

%20'si Rus limanları ve boru hatları aracılığıyla ihraç edilmektedir [Çervinski, 2022]. Böylece Rusya'ya yönelik yaptırımlar Kazakistan'ın Avrupa Birliği ülkeleriyle ticaretini de Rus taşımacılık altyapısının kullanılması sebebiyle önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Kazakistan devletinin, ihraç edilen malların nakliye sürecini sigortalaması ve oluşabilecek ek maliyetlerin bir kısmının sübvansе etmesi muhtemel zararların azaltılmasına yardımcı olacaktır.

Mevcut bu ve benzeri sorunların, Kazakistan ekonomisinin büyüme oranını da olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir. Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşı devam etmesi nedeniyle genişletilerek devam ettirilen söz konusu yaptırımlar, Kazakistan ekonomisinde dolaylı olarak büyüme hızının düşmesine, enflasyonun artmasına ve devalüasyon gibi olumsuz gelişmelerin yaşanmasına ortam sağlamaktadır. Kazakistan hükümeti, her ne kadar çeşitli önlemler almış olsa da ülke ekonomisinin Rus ekonomisi ile var olan sıkı ilişkileri, mevcut sorunların yanı sıra bir kısım yeni riskleri de barındırmaktadır.

Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımların olumsuz etkilerini asgariye düşürmek için enflasyonu düşürecek adımların atılması, ulusal para biriminin güçlü tutulması ve yeni istih-

қиын жағдайға қалдырып қана қоймай, біраз экономикалық шығынға әкеліп соқтырды. Қазақстанның экспорттайтын мұнай мен мұнай өнімдері де Ресейге қарсы санкциялар тізіміне енген. Барлық өндірілген қазақстандық мұнайдың 20%-ы Ресей порттары мен құбырлары арқылы экспортталады [Червинский, 2022]. Осылайша, Ресейге қарсы санкциялар Қазақстанның Еуропалық Одақ елдерімен саудасын ресейлік көлік инфрақұрылымын пайдалануына байланысты айтарлықтай қиындықтар тудырып отыр. Сондықтан Қазақстан үкіметі экспортталатын тауарларды тасымалдау процесін сақтандыру және соғын қатысты кейбір қосымша шығындарды субсидиялау арқылы экономикалық шығындарды азайтуға тырысуы қажет.

Осы және осыған ұқсас мәселелер Қазақстан экономикасының өсу қарқынына кері әсерін тигізеді деп күтілуде. Ресей мен Украина арасында жалғасып жатқан соғысқа байланысты салынған санкциялар жанама түрде Қазақстан экономикасының өсу қарқынының төмендеуіне, инфляцияның өсуіне және девальвация сияқты жағымсыз құбылыстарға итермелейді. Қазақстан үкіметі түрлі шараларды қолға алғанымен, ел экономикасының Ресей экономикасымен тығыз байланысы кейбір

dam olanaklarının yaratılması gerekmektedir. Öte yandan ulaşım alanında ise Rusya'ya alternatif güzergahların geliştirilmesine öncelik verilmelidir. Bu noktada Orta Koridor güzergahının kullanım altyapı ve kapasitesinin geliştirilmesi ve Kuzey güzergahına göre daha cazip hale getirilmesi, önem arz etmektedir. Dahası Kazakistan pazarının belirli ürünler çerçevesinde Rusya'dan gerçekleşen ithalata bağımlı olması konusunda ise yerli üretimin teşvik edilmesiyle kısa ve orta dönemde benzer nedenlerden ötürü yaşanabilecek zorlukların da aşılmasına önemli katkı sağlanabilir. Enerji alanında ise Rusya'ya yönelik yaptırımlardan etkilenmemek için Kazak petrolünü Rus petrolünden ayırmak üzere, Kazak şirketi "CNPC-Aktobemunaıyaz" tarafından Rus limanları üzerinden taşınan petrol markasının adının "Kazakhstan Export Blend Crude Oil (KEBCO)" olarak değiştirilmesi, bu çerçevede atılacak ilk adım olabilir [Çervinski, 2022].

Mevcut durumun Kazakistan için oluşturduğu bazı avantajlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında Rusya'da faaliyet gösteren yerli ve yabancı bazı işletmelerin operasyonlarını devam ettirebilmek için merkezlerini Kazakistan'a taşımaları gösterilebilir. Şirketlerin yanı sıra azımsanmayacak sayıda bireylerin de aynı düşünce ile Kazakistan'a yerleşmeye başladıkları görülmektedir. Bu yeni durum, ülkeye belirli ölçüde, çoğunluğu küçük ve orta işletmeler olmak üzere, sermaye girişine neden olarak yeni işletmelerin sayısının artmasına ve dolayısı ile de istihdam yaratılmasına katkı sağlayabilir. Lakin bu süreçte Rusya'ya uygulanan yaptırımların koşullarının bozuluyor olmasına dikkat etmek gerekmektedir. Bir başka potansiyel arz eden husus ise Rus hava sahasının kapatılması ve Rus havayolu şirketlerinin yaptırımlar altında olması nedeniyle Kazak havayolu sektörünün önündeki fırsatlardır. Yakın ve orta vadede Kazak havayolu sektörünün bu süreçten olumlu etkileneceği beklenebilir.

**ÜRETİLEN TÜM
KAZAKİSTAN
PETROLÜNÜN %20'
Sİ RUS LİMANLARI
VE BORU HATLARI
ARACILIĞIYLA
İHRAÇ
EDİLMEKTEDİR**

**BARLIQ ӨNDİRİЛГЕН
ҚАЗАҚСТАНДЫҚ
МҰНАЙДЫҢ 20%-Ы
РЕСЕЙ ПОРТТАРЫ
МЕН ҚҰБЫРЛАРЫ
АРҚЫЛЫ
ЭКСПОРТТАЛАДЫ**

мәселелермен қатар жаңа тәуекелдердің де туындауына жол ашады.

Дегенмен, Ресейге қарсы салынған санкциялардың жағымсыз салдарын барынша азайту үшін инфляцияны төмендетуге, ұлттық валютаны тұрақты ұстап тұруға және жаңа жұмыс орындарын құруға бағытталған шараларды қабылдау қажет. Екінші жағынан, тасымалдау саласында Ресейлік жолдарға балама бағыттарды дамытуға басымдық беру керек. Осы тұста Орта дәліз бағытының инфрақұрылымы мен әлеуетін дамытып, Солтүстік бағытпен салыстырғанда оны тартымды ету маңызды. Сонымен қатар, Қазақстан нарығының белгілі бір өнімдер аясында Ресейден келетін импортқа тәуелділігі тұрғысынан отандық өндірісті ынталандыруға және қысқа мерзімде ұқсас себептерге байланысты туындауы мүмкін қиындықтарды еңсеруге айтарлықтай үлес қосуға болады. Энергетика саласында Ресейге қарсы санкциялардың әсеріне ұшырамас үшін қазақ мұнайын ресейлік мұнайдан бөліп алу мақсатында қазақстандық «CNPC-Aktobemunaıyaz» компаниясы Ресей порттары арқылы тасымалдайтын мұнай брендінің атауын «Kazakhstan Export Blend Crude Oil (KEBCO)» деп өзгерту бұл тұрғыда жасалған бірінші қадам болып табылады [Червинский, 2022].

Қазіргі жағдайдың Қазақстан үшін жасаған артықшылықтары да бар. Олардың ішінде Ресейде жұмыс істейтін кейбір отандық және шетелдік кәсіпорындар жұмысын жалғастыру үшін бас кеңсесін Қазақстанға көшіруі мүмкін. Компаниялардан бөлек, Қазақстанға осындай оймен көптеген тұлғалардың қоныстана бастағаны байқалады. Бұл жаңа жағдай белгілі бір дәрежеде негізінен шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне капитал ағынын туғызу арқылы жаңа кәсіпорындардың санының

Sonuç olarak, tüm komşu ülkelerle etkin iş birliğini hedefleyen iyi düşünülmüş siyasi kararlar, Rusya'ya uygulanan yaptırımların olumsuz etkilerinin en aza indirilmesinde ve imkanların değerlendirilmesinde önemli fırsatlar sunabilir. Şu ana kadar yürüttüğü diplomasi ile Astana bir yandan Rusya ile ilişkilerini devam ettirmeye ve aynı zamanda arabuluculuk yönünde inisiyatif almaya çalışırken bir yandan da ülkenin karşı karşıya kaldığı ekonomik zorluklar ve siyasi baskıları dengeli bir şekilde yönetmektedir. Böylece, geleneksel olarak nitelendirilen çok yönlü dış politika stratejisini devam ettirmektedir. Şüphesiz, bütün bölge ülkeleri için olduğu gibi Kazakistan için de en etkin ve kapsamlı çözüm Ukrayna'daki savaşın bir an önce sonlandırılmasıdır.

Kaynakça:

1. Aldoşina İ. (2022). Rus bankaları yaptırımlara maruz kaldı - kısıtlamaları anlıyoruz. Alınan yer: <https://frankrg.com/61074>. Erişim tarihi: 27.06.2022.
2. Arutyunova A. (2022). AB, Sberbank, MKB ve RSHB'yi SWIFT'den ayırdı: bu ne anlama geliyor? Alınan yer: <https://www.forbes.ru/finansy/464803-es-gotovitsa-otklucit-ot-swift-sber-i-dva-drugih-krupnyh-banka-c-to-eto-znacit>. Erişim tarihi: 27.06.2022.
3. Cbr.ru (2022). Rusya Merkez Bankası, faiz oranını yıllık %20'ye yükseltmeye karar verdi. Alınan yer: https://cbr.ru/press/pr/?file=28022022_094500Key.htm. Erişim tarihi: 26.06.2022.
4. Çervinski O. (2022). Kazak petrolü manevra yapmaya çalışıyor. Alınan yer: <https://ratel.kz/outlook/kazahs->

артуына және осылайша жұмыс орындарын құруға ықпал етуі мүмкін. Дегенмен, бұл үдерісте Ресейге салынған санкциялардың шарттары нашарлап кетпейтініне назар аудару керек. Ресей әуе кеңістігі жабылып, ресейлік әуе компаниялары санкцияға ұшырағандықтан, қазақстандық әуе қатынастары саласы үшін жаңа мүмкіндіктер туындап отыр. Таяу және орта мерзімді перспективада бұл үдеріс қазақстандық авиакомпанияға оң әсер етеді деп күтуге болады.

Қорытындылай келе, барлық көрші елдермен тиімді ынтымақтастыққа бағытталған жақсы ойластырылған саяси шешімдер Ресейге салынған санкциялардың теріс әсерін азайту және мүмкіндіктерді пайдалану үшін маңызды мүмкіндіктер ұсына алады. Қазақстан осы уақытқа дейін жүргізген дипломатиясымен Ресеймен қарым-қатынасын сақтап қалуға тырысып, сонымен бірге ел басынан өткеріп отырған экономикалық қиындықтар мен саяси қысымдарды теңгерімді түрде басқара отырып, елдер арасында делдал болуда бастама көтеруде. Осылайша, Қазақстан өзінің дәстүрлі көпвекторлы сыртқы саяси стратегиясын жалғастырып жатыр. Аймақтағы барлық елдер сияқты Қазақстан үшін де ең тиімді әрі жан-жақты шешім Украинадағы соғысты тезірек тоқтату екені сөзсіз.

tanskaja_neft_pytaetsja_lavirovat. Ерісім тарихі: 27.06.2022.

5. Nationalbank.kz (2022). 1 Nisan 2022 itibariyle Kazakistan'ın Uluslararası Yatırım Pozisyonu. Alınan yer: <https://www.nationalbank.kz/ru/news/mezhdunarodnaya-investicionnaya-poziciya>. Ерісім тарихі: 18.07.2022.
6. Ranking.kz (2022). Kazakistan ve diğer ülkelerde enflasyon. Mayıs 2022. Alınan yer: <http://ranking.kz/ru/a/reviews/inflyaciya-v-rk-i-drugih-stranah-maj-2022>. Ерісім тарихі: 26.06.2022.
7. Sputnik.kz (2022). Rusya, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na göre yeniden Kazakistan'ın ana ticaret ortağı haline geldi. Alınan yer: РФ <https://ru.sputnik.kz/20220302/tovarooborot-mezhdu-kazakhstanom-i-rossiye-uvelichilsya-na-34-23221163.html>. Ерісім тарихі: 25.06.2022.
8. Tengrinews.kz (2022). Merkez Bankası, faiz oranını yüzde 14'e yükseltti. Alınan yer: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/natsbank-povyisil-bazovuyu-stavku-do-14-protsentov-467237/. Ерісім тарихі: 26.06.2022.

Дереккөз:

1. Алдошина И. (2022). Ресейлік банктер санкцияларға ұшырады – шектеулерді зерттеп жатырмыз. Сілтеме: <https://frankrg.com/61074>. Қаралған күні: 27.06.2022.
2. Арутюнов А. (2022). Еуродақ Сбер банкті, МКВ және РСХБ-ны SWIFT-тен ажыратты: бұл нені білдіреді. Сілтеме: <https://www.forbes.ru/finansy/464803-es>

KAZAK ŞİRKETİ “CNPC-AKTOBEMUNAYGAZ” TARAFINDAN RUS LİMANLARI ÜZERİNDEN TAŞINAN PETROL MARKASININ ADI “KAZAKHSTAN EXPORT BLEND CRUDE OİL (KEBCO)” OLARAK DEĞİŞTİRİLMİŞTİR

«CNPC-AKTOBEMUNAYGAZ» КОМПАНИЯСЫ РЕСЕЙ ПОРТТАРЫ АРҚЫЛЫ ТАСЫМАЛДАНАТЫН МҰНАЙ БРЕНДІНІҢ АТАУЫН «KAZAKHSTAN EXPORT BLEND CRUDE OİL (KEBCO)» ДЕП ӨЗГЕРТТІ

gotovitsa-otklucit-ot-swift-sber-i-dva-drugih-krupnyh-banka-cto-eto-znachit. Қаралған күні: 27.06.2022.

3. Червинский О. (2022). Қазақ мұнайы маневр жасауға тырысуда. Сілтеме: https://ratel.kz/outlook/kazahstanskaja_neft_pytaetsja_lavirovat. Қаралған күні: 27.06.2022.
4. Cbr.ru (2022). Ресей Банкі негізгі мөлшерлемені жылдық 20%-ға дейін көтеру туралы шешім қабылдады. Сілтеме: https://cbr.ru/press/pr/?file=28022022_094500Key.htm. Қаралған күні: 26.06.2022.
5. Nationalbank.kz (2022). 2022 жылғы 1 сәуірдегі Қазақстанның халықаралық инвестициялық позициясы. Сілтеме: <https://www.nationalbank.kz/ru/news/mezhdunarodnaya-investicionnaya-poziciya>. Қаралған күні: 18.07.2022.
6. Ranking.kz (2022). Қазақстандағы және басқа елдердегі инфляция. 2022 жылдың мамыр айы. Сілтеме: <http://ranking.kz/ru/a/reviews/inflyaciya-v-rk-i-drugih-stranah-maj-2022>. Қаралған күні: 26.06.2022.
7. Sputnik.kz (2022). Ресей тағы да Қазақстанның негізгі сауда серіктесіне айналды, Индустрия және сауда министрлігінің хабарламасы. Сілтеме: РФ <https://ru.sputnik.kz/20220302/tovarooborot-mezhdu-kazakhstanom-i-rossiye-uvelichilsya-na-34-23221163.html>. Қаралған күні: 25.06.2022.
8. Tengrinews.kz (2022). Ұлттық банк базалық мөлшерлемені 14 пайызға дейін көтерді. Сілтеме: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/natsbank-povyisil-bazovuyu-stavku-do-14-protsentov-467237/. Қаралған күні: 26.06.2022.

PERCEPTION OF SOCIAL JUSTICE AND CHANGES IN ITS MEANING

PROF. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ВОСПРИЯТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ И ИЗМЕНЕНИЕ ЕЕ СМЫСЛА

On February 20, at the initiative of the UN, the World Day of Social Justice is celebrated all over the world. The concept of “social justice” at first glance seems to be absolutely understandable and transparent, but, as often happens, people sometimes put different content into it. Meanwhile, this concept remains extremely popular and is often mentioned in the speeches of politicians and civil activists, in the media and social networks, in public comments, and in academic articles. Social justice tops the list of values that are in demand in the societies of different countries, both democratic and those that strive to build democratic institutions.

A brief historical excursus shows how the content of the concept of justice has changed over the epochs. So, Plato said that justice is a harmonious force, the relationship of people in society [Bhandari, n.d.]. Later on, justice was mentioned quite often in Enlightenment magazine articles, and in modern and recent times, social justice has become an object of close attention in American political and legal philosophy. Finally, the founding document of the International Labor Organization stated that “peace can only be established if it is based on social justice” [ILO, 2010].

**SOCIAL JUSTICE
TOPS THE LIST
OF VALUES THAT
ARE IN DEMAND
IN THE SOCIETIES
OF DIFFERENT
COUNTRIES**

**СОЦИАЛЬНАЯ
СПРАВЕДЛИВОСТЬ
ВОЗГЛАВЛЯЕТ
СПИСОК
ЦЕННОСТЕЙ,
ВОСТРЕБОВАННЫХ
В ОБЩЕСТВАХ
РАЗНЫХ СТРАН**

20 февраля по инициативе ООН во всем мире отмечается Всемирный день социальной справедливости. Понятие «социальная справедливость» на первый взгляд кажется абсолютно понятным и прозрачным, но, как это часто бывает, в него иногда вкладывают разное содержание. Между тем, эта концепция остается чрезвычайно популярной и часто упоминается в выступлениях политиков и гражданских активистов, в СМИ и социальных сетях, в публичных комментариях и в научных статьях. Социальная справедливость возглавляет список ценностей, востребованных в обществах разных стран, как демократических, так и стремящихся к построению демократических институтов.

Краткий исторический экскурс показывает, как менялось содержание понятия справедливости на протяжении эпох. Так, Платон говорил, что справедливость – это гармоничная сила, отношения людей в обществе [Бхандари, н.д.]. В дальнейшем справедливость довольно часто упоминалась в статьях журналов эпохи Просвещения, а в новое и новейшее время социальная справедливость стала объектом пристального внимания американской политической и правовой философии. Наконец, в учредительном документе Международной

This means that an abstract and moral concept, somewhat similar to concepts such as "goodness" and "mercy", is moving into those areas where it can be evaluated and measured in more stringent economic and legal parameters. Social justice began to be measured by criteria for the distribution of wealth, the presence or absence of equal opportunities, and social privileges, that is, access to material resources and institutional power. As an accurate numerical indicator of social justice, the Gini coefficient or "equity index" was introduced, which assesses the degree of stratification of society. The closer its value is to zero, the closer absolute equality is, and the closer it is to one, the less fair income is distributed [Kommersant.ru, 2015].

However, there has been a gradual shift in focus in the public interpretation of this phenomenon. While social justice was originally focused on issues such as the distribution of capital, property, and wealth due to extreme inequality and economic crises, today social justice is moving towards a stronger focus on human

организации труда говорилось, что «мир может быть установлен только в том случае, если он основан на социальной справедливости» [МОТ, 2010].

Это означало, что абстрактно-нравственное понятие, чем-то похожее на такие понятия, как «добро» и «милосердие», перемещается в те области, где его можно оценить и измерить в более жестких экономических и правовых параметрах. Социальная справедливость стала измеряться критериями распределения богатства, наличия или отсутствия равных возможностей и социальных привилегий, то есть доступа к материальным ресурсам и институциональной власти. В качестве точного числового показателя социальной справедливости был введен коэффициент Джини или «индекс справедливости», оценивающий степень расслоения общества. Чем ближе его значение к нулю, тем ближе абсолютное равенство, а чем ближе оно к единице, тем менее справедливо распределяются доходы [kommersant.ru, 2015].

Однако в общественной интерпретации этого феномена произошло постепенное

disadvantaged and marginalized groups who historically experienced discrimination in society on the basis of gender, age, ethnicity, health status, social status, religion, and other parameters. Experts identify five main universal principles of social justice that are paramount for a better understanding of the concept: access to resources, equality, participation, diversity, and human rights.

Access to resources refers to the extent to which different socio-economic groups are given equal opportunities to have an equal start in life. We are talking primarily about such areas as health care, food, housing, education, climate and ecology, and opportunities for recreation.

Equity implies that people are provided with the tools appropriate to their needs and socioeconomic status to move towards similar outcomes. In this context, it is important to understand that offering everyone the same tools to achieve the same

A BRIEF HISTORICAL EXCURSUS SHOWS HOW THE CONTENT OF THE CONCEPT OF JUSTICE HAS CHANGED OVER THE EPOCHS

**КРАТКИЙ
ИСТОРИЧЕСКИЙ
ЭККУРС
ПОКАЗЫВАЕТ,
КАК МЕНЯЛОСЬ
СОДЕРЖАНИЕ
ПОНЯТИЯ
СПРАВЕДЛИВОСТИ
НА ПРОТЯЖЕНИИ
ЭПОХ**

социальная справедливость изначально была сосредоточена на таких вопросах, как распределение капитала, собственности и богатства из-за крайнего неравенства и экономических кризисов, сегодня социальная справедливость движется в сторону более пристального внимания к правам человека и улучшению жизни обездоленных и маргинализированных групп, которые исторически подвергались дискриминации в обществе по признаку пола, возраста, национальности, состояния здоровья, социального положения, вероисповедания и других параметров. Эксперты выделяют пять основных универсальных принципов социальной справедливости, которые имеют первостепенное значение для лучшего понимания концепции: доступ к ресурсам, равенство, участие, разнообразие и права человека.

Доступ к ресурсам означает, в какой степени различным социаль-

result is not equality. People are too different from each other; their needs and abilities are also different.

Participation means that every member of society is given the right to vote and the opportunity to express their opinion, as well as to participate in any decisions that affect their lives. When a small group of people makes decisions for a large group, it is understood as socially not fair.

Understanding *diversity* and considering differences between different social groups helps empower marginalized or disadvantaged groups and overcome discriminatory practices.

Finally, *human rights* form a fundamental part of the concept. This means that, ideally, every person can fully exercise their civil, economic, political, cultural, and legal rights. They should be enforced by the International Criminal Court and the United Nations Human Rights Council [Yorku, 2022].

It is assumed that the actual implementation of social justice policy should be carried out by the government, non-profit organizations, foundations, or bureaucratic institutions. Such organizations are responsible for the formation of public policy to address issues

но-экономическим группам предоставлены равные возможности для равного старта в жизни. Речь идет в первую очередь о таких сферах, как здравоохранение, питание, жилье, образование, климат и экология, возможности для отдыха.

Равенство подразумевает, что людям предоставляются инструменты, соответствующие их потребностям и социально-экономическому статусу, для достижения аналогичных результатов. В этом контексте важно понимать, что предлагать всем одни и те же инструменты для достижения одного и того же результата — это не равенство. Люди слишком отличаются друг от друга; их потребности и способности также различны.

Участие означает, что каждому члену общества предоставляется право голоса и возможность выражать свое мнение, а также участвовать в принятии любых решений, влияющих на его жизнь. Когда небольшая группа людей принимает решения за большую группу, это понимается как социально несправедливое.

Понимание многообразия и учет различий между различными социальными группами помогают расширять права и возможности маргинализированных или

of social justice, their effectiveness - success or failure - depends on the degree of people's trust in these organizations. Social justice initiatives can be implemented through many different types of government programs through wealth and income redistribution, government subsidies, protected employment status and even legitimized discrimination against privileged groups through fines and taxes [CFI, 2022]. Thus, social justice includes political, cultural, religious, and sexual freedoms and aims to free society from all unjust social, political and ideological restrictions [CFI, 2015].

However, not every society is ready for this activity, and therefore the prospect of a conflict between groups of people and parts of society opens up. This conflict often centers either on supporting the interests of certain population groups that the initiators consider to be oppressed or on confronting and directly attacking groups that they consider to be oppressors. The fundamental assumption of conflict theory is that dominant political institutions and cultural practices favor dominant groups and individuals [Hays, 2022].

Inequality of opportunity, which does not depend on talents, the intensity of work, and entrepreneurial activity, degrades the dignity of a person, causes negative life expectations, and deviant behavior, and undermines faith in social justice [Kormishkina et al., 2020].

Public rallies and demonstrations, the media, social media activity, as well as charitable donations, and volunteer movements aim to change state policy in this area. There are also more radical situations when the demands of social justice are transformed into direct threats, violence, and destruction of property and infrastructure. Although, as we have already mentioned, the understanding of social justice in

THE FUNDAMENTAL ASSUMPTION OF CONFLICT THEORY IS THAT DOMINANT POLITICAL INSTITUTIONS AND CULTURAL PRACTICES FAVOR DOMINANT GROUPS AND INDIVIDUALS

ФУНДАМЕНТАЛЬНОЕ ДОПУЩЕНИЕ ТЕОРИИ КОНФЛИКТА СОСТОИТ В ТОМ, ЧТО ГОСПОДСТВУЮЩИЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ ИНСТИТУТЫ И КУЛЬТУРНЫЕ ПРАКТИКИ БЛАГОПРИЯТСТВУЮТ ГОСПОДСТВУЮЩИМ ГРУППАМ И ИНДИВИДУАМ

обездоленных групп и преодолевать дискриминационную практику.

Наконец, права человека составляют фундаментальную часть концепции. Это означает, что в идеале каждый человек может в полной мере осуществлять свои гражданские, экономические, политические, культурные и юридические права. Их должны обеспечивать Международный уголовный суд и Совет ООН по правам человека [Йорку.ca, 2022].

Предполагается, что фактическая реализация политики социальной справедливости должна осуществляться государством, некоммерческими организациями, фондами или бюрократическими учреждениями. Такие организации несут ответственность за формирование государственной политики по решению вопросов социальной справедливости, их эффективность - успех или неудача - зависит от степени доверия людей к этим организациям. Инициативы в области социальной справедливости могут быть реализованы через множество различных типов государственных программ через перераспределение богатства и доходов, государственные субсидии, защищенный статус занятости и даже узаконенную дискриминацию привилегированных групп посредством штрафов и налогов [CFI, 2022]. Таким образом, социальная справедливость включает в себя политические, культурные, религиозные и сексуальные свободы и направлена на освобождение общества от всех несправедливых социальных, политических и идеологических ограничений [CFI, 2015].

Однако не всякое общество готово к этой деятельности, а потому открывается перспектива конфликта между группами людей и частями общества. Этот конфликт часто

different contexts is somewhat different, nevertheless, common stabilizing elements can be found in them: the obligation of the state to distribute certain vital benefits, the protection of human dignity, and the promotion of equal opportunities for everyone [Pérez-Garzón, 2018].

To conclude our thoughts we can say that it is important that the desire for social justice remains a driver of human development, influencing both the motivation of social and demographic groups "from below" and the response of decision-makers "from above", otherwise this development process could be slowed down and enter into a stagnation and cannot be fully beneficial for further development.

References:

1. Bhandari, Dinesh (2018). 20th WCP: Plato's Concept of Justice: An Analysis. Retrieved from <https://www.bu.edu/wcp/Papers/Anci/AnciBhan.htm>. Accessed on 23.06.2022.
2. CFI (2022). Social Justice. A political and philosophical theory that focuses on the concept of fairness in relations between individuals in society Written by CFI Team Updated May 8, Retrieved from <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/other/social-justice>. Accessed on 23.06.2022.
3. CFI (2015). Social Justice: Historical and Theoretical Considerations (Kathleen Maas Weigert, in Interna-

концентрируется либо на поддержке интересов определенных групп населения, которые инициаторы считают угнетаемыми, либо на противостоянии и прямом нападении на группы, которые они считают угнетателями. Фундаментальное допущение теории конфликта состоит в том, что господствующие политические институты и культурные практики благоприятствуют господствующим группам и индивидуумам [Хейс, 2022].

Неравенство возможностей, не зависящее от талантов, интенсивности труда и предпринимательской активности, унижает достоинство человека, вызывает негативные жизненные ожидания, девиантное поведение, подрывает веру в социальную справедливость [Кормишкина и др., 2020].

Публичные митинги и демонстрации, СМИ, активность в социальных сетях, а также благотворительные пожертвования и волонтерские движения направлены на изменение государственной политики в этой сфере. Бывают и более радикальные ситуации, когда требования социальной справедливости трансформируются в прямые угрозы, насилие, уничтожение собственности и инфраструктуры. Хотя, как мы

tional Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences (second edition), 2015. Accessed on 23.06.2022.

4. International Labor Organization (2010). ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and the mechanism for its implementation. Adopted by the General Conference of the International Labor Organization at its 86th session, Geneva, 18 June 1998. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_467653.pdf. Accessed on 23.06.2022.
5. Hays, Adam (2022). Conflict Theory. Retrieved from <https://www.investopedia.com/terms/c/conflict-theory.asp>. Accessed on 24.06.2022.
6. Kommersant.ru (2015). What is the Gini coefficient? Retrieved from <https://www.kommersant.ru/doc/2738854>. Accessed on 23.06.2022.
7. Kormishkina, Lyudmila, Kormishkin, Evgenii, Koroleva Lyudmila and Ermakova, Eka (2020). European experience in measuring social justice. Retrieved from https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=32084. Accessed on 23.06.2022.
8. Pérez-Garzón, Carlos Andrés (2018). Unveiling the Meaning of Social Justice in Colombia. Mexican Law Review: journal. vol. 10, no. 2. 27—66 pp.
9. Yorku.ca (2022). UN World Day of Social Justice Commemoration. Retrieved from <https://www.yorku.ca/colleges/mclaughlin/2022/02/16/un-world-day-of-social-justice-commemoration-february-18-2022/>. Accessed on 22.06.2022.

уже упоминали, понимание социальной справедливости в разных контекстах несколько различается, тем не менее в них можно обнаружить общие стабилизирующие элементы: обязанность государства по распределению тех или иных жизненных благ, защита человеческого достоинства, продвижение равных возможностей для всех [Перес-Гарсон, 2018].

Важно, чтобы стремление к социальной справедливости оставалось драйвером развития человечества, влияя как на мотивацию социальных и демографических групп «снизу», так и на реакцию лиц, принимающих решения «сверху», иначе этот процесс развития мог

THE DESIRE FOR SOCIAL JUSTICE REMAINS A DRIVER OF HUMAN DEVELOPMENT

СТРЕМЛЕНИЕ К СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ ОСТАВАЛОСЬ ДРАЙВЕРОМ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

бы затормозиться и вступить в стагнацию и не может быть в полной мере полезным для дальнейшего развития.

Источники:

1. Бхандари, Динеш (2018). 20-я WCP: Концепция справедливости Платона: анализ. Доступно по адресу: <https://www.bu.edu/wcp/Papers/Anci/AnciBhan.htm>. Дата обращения: 23.06.2022.
2. CFI (2022). Социальная справедливость. Политическая и философская теория, которая фокусируется на концепции справедливости в отношениях между людьми в обществе. Автор: команда CFI. Обновлено 8 мая. Доступно по адресу: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/other/social-justice>. Дата обращения: 23.06.2022.
3. CFI (2015). Социальная справедливость: исторические и теоретические соображения (Кэтрин Маас Вейгер, в Международной энциклопедии социальных и поведенческих наук (второе издание), 2015 г. По состоянию на 23 июня 2022 г.
4. Хейс, Адам (2022). Теория конфликта. Доступно по адресу: <https://www.investopedia.com/terms/c/conflict-theory.asp>. Дата обращения: 24.06.2022.
5. МОТ (2010). Декларация МОТ об основополагающих принципах и правах в сфере труда и механизм ее реализации. Принято Генеральной конференцией Международной организации труда на 86-й сессии, Женева, 18 июня 1998 г. Доступно по адресу: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_467653.pdf. Дата обращения: 23.06.2022.
6. Коммерсантъ.ру (2015). Что такое коэффициент Джини? Доступно по адресу: <https://www.kommersant.ru/doc/2738854>? Дата обращения: 23.06.2022.
7. Кормишкина, Людмила, Кормишкин, Евгений, Королева Людмила и Ермакова, Эка (2020). Европейский опыт измерения социальной справедливости. Доступно по адресу: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=32084. Дата обращения: 23.06.2022.
8. Перес-Гарсон, Карлос Андрес (2018). Раскрытие смысла социальной справедливости в Колумбии. Обзор мексиканского права: журнал. том 10, № 2, сс.27—66.
9. Йорку.са (2022). Празднование Всемирного дня социальной справедливости ООН. Доступно по адресу: <https://www.yorku.ca/colleges/mclaughlin/2022/02/16/un-world-day-of-social-justice-commemoration-february-18-2022/>. Дата обращения: 22.06.2022.

A NEW PHASE IN COOPERATION BETWEEN TAJIKISTAN AND IRAN

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

НОВЫЙ ЭТАП СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ТАДЖИКИСТАНОМ И ИРАНОМ

On May 30, 2022, The President of Tajikistan Emomali Rahmon arrived in Tehran on an official visit. President Rahmon was accompanied by a large delegation consisting of different ministries and state agencies. The official visit of the Tajik President was preceded by a meeting of Tajikistan's deputy foreign minister with the Iranian foreign minister [ASIA-Plus, 2022]. The visit included the meeting of the Presidents of the two countries Sayyid Ebrahim Raisi and Emomali Rahmon, as well as bilateral meetings of ministers and heads of relevant committees. This event certainly could be described as a landmark visit because the previous visit of Emomali Rahmon to the Islamic Republic of Iran was made nine years ago.

At the end of a high-profile meeting co-chaired by Presidents Sayyid Ebrahim Raisi and Emomali Rahmon, the parties signed 17 documents on cooperation in trade, energy, education, transportation and other areas. The purpose of these initiatives is to enhance the relations between two countries to strengthen bilateral ties ranging from the energy sector to humanitarian relations with the potential of spillover effects to other ar-

**THE SIGNED
DOCUMENTS
PREDOMINANTLY
EMPHASIZE THE
EAGERNESS OF
TAJIKISTAN TO
STRENGTHEN ITS
COOPERATION WITH
IRAN IN VARIOUS
FIELDS WHERE
SPECIAL EMPHASIS IS
PUT ON ECONOMIC
ISSUES**

**В ПОДПИСАННЫХ
ДОКУМЕНТАХ
ПРЕИМУЩЕСТВЕННО
ПОДЧЕРКИВАЕТСЯ
СТРЕМЛЕНИЕ
ТАДЖИКИСТАНА
К УКРЕПЛЕНИЮ
СОТРУДНИЧЕСТВА
С ИРАНОМ В
РАЗЛИЧНЫХ
СФЕРАХ, ГДЕ
ОСОБОЕ ВНИМАНИЕ
УДЕЛЯЕТСЯ
ВОПРОСАМ
ЭКОНОМИКИ**

30 мая 2022 года в Тегеран с официальным визитом прибыл Президент Таджикистана Эмомали Рахмон. Президента Рахмона сопровождала большая делегация, состоящая из представителей различных министерств и ведомств. Официальному визиту таджикского президента предшествовала встреча заместителя министра иностранных дел Таджикистана с министром иностранных дел Ирана [АЗИЯ-Плюс, 2022]. В рамках визита состоялась встреча президентов двух стран Саида Ибрагима Раиси и Эмомали Рахмона, а также двусторонние встречи министров и глав профильных комитетов. Это событие, безусловно, можно назвать знаковым визитом, поскольку предыдущий визит Эмомали Рахмона в Исламскую Республику Иран был совершен девять лет назад.

По итогам важной встречи под председательством Президентов Саида Ибрагима Раиси и Эмомали Рахмона стороны подписали 17 документов о сотрудничестве в торгово-энергетической, образовательной, транспортной и других сферах. Целью этих инициатив яв-

eas such as cultural, technological and other topics [Tasnimnews.com, 2022a].

The signed documents predominantly emphasize the eagerness of Tajikistan to strengthen its cooperation with Iran in various fields where special emphasis is put on economic issues. At this point signing a Long-term program of trade and economic cooperation between Tajikistan and Iran for the 2022-2030 agreement could be considered a more concrete step toward strengthening the economic relations between countries. Furthermore, we are seeing a revival in bilateral relations between Iran and Tajikistan where both sides agreed on increasing the bilateral trade turnover up to \$500 million. Moreover, the expansion of economic ties did not limit to only trading goods but spread across different sectors as well, like tourism. On June 13, 2022, authorities of the two countries organized a Tajikistan-Iran Tourism Forum [Mfa.tj, 2022].

лется расширение отношений между двумя странами для укрепления двусторонних связей, начиная от энергетического сектора и заканчивая гуманитарными отношениями, которые будут способствовать сотрудничеству в других областях, таких как культурные, технологические и другие темы [Tasnimnews.com, 2022a].

В подписанных документах преимущественно подчеркивается стремление Таджикистана к укреплению сотрудничества с Ираном в различных сферах, где особое внимание уделяется вопросам экономики. На данном этапе более конкретным шагом на пути к укреплению экономических отношений между странами можно считать подписание Долгосрочной программы торгово-экономического сотрудничества между Таджикистаном и Ираном на 2022-2030 годы. Кроме того, мы наблюдаем оживление двусторонних отношений между Ираном и Таджикистаном, где обе стороны договорились об увеличении дву-

When we look closer at the reasonings for this recent cooperation motivation we see that both countries are trying to expand their regional connectivity with different countries. On top of that, it could be said that Russia's invasion of Ukraine also contributed to this initiative of searching for new cooperation areas with countries they have good relations. The unprecedented sanctions that Russia faced within a short period of time after it started its military invasion of Ukraine created an atmosphere that discourages other countries from any intensification of cooperation with Russia. Despite the fact that having strong relations with Russia in security, trade and migration-related issues and the distance of Tajikistan to the European political agenda, the effects of the sanctions on Russia could push Dushanbe to strengthen its relations with its other partners.

Labor migration is an important issue on the agenda of Dushanbe, where the main destination country is Russia due to its visa-free regime, high wages compared with the home country and knowledge of the familiar language Russian. However, sanctions against Russia by many Western countries have a negative effect on the general macroeconomic situation in Russia which usually affects the labor migrants' economic incomes. This is due to the fact that they were the ones who were laid off from their jobs or had to work in difficult conditions with a lower wage. Thus, the current situation pushes Dushanbe to seek more actively alternative foreign labor markets where their surplus workforce could find a job to take care of their families. On this point, it is worth mentioning that the ethnocultural and linguistic similarities between Iran and Tajikistan

**EFFECTS OF THE
SANCTIONS ON
RUSSIA COULD
PUSH DUSHANBE
TO STRENGTHEN ITS
RELATIONS WITH ITS
OTHER PARTNERS**

**ПОСЛЕДСТВИЯ
САНКЦИЙ ДЛЯ
РОССИИ МОГУТ
ПОДТОЛКНУТЬ
ДУШАНБЕ К
УКРЕПЛЕНИЮ
ОТНОШЕНИЙ С
ДРУГИМИ СВОИМИ
ПАРТНЕРАМИ**

стороннего товарооборота до 500 миллионов долларов. Более того, расширение экономических связей не ограничивалось только торговлей товарами, но распространялось и на другие отрасли, например туризм. 13 июня 2022 г. власти двух стран организовали таджикско-иранский туристический форум [Mfa.tj, 2022].

Если мы внимательно посмотрим на обстоятельства, которые подтолкнули стороны к сотрудничеству, мы увидим, что обе страны пытаются расширить свои региональные связи с разными странами. Кроме того, можно сказать, что вторжение России в Украину также способствовало этой инициативе поиска новых сфер сотрудничества со странами, с которыми у них хорошие отношения. Беспрецедентные санкции, с которыми Россия столкнулась в течение короткого периода времени после начала военного вторжения в Украину, создали атмосферу, которая отбивает у других стран всякую охоту к какой-либо интенсификации сотрудничества с Россией. Несмотря на наличие прочных отношений с Россией в вопросах безопасности, торговли и миграции, а также удаленность Таджикистана от европейской политической повестки дня, последствия санкций для России могут подтолкнуть Душанбе к укреплению отношений с другими своими партнерами.

Трудовая миграция является важным вопросом повестки дня Душанбе, где основной страной назначения является Россия из-за ее безвизового режима, высокой заработной платы по сравнению с Таджикистаном и знания русского языка. Однако санкции против России со стороны многих западных

Asiaplustj.info

could provide suitable conditions for Tajik migrants to migrate to Iran looking for job opportunities. The developing relations and recent initiatives between Iran and Tajikistan could provide certain benefits for Tajik labor migrants which may shift a certain share of them to relocate to Iran rather than Russia.

Another factor that stimulates the cooperation between Tajikistan and Iran is the growing importance of the International North-South Transport Corridor (INSTC) connecting Russia and India. The INSTC is meant to help Russia provide access to Asian markets (primarily India) because the sanctions make it difficult for Russia to rely on other routes. Iran has recently initiated multi-sided transit of goods from Russia to India via the International North-South Transport Corridor [Irna.ir, 2022]. Due to its landlocked position, Tajikistan could be interested to benefit from

стран негативно сказываются на общей макроэкономической ситуации в России, что, как правило, отражается на доходах трудовых мигрантов. Это связано с тем, что санкции сокращают рабочие места, на которых вынуждены работать таджикские мигранты в тяжелых условиях за меньшую заработную плату. Таким образом, текущая ситуация подталкивает Душанбе к более активному поиску альтернативных зарубежных рынков труда, избыточная рабочая сила из Таджикистана могла бы найти работу. В связи с этим стоит отметить, что этнокультурное и языковое сходство между Ираном и Таджикистаном может создать подходящие условия для миграции таджикских мигрантов в Иран в поисках работы. Развивающиеся отношения и недавние инициативы между Ираном и Таджикистаном могут создать определенные преимущества для таджик-

the INSTC which provides a transport corridor for Dushanbe to reach global markets.

Talking about cooperation initiatives, economic topics are not the only area where Tajikistan seeks partners to strengthen its relations. The regional security concerns of Tajikistan are one of the vital topics that Dushanbe pays attention to. Especially after the Taliban took control in Afghanistan. Like in other areas Russia is the major partner of Tajikistan where a Russian military base is also located in the country to assist in the protection of the borders just in case any danger occurs on the Tajik side of the border. Since

ских трудовых мигрантов, которые смогут направиться в Иран вместо России.

Еще одним фактором, стимулирующим сотрудничество между Таджикистаном и Ираном, является растущее значение Международного транспортного коридора Север-Юг (INSTC), соединяющего Россию и Индию. INSTC призван помочь России обеспечить доступ к азиатским рынкам (в первую очередь к Индии), поскольку сильно санкции мешают России полагаться на другие маршруты. Недавно Иран инициировал многосторонний транзит товаров из России в Индию через

Russia's agenda is heavily busy with Ukraine, Tajikistan aims to strengthen its security relations with Iran to have an alternative force to rely on in order to fill any gaps that may occur in the border security of the country.

In line with this policy agenda, we can say that in May 2022, Iran inaugurated its first drone production facility in Tajikistan which will manufacture and export the Ababil-2, a multipurpose drone with reconnaissance, combat, and suicide capabilities. Considering that many parts of the border area are covered with mountains, systems like drones could enhance the security measures of the country significantly. Moreover, the recent Shanghai Cooperation Organization (SCO) Summit held in Samarkand on September 15-16, 2022 from a security cooperation perspective allows both countries to build up their institutional ties in the security field as well where Iran signed the memorandum of accession to the organization (Tasnimnews.com, 2022b).

In conclusion, it could be said that cooperation between Tajikistan and Iran would continue to grow as the former seeks to bring a balance to its needs from border security to economic relations matters where Russia is its main partner. However, it would be wise to think that Iran cannot become a strong alternative to Russia in a short period of time, for instance, the trade volume between Tajikistan and Russia in 2020 almost reached \$1 billion while its trade with Iran was only \$57.7 million. Similar situations could be observed in other areas as well where Russia is one of the strongest partners of Tajikistan. However, the ongoing sanctions against Russia keep Moscow's agenda busy with Ukraine and its relations with the Western countries in addition to that

THE REGIONAL SECURITY CONCERNS OF TAJIKISTAN ARE ONE OF THE VITAL TOPICS THAT DUSHANBE PAYS ATTENTION TO

ПРОБЛЕМЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ТАДЖИКИСТАНА ЯВЛЯЮТСЯ ОДНОЙ ИЗ ЖИЗНЕННО ВАЖНЫХ ТЕМ, КОТОРЫМ ДУШАНБЕ УДЕЛЯЕТ ВНИМАНИЕ

Международный транспортный коридор Север-Юг (INSTC) [Irna.ir, 2022]. Из-за того, что Таджикистан не имеет выхода к морю, он может также быть заинтересован в получении выгоды от INSTC, который обеспечил бы Душанбе выход на мировые рынки.

Экономика – не единственная сфера, где Таджикистан ищет партнеров для укрепления своих отношений с Ираном. Проблемы региональной безопасности Таджикистана являются одной из жизненно важных тем, которым Душанбе уделяет внимание. Особенно после того, как талибы захватили власть в Афганистане. Как и в других областях, Россия является основным партнером Таджикистана, где в стране также находится российская военная база для оказания помощи в защите границ на случай возникновения какой-либо опасности на таджикской стороне границы. Поскольку повестка дня России сильно занята Украиной, Таджикистан стремится укрепить свои отношения в области безопасности с Ираном, чтобы иметь альтернативную силу, на которую можно положиться, чтобы заполнить любые пробелы, которые могут возникнуть в пограничной безопасности страны.

В соответствии с этой политической программой мы можем сказать, что в мае 2022 года Иран открыл свой первый завод по производству беспилотных летательных аппаратов в Таджикистане, который будет производить и экспортировать Ababil-2, многоцелевой беспилотник с разведывательными, боевыми и смертоносными возможностями. Учитывая, приграничная зона Таджикистана с Афганистаном преимущественно

media.president.ir

the heavy burden of sanctions reduces Russia's economic soft power capabilities which Tajikistan depends on for many years. Therefore strengthening relations with Iran could be considered a good start for Tajikistan to seek balance in its relations among its major cooperation partner countries.

References:

1. Asiaplustj.info (2022). Rahmon pays official visit to Iran. Retrieved from <https://asiaplustj.info/en/news/tajikistan/politics/20220530/rahmon-pays-official-visit-to-iran>. Accessed on 24.06.2022.
2. Comtrade (2022). Trade data. Retrieved from <https://comtrade.un.org/data/>. Accessed on 27.06.2022.
3. Irna.ir (2022). Tajikistan's president expresses interest in using Iranian seaports. Retrieved from <https://en.irna.ir/news/84773482/Tajikistan-president-expresses-interest-in-using-Iranian-seaports>. Accessed on 27.06.2022.
4. Mfa.tj (2022). Tajik-Iran Tourism Forum. Retrieved from <https://mfa.tj/en/main/view/10546/tajik-iran-tourism-forum>. Accessed on 24.06.2022.
5. National Bank of Tajikistan (2022). Retrieved from <https://www.nbt.tj/en/statistics/tavozuni-pardokhti-jt/sarmoyaguzori-oi-mustakimi-khorii/sarmoyaguzorihoi-mustakimi-khoriji-ba-jt-az-r-kishvarho.php>. Accessed on 28.09.2022.

гористая, такие системы, как дроны, могут значительно усилить меры безопасности страны. Более того, недавний саммит Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), состоявшийся в Самарканде 15-16 сентября 2022 года, с точки зрения сотрудничества в области безопасности позволяет обеим странам наращивать свои институциональные связи и в сфере безопасности, где Иран подписал меморандум о присоединении к организации [Tasnimnews.com, 2022b].

В заключение можно сказать, что сотрудничество между Таджикистаном и Ираном будет продолжать развиваться, поскольку первый стремится сбалансировать свои потребности от безопасности границ до вопросов экономических отношений, где Россия является его основным партнером. Однако разумно ожидать, что Иран не может стать полноценной альтернативой России для Таджикистана за короткий период времени. Например, объем торговли между Таджикистаном и Россией в

6. Tasnimnews.com (2022a). Iran, Tajikistan Sign 17 Agreements. Retrieved from <https://www.tasnimnews.com/en/news/2022/05/30/2719350/iran-tajikistan-sign-17-agreements>. Accessed on 24.06.2022.
7. Tasnimnews.com (2022b). Iran and Tajikistan set up a joint security task force. Retrieved from <https://www.tasnimnews.com/en/news/2022/06/21/2732025/iran-tajikistan-set-up-joint-security-task-force>. Accessed on 27.06.2022.

2020 году почти достиг 1 миллиарда долларов, а его торговля с Ираном составила всего 57,7 миллиона долларов. Аналогичные ситуации можно наблюдать и в других областях, где Россия является одним из самых главных партнеров Таджикистана. Тем не менее, продолжающиеся санкции против России заставляют Москву заниматься Украиной и ее отношениями с западными странами. Кроме того, тяжелое бремя санкций снижает возможности российской экономической мягкой силы, от которой Таджикистан зависил в течение многих лет. Поэтому укрепление отношений с Ираном можно считать хорошим началом для Таджикистана в поиске баланса в отношениях между его основными странами-партнерами по сотрудничеству.

IT WOULD BE WISE TO THINK THAT IRAN CANNOT BECOME A STRONG ALTERNATIVE TO RUSSIA IN A SHORT PERIOD OF TIME

РАЗУМНО ОЖИДАТЬ, ЧТО ИРАН НЕ МОЖЕТ СТАТЬ ПОЛНОЦЕННОЙ АЛЬТЕРНАТИВОЙ РОССИИ ДЛЯ ТАДЖИКИСТАНА ЗА КОРОТКИЙ ПЕРИОД ВРЕМЕНИ

Источники:

1. АЗИЯ-Плюс (2022). Рахмон находится с официальным визитом в Иране. Доступно по адресу: <https://asiaplus.tj.info/en/news/tajikistan/politics/20220530/rahmon-pays-official-visit-to-iran>. Дата обращения: 24.06.2022.
2. Irna.ir (2022). Президент Таджикистана выразил заинтересованность в использовании иранских морских портов. Доступно по адресу: <https://en.irna.ir/news/84773482/Tajikistan-president-expresses-interest-in-using-Iranian-seaports>. Дата обращения: 27.06.2022.
3. Mfa.tj (2022). Таджикиско-иранский туристический форум. Доступно по адресу: <https://mfa.tj/en/main/view/10546/tajik-iran-tourism-forum>. Дата обращения: 24.06.2022.
4. Национальный банк Таджикистана (2022). Статистика. Доступно по адресу: <https://www.nbt.tj/en/statistics/tavozuni-pardokhti-jt/sarmoyaguzorihoi-mustakimi-khorii-sarmoyaguzorihoi-mustakimi-khoriji-ba-jt-az-r-kishvarhoi-phr>. Дата обращения: 28.09.2022.
5. Tasnimnews.com (2022a). Иран и Таджикистан подписали 17 соглашений. Доступно по адресу: <https://www.tasnimnews.com/en/news/2022/05/30/2719350/iran-tajikistan-sign-17-agreements>. Дата обращения: 24.06.2022.
6. Tasnimnews.com (2022b). Иран и Таджикистан создали совместную оперативную группу по безопасности. Доступно по адресу: <https://www.tasnimnews.com/en/news/2022/06/21/2732025/iran-tajikistan-set-up-joint-security-task-force>. Дата обращения: 27.06.2022.
7. UN Comtrade (2022). Торговые данные. Доступно по адресу: <https://comtrade.un.org/data/>. Дата обращения: 27.06.2022.

1 TEMMUZ 2022 TARİHİNDE İRAN ARAŞTIRMALARI MERKEZİ (İRAN) KIDEMLİ UZMANI DOÇ. DR. Umut BAŞAR “AFGANİSTAN’DAKİ GÜNCEL GELİŞMELER VE OLASI BÖLGESEL ETKİLERİ” BAŞLIKLİ ÇEVİRİMİÇİ SEMİNER VERDİ.

2022 ЖЫЛДЫҢ 1 ШІЛДЕСІНДЕ ИРАНТАНУ ОРТАЛЫҒЫНЫҢ (İRAN) АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ, ДОЦЕНТ, ДОКТОР ҮМІТ БАШАР «АУҒАНСТАНДАҒЫ АҒЫМДАҒЫ ОҚИҒАЛАР ЖӘНЕ АЙМАҚТЫҚ ӘСЕРЛЕРІ» АТТЫ ОНЛАЙН СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Dr. Suat Beylur'un açılış konuşmasından sonra sunumuna başlayan İran Araştırmaları Merkezi

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доктор Суат Бейлурдың кіріспе сөзінен кейін баяндамасын бастаған Ирантану орталығының аға ғылыми қызметкері және Анкара әлеуметтік ғылымдар университетінің оқытушысы доцент, доктор Үміт Башар Ауғанстандағы қазіргі оқиғалар және олардың аймақтық әсерлері туралы жан-жақты ақпарат берді. Екінші Талибан дәуірінің басталуы және Ауғанстан ислам республикасының құлауы туралы қысқаша айта отырып, доцент, доктор Үміт Башар Ауғанстандағы оқиғалардың Түркия мен Қазақстанға ықтимал әсері туралы айтты. Ауғанстанда біртұтас әкімшіліктің құрылғанын атап өтіп, Ауғанстанның ең негізгі мәселелерінің бірі Талибанның әкімшілікті қолға алғаннан кейін билікті толық бөлісе алмауы екенін тілге тиек етті. Екінші жағынан, ол Ауғанстандағы саяси және әскери тұрақтылықты қамтамасыз етуде түрлі мәселелерге тап болғанын атап көрсетті. Оның айтуынша, осы мәселелердің ішінде әртүрлі лаңкестік ұйымдардың Талибанға қарсы көзқарасы елдегі қауіпсіздікке кері әсер етуі мүмкін.

Kıdemli Araştırmacısı ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Umut Başar, ana hatlarıyla Afganistan'daki güncel gelişmeler ve olası bölgesel etkileri hakkında detaylı bilgiler sundu. Öncelikle İkinci Taliban döneminin başlangıcından bahseden Doç. Dr.

Семинардың жалғасында доцент, доктор Үміт Башар негізгі қажеттіліктер тұрғысынан көптеген мәселелер бар екенін және азық-түлік табуда қиындықтар бар екенін білдірді. Ауғанстандағы, әсіресе көршілес елдердегі жағдайдың жаһандық әсерін

Umut Başar, Afganistan'da yaşanan olayların Türkiye ve Kazakistan'a muhtemel etkilerinden bahsetti. Afganistan'da tek tip bir yönetimin kurulduğu, Afganistan'ın, halihazırda en temel sorunlarından birisinin Taliban'ın idareyi ele geçirdikten sonra güç paylaşımını tam anlamıyla gerçekleştirememesi olduğu belirtildi. Öte yandan Afganistan'da siyasi ve askeri istikrarın sağlanmasında çeşitli sorunlarla karşılaşıldığı, bu sorunlar arasında henüz istikrar sağlanamayan bu ortamda çeşitli terör örgütlerinin Taliban'la olan mücadelelerinin de ülkedeki güvenliği olumsuz yönde etkilediği üzerinde duruldu.

Seminerin devamında, Doç. Dr. Umut Başar Afganistan'da temel ihtiyaçlar konusunda da pek çok sıkıntının devam ettiğini, gıda vb. günlük tüketim ürünlerinde önemli sorunlar yaşandığını, bu bağlamda ülkenin insani yardıma muhtaç olduğunu ifade etti. Afganistan'da yaşanan durumun başta komşu ülkeler olmak üzere küresel çaptaki etkilerine de değinen Doç. Dr. Umut Başar, Afganistan'daki istikrarsızlığın bölgesel enerji, ulaşım ve ticaret güzergahları açısından muhtemel olumsuz

sonuçlar doğurabileceğini bunun da bölgedeki komşu ülkeleri ve önemli aktörleri rahatsız ettiğini dile getirdi. Seminerin sonunda katılımcılar konuyla ilgili görüş alışverişinde bulundular. Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Dr. Suat Beylur, semineri için Doç. Dr. Umut Başar'a teşekkür etti.

айта келе, ауған босқындарының қиындықтары туралы түрлі мәліметтер берді. Ол жалпы перспективада Ауғанстандағы тұрақсыздықтың аймақтық энергетика, көлік және сауда жолдары тұрғысынан келеңсіз салдары болуы мүмкін екенін, бұл мәселелер көрші елдер мен аймақтағы маңызды субъектілерді алаңдатып отырғанын баяндады.

Семинар соңында қатысушылар тақырып бойынша пікір алмасты. Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доктор Суат Бейлур семинарда құнды ақпараттармен бөліскенін айтып, доцент, доктор Үміт Башарға алғысын білдірді.

**5 TEMMUZ 2022 TARİHİNDE
SHEIKH HAMAD AWARD FOR
TRANSLATION AND INTERNATIONAL
UNDERSTANDING YETKİLİLERİ ALMATI
ZİYARETİ KAPSAMINDA HOCA AHMET
YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK
ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ'NÜ ZİYARET ETTİ.**

2022 ЖЫЛДЫҢ 5 ШІЛДЕСІНДЕ «ШЕЙХ
ХАМАД АТЫНДАҒЫ АУДАРМА
ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮСІНІСТІК»
СЫЙЛЫҒЫНЫҢ ӨКІЛДЕРІ АЛМАТЫҒА
САПАРЫ АЯСЫНДА ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ
АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-
ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА БОЛДЫ.

Алматыға сапары аясында «Шейх Хамад атындағы аударма және халықаралық түсіністік» сыйлығының жауапты қызметкерлері Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Еуразия ғылыми-зерттеу институтында болды. Сапар барысында институт директоры, доктор Суат Бейлур институттың қызметі туралы ақпарат берді.

«Шейх Хамад атындағы аударма және халықаралық түсіністік» сыйлығының өкілдері өз қызметтері туралы ақпарат беріп, ынтымақтастық мүмкіндіктерін талқылады. Белгілі шығармаларды араб тіліне немесе басқа да тілдерге аудару бағытында ортақ жобаларға қолдау көрсете алатындықтарын атап өткен қонақтар қонақжайлылығы үшін Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доктор Суат Бейлурге алғысын білдірді.

Almatı ziyaretleri kapsamında Sheikh Hamad Award for Translation and International Understanding Yetkilileri Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü'nü ziyaret etti. Enstitü Müdürü Dr. Suat Beylur, Enstitünün çalışmaları ve yayınları hakkında bir tanıtım yaptı. Sheikh Hamad Award for Translation and International Understanding yetkilileri de kurumları

ve faaliyetleri hakkında bilgi vererek iş birliği imkanlarından bahsettiler. Kurum tarafından belirlenen eserlerin Arapçaya ya da diğer dillere tercümesi gibi alanlarında ortak projelere destek verebileceklerini belirten Sheikh Hamad Award for Translation and International Understanding yetkilileri ziyaret için Enstitü Müdürü Dr. Suat Beylur'a teşekkür etti.

**8 TEMMUZ 2022 TARİHİNDE
“DOĞUMUNUN 80. YIL
DÖNÜMÜNDE KAZAKİSTAN HALK
YAZARI MUHTAR ŞAHANOV
PANELİ”, HOCA AHMET YESEVİ
ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK
ÜNİVERSİTESİ AVRASYA
ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ’NDE
GERÇEKLEŞTİRİLDİ.**

2022 ЖЫЛДЫҢ 8 ШІЛДЕСІНДЕ
ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ЕУРАЗИЯ
ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚ ЖАЗУШЫСЫ
МҰХТАР ШАХАНОВТЫҢ 80 ЖЫЛДЫҚ
МЕРЕЙТОЙЫНА АРНАЛҒАН ПАНЕЛЬ
ӨТТІ.

Институт директоры, доктор Суат Бейлурдың ашылу сөзімен басталған алқалы отырыста Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің ректоры, доктор Жанар Темірбекова, Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Ақынжы, Өзбекстан Республикасы Алматы қаласындағы Бас консулы Аброр Фатхуллаев, Әзірбайжан Республикасының Алматы қаласындағы консулы Анар Хусейнзаде, Қырғызстан Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулының орынбасары Гүлзат Абдурасулова және Қазақстан Жазушылар одағының төрағасы Ұлықбек Есдәулет сөз сөйледі.

Кітапқа қол қою және сыйлықтар табыстау рәсімінен кейін Алматы қаласы әкімінің кеңесшісі, филология ғылымдарының кандидаты Мамай Ахетов ғылыми сессияда модератор болып, қонақтарға сөз берді. Эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры, ф.ғ.к. Сәуле Ержанова «Мұхтар Шахановтың өлеңдерін зерттеудегі жаңа әдістер», доцент, ф.ғ.д. Салтанат Айбергенова «Мұхтар Шахановтың ақын

Ашылу konuşmasını, Enstitü Müdürü Dr. Suat Beylur'un yaptığı ilk oturumda sırasıyla Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Rektörü Dr. Janar Temirbekova, Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Ali Rıza Akıncı, Özbekistan Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Abror Fathullayev, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Almatı Konsolosu Anar Huseyinzade, Kırgızistan Cumhuriyeti Almatı Başkonsolos Yardımcısı Gulzat Abdurasulova ve Kazakistan Yazarlar Birliği Başkanı Ulukbek Esdaulet konuşmalarını yaptılar.

Kitap imza töreni sonrasında başlayan ve moderatörlüğünü Almatı Valilik Danışmanı Doç. Dr. Mamay Ahet'in yaptığı bilimsel oturumda ise sırasıyla Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi'nden Prof. Dr. Saule Erjanova, "Muhtar Şahanov'un Şiirlerinin Araştırılmasında Yeni Yöntemler"; Doç. Dr. Saltanat Ayberganova, "Muhtar Şahanov'un Şair Olarak Oluşum

ретінде қалыптасу кезеңдері және оның әдеби ортасы», «Жалын» журналының редакторы, ақын Құдияр Біләл «Мұхтар Шахановтың ақындық көзқарасы», Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінен Әлібек Байбол «Мұхтар Шаханов өлеңдерінің поэтикасы» және Қазақ музыканттар одағының мүшесі Қалдыбек Құрманәлі «Мұхтар Шахановтың өлеңдері» атты баяндама жасады.

Дönemleri ve Edebi Çevresi"; Jalın Dergisi'nin Editörü Kudiyar Bilal, "Muhtar Şahanov'un Şiirsel Tavrı"; Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi'nden Alibek Baybol, "Muhtar Şahanov'un Şiirlerinin Poetikası" ve Kazakistan Müzisyenler Birliği üyesi Kaldıbek Kurmanalı, "Muhtar Şahanov'un Şiirleri" adlı sunumlarını yaptılar.

14 TEMMUZ 2022 TARİHİNDE, HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ İLE TÜRKİYE CUMHURİYETİ ALMATI BAŞKONSOLOSLUĞU İŞ BİRLİĞİNDE “15 TEMMUZ DEMOKRASİ VE MİLLİ BİRLİK GÜNÜ PANELİ” KAZAKİSTAN’IN BASIN VE MEDYA KURULUŞLARININ TEMSİLCİLERİNİN KATILIMIYLA DÜZENLENDİ.

ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ МЕН ТҮРКИЯ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНДАҒЫ БАС КОНСУЛДЫҒЫ БІРЛЕСІП ҰЙЫМДАСТЫРҒАН «15 ШІЛДЕ ДЕМOKPATИЯ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БІРЛІК КҮНІ» АТТЫ ПАНЕЛЬ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БАҚ ӨКІЛДЕРІНІҢ ҚАТЫСУЫМЕН ӨТТІ.

Panelin açılış konuşmasını yapan Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Dr. Suat Beylur,

Панельдің кіріспе сөзінде Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доктор Суат Бейлур, 2016 жылы 15 шілдеде Түркия Республикасындағы түрік қарулы күштері құрамында жасырын құрылған террор ұйымының төңкеріс әрекетінің алты жылдығына орай Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулдығымен бірлесіп ұйымдастырған панельге қатысқан қонақтарға алғысын білдірді. Түркияның 1950 жылдан 2016 жылдың 15 шілдесіне дейін түрлі демократияға қарсы төңкеріс әрекетіне ұшырағанына тоқталған доктор Суат Бейлур, демократия мен ұлттық бірлікке қарсы 15 шілде сатқындық әрекетінің нәтижесі жағынан бұрынғылардан мүлде парықты болғанын атап өтті. ФЕТО террор ұйымы ұйымдастырған аталмыш әрекеттің Түркия президенті Режеп Тайып Ердоғанның салиқалы ұстанымы мен халықты төңкеріске қарсы ынтымақ-бірлікке шақыруының арқасында сәтсіздікке ұшырағанын жеткізген доктор Суат Бейлур осы жағынан 15 шілдеде халық пен қауіпсіздік күштері бірігіп ерліктің дастанын жазғанын тілге тиек етті.

Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжы 15 шілде күнгі оқиғада 251 адамның шейіт болғанын, 2700-ден астам адамның жараланғанын және бірқатар мемлекеттік нысанның бүлінгенін атап өтті. Түрік армиясы мен түрлі мемлекеттік мекемелер ішінде

Түркия Cumhuriyeti'nin 15 Temmuz 2016 tarihinde Türk silahlı kuvvetleri içerisinde yapılmış terör örgütünün darbe girişiminde bulunmasının altıncı yılı vesilesiyle T.C. Almatı Başkonsolosluğu ile birlikte tertip edilen panele katılan misafirlere teşekkürlerini iletti. Türkiye'nin 1950 yılından 15 Temmuz 2016 tarihine kadar çeşitli antidemokratik girişimlere maruz kaldığını belirten Dr. Suat Beylur, demokrasi ve milli birliğe darbe vurmayı hedefleyen 15 Temmuz hain darbe girişiminin, sonuçları itibari ile önceliklerden oldukça farklı olduğunu vurguladı. FETÖ terör örgütü tarafından planlanan söz konusu girişimin, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın

жасырын құрылған ФЕТО террор ұйымының аталмыш сатқындық әрекетіне қарсы түрік халқының ерлікпен көшеге шығып, демократияны қорғағанын білдірді. 15 шілдедегі төңкеріс әрекетінен кейін Түркияға алғашқы сапар Қазақстан тарапынан болғанын атап өткен Али Рыза Акынжы Қазақстандағы қаңтар оқиғасында Түркияның әрқашан қазақ мемлекетінің жанында болып, бауырластық танытқанын айтты. Сөзінің соңында екі елдің лаңкестікпен күресте терроризмнің қайнар көздерін зерттеп, қажетті шараларды дер кезінде қабылдауының маңыздылығына тоқталған Али Рыза Акынжы БАҚ өкілдерінің сауалдарына да жауап берді.

dirayetli duruşu, halkı birlik ve beraberlik içerisinde darbecilere karşı durmaya yönelik çağrısı ile akim kaldığını ifade eden Dr. Suat Beylur, bu yönü ile 15 Temmuz'un, milletin ve güvenlik güçlerinin birlikte yazdığı bir destan olduğunu vurguladı.

Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Ali Rıza Akıncı ise 15 Temmuz hain darbe girişiminde 251 vatan evladının şehit olduğu, 2700'den fazla kişinin yaralandığı ve çok sayıda kamu kurumunun zarar gördüğü bilgisini paylaşarak konuşmasına başladı. Ordu ve çeşitli devlet kurumları içerisinde yapılan FETÖ terör örgütünün söz konusu hain girişimi karşısında Türk halkının kahramanlık

ruhu ile meydanlara çıkarak demokrasisine sahip çıktığını belirtti. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra Türkiye'ye ilk ziyaretin Kazakistan tarafından gerçekleşmesinin anlam ve önemini büyük olduğunu vurgulayan Ali Rıza Akıncı, Kazakistan'da yaşanan Ocak olaylarında da Türkiye'nin her zaman olduğu gibi Kazakistan devletinin yanında olduğunu, bunun kardeşlik hukukunun bir göstergesi olduğunu belirtti. Konuşmasının sonunda iki ülkenin terörle mücadelesinde terörün kaynaklarının iyi araştırılarak gerekli önlemlerin zamanında alınmasının önemine değinen Ali Rıza Akıncı, medya temsilcilerinden gelen soruları da değerlendirdi.

5. ULUSLARARASI EKONOMİ, FİNANS VE ENERJİ KONGRESİ (EFE'2022), 7-9 EYLÜL 2022 TARİHLERİNDE HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ'NİN HİMAYESİNDE TÜRKİSTAN ŞEHRİNDE DÜZENLENDİ.

2022 ЖЫЛДЫҢ 7-9 ҚЫРКҮЙЕК КҮНДЕРІ ТҮРКІСТАН ҚАЛАСЫНДА ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ҰЙЫМДАСТЫРУЫМЕН V ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЭКОНОМИКА, ҚАРЖЫ ЖӘНЕ ЭНЕРГЕТИКА КОНГРЕСІ (EFE'2022) ӨТТІ.

2014 yılından itibaren her iki yılda bir düzenli olarak yapılan Kongre, bu sene, Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, New York Tirana Üniversitesi ve İbn Haldun Üniversitesi'nin ortak iş birliğinde gerçekleştirildi. Bu yılki teması, "Pandemi Sonrası Dünyada Para ve Ma-

2014 жылдан бері екі жылда бір рет жүйелі түрде өткізіліп келе жатқан конгрес биыл Сараево халықаралық университеті, Нью-Йорк Тирана университеті және Ибн Халдун университетімен бірлесіп өткізілді. Пандемиядан кейінгі әлемдегі негізгі экономикалық, қаржылық, саяси және энергетикалық үдерістерді ғылыми тұрғыдан талқылауға бағытталған EFE'2022 конгресі бетпе-бет және онлайн (аралас әдіс) қатысу форматында өтті.

Үш күнге созылған EFE'2022 конгресінің ашылу салтанатында V Халықаралық экономика, қаржы және энергетика конгресінің үйлестірушісі профессор, доктор Невзат Шімшек, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің ректор өкілі, профессор, доктор Женгиз Томар, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің ректоры, доктор Жанар Темірбекова, Түркия Республикасы Жастар және спорт министрлігінің кеңесшісі Селим Черрах, Нью-Йорк Тирана университетінің басқарма мүшесі, доктор Хасан Ташчы, Ибн Халдун университетінің ректоры, профессор Атилла Арқан, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің

лије Политикалары: Дерслер, Сорунлар ве Зорлуклар” оларак белirlенен EFE’2022’де, çevrimiçi ве çevrimdışı formatta (karma) 25 oturum yapıldı.

Üç gün süren EFE’2022’nin açılış oturumu, 5. Uluslararası Ekonomi, Finans ve Enerji Kongresi’nin Başkanı Prof. Dr. Nevzat Şimsek, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Dr. Cengiz Tomar, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Rektörü Dr. Zhanar Temirbekova, Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı Müşaviri Selim Cerrah, New York Tirana Üniversitesi Yönetim Kurulu Üyesi Dr. Hasan Taşçı, İbn Haldun Üniversitesi Rektörü Prof. Atilla Arkan, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütavelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimsek ve Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanı Dr. Cevdet Yılmaz’ın açılış konuşmaları ile başladı.

Açılış konuşmaları sonrasında Kongre, davetli konuşmacı Dr. Cevdet Yılmaz’ın “Küresel Salgınla Mücadele Kapsamında Yürütülen Para ve Maliye Politikalarında Karşılaşılan Riskler ve Zorluklar Bağlamında Türkiye Tecrübesi” başlıklı sunumuyla devam etti.

Өкілетті кеңес төрағасы, профессор, доктор Мұхиттин Шімшек пен Түркия Республикасы Ұлы Ұлттық мәжілісінің Жоспарлау және бюджет комитетінің төрағасы доктор Жевдет Йылмаз ашылу сөзін сөйледі.

Конгрестің ашылу сөзінен кейін арнайы шақырылған қонақтардан доктор Жевдет Йылмаз «Жаһандық індетпен күрес аясында жүргізілген ақша-несие және фискалдық саясаттарда кездескен тәуекелдер мен қиындықтар контекстінде Түркияның тәжірибесі» атты баяндама жасады.

EFE’2022 көрмесінде негізінен Түркия, Қазақстан, Албания, Босния-Герцеговина, Әзірбайжан, Қырғызстан, Өзбекстан және Біріккен Араб Әмірліктері сияқты 16 елден және 66 түрлі ұйымнан 150 ғалым өз баяндамаларын ұсынды. Пандемиядан кейінгі әлемді қалыптастырған негізгі экономикалық, қаржылық, саяси және энергетикалық динамика ғылыми көзқараспен талқыланған Конгрессте түрлі аймақтар мен оқу орындарының сарапшылары және зерттеушілері, «экономика», «инновациялар және экономика», «пандемиядан кейінгі геосаяси қатынастар», «қаржы нарықта-

Türkiye, Kazakistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan ve Birleşik Arap Emirlikleri başta olmak üzere 16 ülkeden, 66 farklı kuruluştan katılım sağlayan 150 bilim insanı, EFE'2022'de tebliğlerini sundular. Pandemi sonrası dünyaya şekil veren temel ekonomik, finansal, siyasal ve enerji eksenli dinamiklerin bilimsel bir yaklaşımla tartışıldığı Kongrede, değişik bölge ve eğitim kurumlarından uzman ve araştırmacılar: "ekonomi", "yenilik ve ekonomi", "pandemi sonrası

ры», «криптографиялық активтер», «қаржы нарықтары және тұрақтылық», «экономикалық өсу және жаһандану», «климаттың өзгеруі», «энергетика және экономика», «экономикалық саясат және қаржылық тұрақтылық», «қоршаған орта және экономика», «климаттың өзгеруі және жаңартылатын энергия», «қаржы нарықтары», «жұмыспен қамту және инфляция», «қоршаған орта және экономика», «геосаяси қатынастар және экономика», «Мемлекет-

jeopolitik ilişkiler", "finansal piyasalar", "kripto varlıklar", "finansal piyasalar ve istikrar", "ekonomik büyüme ve küreselleşme", "iklim değişikliği", "enerji ve ekonomi", "iktisat politikaları ve finansal istikrar", "çevre ve ekonomi", "iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji", "finansal piyasalar", "istihdam ve enflasyon", "çevre ve ekonomi", "jeopolitik ilişkiler ve ekonomi", "kamu finansmanı ve enflasyon", "Orta Asya ülkelerinde ekonomik kalkınma süreçleri" başlıklı oturumlarda, kendi deneyimlerini ve önerilerini de dinleyicilerle paylaştılar.

EFE'2022 oturumlarında Dr. Cevdet Yılmaz'ın yanı sıra, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Lokman Gündüz, BAE - Emirlikler Amerikan Üniversitesi İşletme Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Asma Salman ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ekonomi Danışmanı ve aynı zamanda New York Tirana Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Arjan Kadareja da davetli

тік қаржы және инфляция», «Орталық Азия елдеріндегі экономикалық даму үдерістері» тақырыбында баяндама жасап, өз тәжірибелері мен ұсыныстарын бөлісуге мүмкіндік болды.

EFE'2022 сессияларында доктор Жевдет Йылмаз, Фатих Сұлтан Мехмет Вақыф университетінің Экономикалық және әкімшілік ғылымдар факультетінің деканы, профессор, доктор Локман Гүндуз, БАӘ-Америка университеті Бизнес мектебінің деканы профессор, доктор Асма Салман және Албания президентінің экономикалық кеңесшісі әрі Нью-Йорк Тирана университетінің доценті, доктор Арян Кадария маңызды баяндамалар жасап, пандемиядан кейінгі экономикалық және қаржылық оқиғаларды сарапқа салды.

Көптеген ғалымдар қатысып, болашақ туралы маңызды ғылыми пікірталас жүргіз-

konuşmacı olarak sunumlarını yaparak, pandemi sonrası ekonomik ve finansal gelişmeler hakkında değerlendirmelerde bulundular.

Yoğun katılımıla geleceğe dair verimli bilimsel tartışmaların yapıldığı Kongre bildiri kitabının, 2022 yılı içerisinde yayımlanması planlanmaktadır.

ген EFE'2022 конгресінің материалдар жинағын 2022 жылдың соңына дейін шығару жоспарланып отыр.

13 EYLÜL 2022 TARİHİNDE HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ TARAFINDAN HAZIRLANAN "THE WISDOM OF THE GREAT STEPPE - ABAY KUNANBAIULY" ADLI KİTAP İLE İKİ CİLTLİK "ABAY KUNANBAYOĞLU: AÇIKLAMALI BİBLİYOGRAFYA" ESERİNİN TANITIMI GERÇEKLEŞTİ.

2022 ЖЫЛДЫҢ 13 ҚЫРКҮЙЕГІНДЕ ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ ДАЙЫНДАҒАН, «THE WISDOM OF THE GREAT STEPPE - ABAY KUNANBAIULY» АТТЫ КІТАП ПЕН 2 ТОМДЫҚ «АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫ: СИПАТТАМАЛЫ БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ КӨРСЕТКІШ» АТТЫ ЕКІ ТОМДЫҚ ЕҢБЕКТІҢ ТҰСАУКЕСЕРІ ӨТТІ.

Ашылу салтанатында Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доктор Суат Бейлур, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Өкілетті кеңес төрағасы, профессор, доктор Мұхиттин Шімшек, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің ректоры, доктор Жанар Темірбекова, Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжы, Әзірбайжан Республикасының Алматы қаласындағы консулы Анар Хусейнзаде, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының директоры, профессор, ф.ғ.д., Кенжехан Матыжанов, «Абай академиясы» ғылыми-зерттеу институтының директоры Жандос Әубәкір және Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Хакім Абай» ғылыми-зерттеу орталығының директоры, профессор, доктор Жабал Шойынбет сөз сөйледі.

Өкілетті кеңес төрағасы, профессор, доктор Мұхиттин Шімшек өз сөзінде Абай Құнанбайұлы Қазақстан үшін ғана емес, күллі түркі әлемі үшін маңызды құндылық екенін айтып, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің осындай бастамамен Абайды Қазақстан

Avrasya Araştırma Enstitüsü'nde yapılan tanıtım programında sırasıyla Enstitüsü Müdürü Dr. Suat Beylur, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek, Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektörü Dr. Zhanar Temirbekova, T.C. Almatı Başkonsolosu Ali Rıza Akıncı, Azerbaycan Almatı Konsolosu Anar Huseynzade, M. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü Müdürü Kenjehan Matijanov, Abay Akademisi Başkanı Jandos Avbakir ve

мен Түркиядан тысқары елдерде танып, біліп, оқуы үшін аталған сирек туындыларды дайындауға үлкен мән беретінін жеткізді. Бұл еңбектердің туыстас әдебиетке қосқан үлесін атап өткен профессор, доктор Мұхиттин Шімшек ұсынылып отырған еңбектерге үлес қосқан зерттеушілерге әсіресе институт қызметкерлеріне алғысын білдірді.

Ашылу сөзінен кейін Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің профессоры, ф.ғ.д. Исламия Халитова, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының оқытушысы доцент, ө.ғ.к. Әлия Сабирова, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты директорының орынбасары доцент, ф.ғ.к. Төрәәлі Қыдыр, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері, профессор, ф.ғ.к. Серікқазы Қорабай мен Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының аға ғылыми қызметкері Алмас Жүнісбаев дайындалған еңбектердің жұмыс барысын толық түсіндіріп өтті. Қазіргі Абайтану зерттеулерінің бірқатар маңызды мәселелеріне қатысты пікірлерін ортаға салған баяндамашылар ұсынылып отырған қос еңбектің ғылыми

Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi “Hakim Abay” Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Jabal Şoyınbet açılış konuşmalarını yaptı.

Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek, konuşmasında Abay Kunanbayoğlu’nun sadece Kazakistan için değil bütün Türk dünyası için önemli bir değer olduğunu ifade ederek, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi’nin de, bu anlayışla Abay’ın Türkiye ve Kazakistan dışında da tanınması, bilinmesi ve okunması için söz konusu nadide eserlerin hazırlanmasına büyük önem verdiğini belirtti. Söz konusu eserlerin ilgili literatüre sağlayacağı katkıya vurgu yapan Prof. Dr. Muhittin Şimşek, eserlerin hazırlanmasında başta Enstitü personeli olmak üzere katkı sağlayanlara teşekkür etti.

Açılış konuşmalarından sonra Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. İslamiya Halitova, Kurmangazı Kazak Milli Konservatuvarı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Aliya Sabirova, M. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Törelі Kıdır, M. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü Kıdemli Uzmanı Prof. Dr. Serikkazı Korabay ve Avrasya Araştırma Enstitüsü Kıdemli Uzmanı Almas Jünisbayev hazırlanan tanıtımı yapılan eserlerle ilgili sunumlarını yaptılar. Ana hatlarıyla

жаңалықтарға толы екендігін, абайтану ғылымының одан әрі дамуына тың серпін беретінін жеткізді.

Өз сөзінде «The Wisdom of the Great Steppe - Abai Kunanbaiuly» кітабы Абай өмірі мен шығармашылығын әр қырынан танытуды көздейтін ұжымдық монография екенін атап өткен доктор Суат Бейлур, «Абай Құнанбайұлының өмірі мен әулеті», «Абай Құнанбайұлының өскен ортасы мен заманы және оған әсер еткен тұлғалар», «Абай және 20 ғасырдағы рухани қозғалыстар», «Хакім Абай», «Абайдың қайраткерлігі», «Абайдың әдеби мектебі», «Абай шығармаларының қолжазбаларын салыстыру», «Абай шығармаларына тілдік талдау», «Абай шығармаларын шет тілдерге аудару мәселелері», «Абай шығармаларындағы сатира», «Абай шығармаларындағы әйел-ана», «Абай және музыка», «Абай көзқарастарының діни негіздері», «Абайдың тарихи көзқарастары», «Абайдың педагогикалық көзқарастары», «Абай шығармаларына кеңестік тоталитарлық жүйенің қарсылығы», «Абай жолы» романындағы кеңестік идеологияның іздері» және «Абай философиясының Қазақстанның сыртқы саясатындағы көріністері» қатарлы тақы-

mevcut Abay araştırmalarının bir dizi önemli konuları hakkında görüşlerini paylaşan konuşmacılar, söz konusu iki eserin de bilimsel yeniliklerle dolu olduğunu ve Abay araştırmalarına yeni bir soluk kattığını üzerinde durdular.

Konuşmasında "The Wisdom of the Great Steppe" adlı kitap çalışması ile Abay'ın ve onun eserlerinin bütün yönleriyle araştırmacılara sunulmasının amaçlandığını belirten Dr. Suat Beylur, söz konusu eserin, "Abay Kunanbayoğlu'nun Hayatı ve Ailesi", "Abay Kunanbayoğlu'nun Yetiştirdiği Dönem, Çevre, Şartlar ve Etkilendiği Şahsiyetler", "Abay Kunanbayoğlu ve 20. Yüzyıl Fikir Hareketleri", "Hâkim Abay", "Abay Kunanbayoğlu'nun Devlet Adamlığı", "Abay'ın Edebi Okulu", "Abay Kunanbayoğlu'nun Eserlerinin Elyazmalarının Karşılaştırılması", "Abay Kunanbayoğlu'nun Eserlerinin Dil İncelemesi", "Abay Kunanbayoğlu'nun Eserlerinin Yabancı Dillere Tercümesi Hakkında Bir Değerlendirme", "Abay Kunanbayoğlu'nun Eserlerinde İroni", "Abay Kunanbayoğlu'nun Eserlerinde Kadın Ögesi",

↑

рыптар негізінде дайындалғанын тілге тиек етті.

«Абай Құнанбайұлы: сипаттамалық библиографиялық көрсеткіш» атты екі томдық еңбек туралы толық мәлімет берген Алмас Жүнісбаев аталмыш көрсеткіш Абай шығармалары, монография, оқулық, оқу-әдістемелік құрал, библиографиялық көрсеткіш, диссертация (докторлық, кандидаттық және PhD), газет-журнал мақалалары мен Абайтану саласындағы басқа да басылымдарды қосқанда 12 мыңнан астам деректі қамтығанын атап көрсетті. Осы тұрғыда Алмас Жүнісбаев библиографияның I томында 1909-2020 жылдар аралығында елімізде, сондай-ақ шетелдерде қазақ және шет тілдерінде басылған жалпы 1069 дана Абай шығармалар және абайтану еңбектерінің сипаттамасы жазылғанын, ал библиографияның II томында «Абай жолы» романының барлық басылымдары, Абай туралы кітап тараулары, отандық және шетелдік газет-журнал мақалалары, ғылыми конференциялар мен симпозиум

"Abay Kunanbayoğlu ve Müzik", "Abay Kunanbayoğlu'nun Düşüncelerinin Dini Temelleri", "Abay Kunanbayoğlu'nun Tarih Düşüncesi", "Abay Kunanbayoğlu'nun Eğitim Hakkındaki Görüşleri", "Sovyet Dönemi Totaliter Rejiminin Abay Eserleri ve Abay Araştırmalarına Etkisi", "Abay Yolu Romanında Sovyet İdeolojisinin İzleri" ve "Abay'ın Felsefesinin Kazakistan Dış Politikasına Yansımaları" gibi 18 bölümden oluştuğunu ifade etti.

İki ciltlik "Abay Kunanbayoğlu: Açıklamalı Bibliyografya" eseri hakkında detaylı bilgi veren Almas Jünisbayev ise söz konusu bibliyografyanın Abay eserleri ve kitapları, monografileri, ders kitapları, öğretim-yöntemsel materyaller, bibliyografyalar, tezler (doktora, kandidat ve PhD), gazete ve dergi makaleleri ve Abay alanındaki diğer yayınları içeren 12.000'den fazla eseri kapsadığını söyledi. Bu bağlamda bibliyografyanın 1. cildinde, 1909-2020 yılları arasında yurt içi ve yurt dışında yayınlanan Kazakça ve yabancı dillerdeki toplam 1.069 Abay eseri ve Abay çalışmasının açıklamalı olarak verildiğini ifade eden Almas Jünisbayev, bibliyografyanın 2. cildinde ise,

баяндамаларын қамтыған жалпы 10600-ден астам басылым индекстелгенін жеткізді. Сонымен бірге аталмыш ерекшеліктерін ескере отырып, аталған еңбектің өз саласындағы алғашқы сипаттамалы және ең толық библиография екенін атап көрсетті.

Тұсаукесерден кейін барлық қатысушыларға аталған екі кітап пен институттың басылымдары сыйға берілді.

"Abay Yolu" romanının tüm baskıları başta olmak üzere, Abay hakkındaki kitap bölümleri, yerli ve yabancı gazete ve dergi makaleleri, bilimsel konferans ve sempozyum bildirilerini kapsayan toplam 10.600'den fazla yayının dizininin oluşturulduğunu belirtti. Belirtilen yönleri dikkate alındığında söz konusu bibliyografyanın alanındaki ilk açıklamalı ve en kapsamlı bibliyografya niteliğinde olduğunu vurguladı.

Tanıtım sonrasında tüm katılımcılara söz konusu iki eser başta olmak üzere Enstitü yayınlarından takdim edildi.

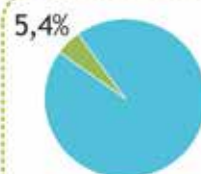
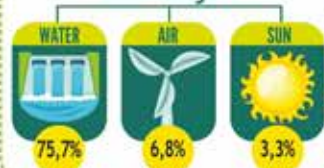

ERI Infographic No. 52

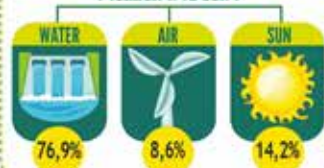
Түркі әлемінде жаңартылатын энергияның қолданасы Türk Dünyasında Yenilenebilir Enerji Kullanımı Renewable Energy Usage in Turkic World

% Share of Produced
Renewable Energy Types*Total Renewable Energy
Production (Gwh)*% Share of Electricity
Production from Renewables**

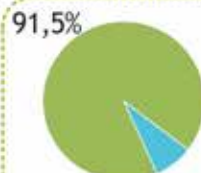
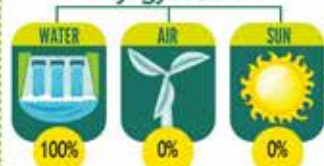
Azerbaijan

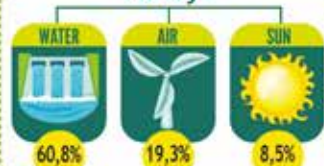
Kazakhstan

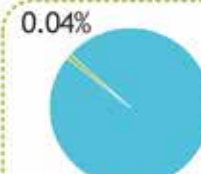
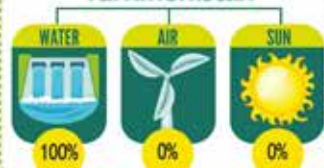
Kyrgyzstan

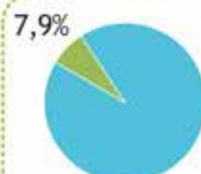
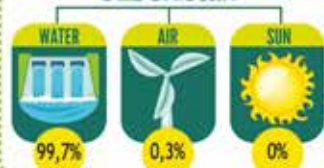
Türkiye

Turkmenistan

Uzbekistan

Source: *irena.org, 2020

*weforum.org, 2021

**ourworldindata.org, 2021

How to Cite: Eurasian Research Institute, (2022). Renewable Energy Usage in Turkic World. ERI Infographics No. 52

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Eylül 2022 Sayı: 75
Қыркүйек 2022 жыл № 75